

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Skirmantės Makūnaitės,
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokų santykis
baudžiamojoje teisėje**

**Relation between the concepts of organized group and criminal association
in the criminal law**

Vadovas: doc. dr. Egidijus Bieliūnas

Recenzentas: lekt. Dainius Stasiulis

Vilnius 2011

Turinys

Ižanga	2
1. Tarptautinės ir Europos Sąjungos baudžiamosios teisinės priemonės kovai su organizuotu nusikalstamumu	5
2. Bendrininkavimas ir jo formos Lietuvos baudžiamojoje teisėje	7
3. Organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo lyginamoji analizė	9
3.1. Bendrininkavimo formų istorinė raida Lietuvos baudžiamojoje teisėje	9
3.1.1. Organizuotos grupės sampratos evoliucija	10
3.1.2. Nusikalstamo susivienijimo sampratos evoliucija	12
3.1.3. Organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sampratos lyginant senąjį ir naująjį baudžiamuosius kodeksus	15
3.2. Organizuota grupė ir nusikalstamas susivienijimas lyginamojoje baudžiamojoje teisėje	22
3.3. Organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo baudžiamasis teisinis vertinimas pagal galiojantį Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą	27
3.4. Organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo panašumai	32
3.4.1. Susiformavimo laikas.....	32
3.4.2. Nariams keliami reikalavimai	33
3.4.3. Susitarimas veikti bendrai ir tyčia priklausyti atitinkamai asmenų grupei	35
3.4.4. Tikslas	36
3.4.5. Vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas.....	39
3.5. Organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo skirtumai	40
3.5.1. Susiformavimo laikas.....	41
3.5.2. Narių kiekis	42
3.5.3. Susitarimo veikti bendrai intensyvumo pobūdis.....	45
3.5.4. Tikslas	47
3.5.5. Tarpusavio ryšių pastovumas.....	50
3.5.6. Vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas.....	51
3.6. Organizuota grupė ir nusikalstamas susivienijimas kaip dalis ir visuma	53
4. Organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo raiškos Lietuvos baudžiamojoje teisėje perspektyvos	55
Išvados ir pasiūlymai	64
Literatūros sąrašas	66
Santrauka	77
Summary	78

Ižanga

Organizuotas nusikalstamumas visame pasaulyje yra opi problema, kadangi su organizuotu nusikalstamumu siejamos grupės¹ dažnai veikia ciniškai, daro itin pavojingus visuomenei ir visai valstybei nusikaltimus,² jų daroma žala siejama ir su šešėlinės ekonomikos formavimusi bei kitais neigiamais reiškiniais. Pastebėta, kad Lietuvoje nusikalstamos grupės dažniausiai daro nusikaltimus, susijusius su narkotinių ar psichotropinių medžiagų platinimu, kontrabanda, turto prievartavimu, taip pat daro plėšimus, nužudymus, užsiima sukčiavimu, prekyba žmonėmis, neteisėtai disponuoja šaunamaisiais ginklais.³

Kovai su organizuotu nusikalstamumu dėmesį skiria tiek tarptautinės organizacijos, tiek Europos Sąjunga (toliau – ES), tiek atskiros valstybės. Lietuvos Respublika taip pat siekia užkirsti kelią nusikalstamų grupių daromiems nusikaltimams. Vienas iš būdų – baudžiamosios teisinės normos bei jų tinkamas taikymas. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – Konstitucinis Teismas) yra pabrėžęs, kad tokios grupės kelia ypatingą pavojų asmeniui, jo teisėms ir laisvėms, visuomenei bei valstybei. Valstybė - visos visuomenės organizacija, privalanti garantuoti viešąjį interesą, turi ne tik teisę, bet ir priedermę imtis įvairių teisėtų priemonių, užkertančių kelią nusikaltimams, ribojančių bei mažinančių nusikalstamumą, o šios priemonės turi būti veiksmingos.⁴

Organizuoto nusikalstamumo reiškinį Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse (toliau – BK) atspindi kai kurie bendrininkavimo instituto elementai. Priimta manyti, jog organizuotas nusikalstamumas išreiškiamas per dvi bendrininkavimo formas, t. y. per organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokas. Šių sąvokų turinį atskleidžiantys požymiai nusako jų sąsajas bei yra jų tarpusavio atribojimo pagrindas.

Temos aktualumas. Nors praėjo nemažai laiko nuo naujojo BK įsigaliojimo, kuriuo buvo pakeista bendrininkavimo formų sistema, tiek baudžiamosios teisės teorijoje,

¹ Šiame darbe „grupė“ ir „nusikalstama grupė“ vartojama kaip bendros sąvokos, siekiant apibūdinti bet kokio organizuotumo laipsnio bendrininkavimo formą, neturint omenyje grupės, susidedančios vien tik iš vykdytojų.

² Kova su organizuotu nusikalstamumu yra vienas didžiausių prioritetų užtikrinant šalies nacionalinį saugumą. Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas. Su pakeitimais ir papildymais. Nr. VIII-49. *Valstybės Žinios*, 1997, Nr. 2-16.

³ KLIUNKA, A. Organizuoto nusikalstamumo būklės apžvalga ir jo raidos prognozės bei tendencijos. Pranešimas Prokuratūros kolegijos išplėstiniam posėdyje 2009 m. gegužės 29 d [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.prokuraturos.lt/nbspnbspOrganizuotanusikalstamumas/tabid/298/Default.aspx> [žiūrėta 2011 m. vasario 3d].

⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2005-01-04, Nr. 1-7.

ties teismų praktikoje sunkiai atsispiriami nuo senosios sistemos, todėl susiduriama su problemomis nusakant organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo santykį. Neretai organizuotai grupei priskiriami nusikalstamam susivienijimui būdingi požymiai ir taip šios bendrininkavimo formos nepagrįstai supanašėja. Dėl šios priežasties jų atribojimas ir taikymas praktikoje tampa itin sudėtingu.

Darbo objektas, tikslas ir uždaviniai. Šio darbo objektas yra organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokų santykis Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Atsižvelgiant į ribotą darbo apimtį išskirti tokie tikslai:

1. Ištirti organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokų santykį.
2. Apžvelgti organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo santykio, atribojimo bei raiškos perspektyvas.

Darbo tikslai siekiami remiantis šiais uždaviniais:

1. Aptarti tarptautines bei ES baudžiamąsias teises priemones kovai su organizuotu nusikalstamumu.
2. Išnagrinėti bendrininkavimo formų, organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokų istorinę raidą Lietuvoje bei remiantis senojo ir naujojo baudžiamųjų kodeksų palyginimu nustatyti, kokie šių bendrininkavimo formų požymiai yra būtinieji, o kas yra tik bruožai, kuriuos organizuota grupė ir nusikalstamas susivienijimas gali turėti arba ne.
3. Apžvelgti organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokas lyginamosios baudžiamosios teisės kontekste.
4. Išanalizuoti organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokų bei jų santykio baudžiamąjį teisinį vertinimą pagal galiojantį Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą.
5. Išnagrinėti organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo požymių panašumus bei skirtumus ir nustatyti šių bendrininkavimo formų santykį.
6. Palyginti organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokas ir jų požymius su tarptautiniuose bei ES teisės aktuose numatytais atitinkamos sąvokomis.
7. Apžvelgti organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo santykio, atribojimo bei raiškos perspektyvas, pateikti pasiūlymus *de lege ferenda*.

Atsižvelgiant į darbo objektą, šiame darbe nėra plačiau nagrinėjami bendrininkavimo, bendrininkų grupės sampratos, taip pat bendrininkavimo rūšių klausimai.

Darbo naujumas bei originalumas. Nors bendrininkavimo formų tematika nėra nauja, o organizuotos grupės bei nusikalstamo susivienijimo sąvokos buvo nagrinėtos tiek

teisės moksle, tiek teismų praktikoje, daugumoje mokslo darbų nagrinėtos senojo BK sąvokos, vėliau didelis dėmesys buvo skirtas naujojo BK kritikai bei buvo labiau siekiama atsakyti į klausimą, ne koks organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokų santykis yra pagal dabar galiojantį baudžiamąjį įstatymą, o koks būtų, jeigu būtų pakeistos sąvokos, grąžinti kai kurie anksčiau buvę aktualūs požymiai ir pan. Šiame darbe kokybiškai nauja tai, kad pagrindinis dėmesys skiriamas šių dienų aktualijoms, t.y. naujojo BK sąvokoms, tarptautinės bei ES teisės aktų reikalavimams, sąvokos yra aptariamos lyginamosios baudžiamosios teisės kontekste, nagrinėjama jų baudžiamojo teisinio vertinimo problematika. Šis darbas orientuotas ir į praktikai aktualius klausimus, kadangi jame detalai analizuojami bei lyginami organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo požymiai, nustatant šių bendrininkavimo formų santykį bei atribojimo pagrindus. Be to, darbe remiamasi naujausia teismų praktika.

Tyrimo metodai. Temos nagrinėjimui pasitelkiami aprašomasis, istorinis, lyginamasis, sisteminės analizės, loginis, lingvistinis metodai. Pasitelkiant istorinį metodą apžvelgiamos organizuotos grupės bei nusikalstamo susivienijimo sąvokų ištakos bei evoliucija; darbe aprašomos BK, tarptautiniuose, ES teisės aktuose, užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtintos sąvokos, išskiriami bei išnagrinėjami jų požymiai. Darbe itin daug dėmesio skirta lyginamajai analizei: sąvokos bei jų požymiai lyginami tarpusavyje, taip pat su anksčiau galiojusiu sąvokų požymiais; taip pat pasitelkiant sisteminį, loginį bei lingvistinį metodus analizuojamos įvairios teorinės bei praktinės problemos, susijusios su atitinkamais požymiais ir organizuotos grupės bei nusikalstamo susivienijimo sąvokų baudžiamuoju teisiniu vertinimu.

Pagrindiniai šaltiniai. Daugiausiai šiame darbe remiamasi BK (tiek naujuoju, tiek senuoju), 2000 m. gruodžio 13 d. Jungtinių Tautų konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą, 2008 m. spalio 24 d. ES Tarybos pamatiniu sprendimu Nr. 2008/841/TVR „Dėl kovos su organizuotu nusikalstamumu“, oficialia konstitucine doktrina. Reikšmingą šaltinių dalį sudaro BK komentarai, baudžiamosios teisės vadovėliai, A. Gutausko, O. Fedosiuko straipsniai, A. Gutausko, A. Vosyliūtės daktaro disertacijos, taip pat kiti specialiosios literatūros šaltiniai. Darbe buvo naudojamos ir užsienio valstybių baudžiamaisiais kodeksais bei teisės mokslo įžvalgomis. Be to, buvo išanalizuotos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinės nutartys ir Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendžiai nuo 2006 metų bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimai, teismų praktikos apibendrinimo apžvalgos.

Darbą sudaro: įžanga, dėstomoji dalis (IV dalys iš atskirų skyrių bei poskyrių), išvados, naudotos literatūros sąrašas ir santrauka (lietuvių bei anglų kalba).

1. Tarptautinės ir Europos Sąjungos baudžiamosios teisinės priemonės kovai su organizuotu nusikalstamumu

Organizuotas nusikalstamumas yra ir baudžiamoji teisinė, ir kriminologinė sąvoka, turinti savo požymius. Teisės moksle nėra vieningos organizuoto nusikalstamumo sampratos. Pavyzdžiui, organizuotas nusikalstamumas yra apibrėžiamas kaip socialinis reiškiny, susidedantis iš daugelio nusikaltimų, kuriuos panaudodami korupcinius ryšius su valstybės institucijų darbuotojais padaro patvarių nusikaltėlių organizacijų nariai, vadovaujami bei saugomi šių organizacijų, ir jų nusikalstama veikla (verslas) yra profesinio pobūdžio.⁵

Nepaisant to, kad literatūroje galima rasti labai įvairių organizuoto nusikalstamumo definicijų, nėra ginčijama, kad šis reiškiny yra itin pavojingas, todėl reikalauja išskirtinio tiek įstatymų leidėjo, tiek teisėsaugos institucijų dėmesio. Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, jog jeigu nebūtų užkertamas kelias organizuotam nusikalstamumui, jeigu organizuotos nusikalstamos grupės (susivienijimai) nebūtų persekiojamos, iškiltų grėsmė konstitucinėms vertybėms, *inter alia* asmens teisėms ir laisvėms, Konstitucijoje įtvirtintiems visuomenės gyvenimo teisiniams pagrindams, valstybei, kaip visos visuomenės organizacijai, visai visuomenei. Taip pat ir tai, kad neppersekiojant organizuotų nusikalstamų grupių (susivienijimų) veiklos, kai ji plinta iš vienos šalies į kitą, kiltų grėsmė ir demokratinių valstybių bendruomenių, ir tarptautinės bendruomenės svarbiausioms vertybėms.⁶

Kadangi organizuotas nusikalstamumas yra aktualus globaliniu mastu, neretai turi tarptautinį pobūdį, valstybės yra priverstos vienyti ir bendrai kovoti su šia problema. Vienas iš pagrindinių teisės aktų, numatančių teises priemones kovai su organizuotu nusikalstamumu tarptautiniu mastu, yra 2000 m. gruodžio 13 d. Jungtinių Tautų konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą (toliau – konvencija). Konvencija numatė, kad kovoje su organizuotu nusikalstamumu pirmiausiai svarbu nustatyti tinkamą baudžiamąjį teisinį reguliavimą. Konvencija įpareigojo kriminalizuoti dalyvavimą organizuotoje nusikalstamoje grupėje, kuri konvencijoje apibrėžta kaip organizuota trijų ar daugiau asmenų grupė, egzistuojanti tam tikrą laiką ir veikianti kartu,

⁵ PAVILONIS, V.; *et al.* Baudžiamoji teisė: bendroji dalis.– 3-asis papild. leid. Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 138.

⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2005-01-04, Nr. 1-7.

kurios veiklos tikslas – padaryti vieną ar daugiau sunkių nusikaltimų ar nusikaltimų, pripažįstamų tokiais pagal šią konvenciją, siekiant tiesiogiai ar netiesiogiai gauti finansinės ar kitokios naudos. Taip pat yra apibrėžiama organizuota grupė – tai grupė, kuri nėra atsitiktinai susibūrusi nusikaltimui padaryti, kurios narių vaidmenys nebūtinai yra formaliai apibrėžti ir kuriai nebūtina tęstinė narystė ar susiformavus struktūra.⁷

Organizuoto nusikalstamumo klausimas yra nagrinėjamas bei sprendžiamas ir Europos Sąjungos (toliau – ES) lygmeniu. 2008 m. spalio 24 d. ES Tarybos pamatinis sprendimas 2008/841/TVR dėl kovos su organizuotu nusikalstamumu (toliau – pamatinis sprendimas) taip pat reikalauja, kad valstybės narės kriminalizuotų aktyvų dalyvavimą nusikalstamoje organizacijoje. Nusikalstama organizacija – struktūrą turintis susivienijimas, įkurtas per tam tikrą laikotarpį, susidedantis iš daugiau negu dviejų asmenų, sutartinais veikiančių siekiant padaryti nusikalstamas veikas, už kurias baudžiama laisvės apribojimo arba laisvės atėmimo bausme, kurios ilgiausia trukmė yra bent ketveri metai, arba griežtesne bausme, ir kuriomis siekiama tiesiogiai arba netiesiogiai gauti finansinės ar kitokios materialinės naudos. Struktūrą turinčiu susivienijimu yra įvardijamas susivienijimas, kuris sudarytas neatsitiktinai, siekiant nedelsiant įvykdyti nusikalstamą veiką, kurio narių pareigos nebūtinai turi būti formaliai nustatytos, ir kuriame nebūtinai narystės tęstinumas ar išvystyta struktūra.⁸

Šie teisės aktai ir juose pateiktas kovos su organizuotu nusikalstamumu modelis yra pagrindas nustatant su organizuotu nusikalstamumu siejamų grupių baudžiamąjį teisinį vertinimą Lietuvoje. Konvenciją ratifikavusios valstybės privalo laikytis šia konvencija priimtų įsipareigojimų. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje taip pat numatyta, kad tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis. Taip pat ir Europos Sąjungos teisės normos, kurios teisės normų kolizijos atveju turi viršenybę prieš Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus teisės aktus.⁹ Taigi nagrinėjant organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokų santykio klausimą, privalu nagrinėti ne tik nacionalinius teisės aktus, bet ir tarptautinius bei ES teisės aktus, kadangi priimtų įsipareigojimų reikia laikytis.

⁷ 2000 m. gruodžio 13 d. Jungtinių Tautų Konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą, ratifikuota 2002 m. kovo 19 d. LR įstatymu Nr. IX-794, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 51.

⁸ 2008 m. spalio 24 d. Europos Sąjungos Tarybos pamatinis sprendimas 2008/841/TVR [interaktyvus].

Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32008F0841:LT:NOT> [žiūrėta 2010 m. gruodžio 9 d].

⁹ 2004 m. liepos 13 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“, *Valstybės žinios*, 2004, Nr.: 111-4123.

2. Bendrininkavimas ir jo formos Lietuvos baudžiamojoje teisėje

Organizuoto nusikalstamumo sąvoka nėra įtvirtinta pagrindiniame Lietuvos baudžiamosios teisės norminiame akte. Organizuotas nusikalstamumas BK pirmiausia yra sietinas su bendrininkavimo institutu. Pagal dabar galiojantį BK, bendrininkavimas yra tyčinis bendras dviejų ar daugiau tarpusavyje susitarusių pakaltinamų ir sulaukusių BK nustatyto amžiaus asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs, kad motyvuojant kaltininko baudžiamąją atsakomybę, neužtenka nurodyti vien tik bendrininkavimo fakto bei konkrečios nusikalstamos veikos sudėties, kuriai sujungiamos kelių asmenų pastangos, tačiau svarbu ir aiškiai nurodyti bendrininkavimo formą¹⁰.

Dabar galiojančiame BK nėra apibrėžta bendrininkavimo formų sąvoka, nors yra teigiama, kad toks apibrėžimas būtų naudingas.¹¹ Tačiau sveikintina yra tai, kad BK viename straipsnyje yra konkrečiai nurodytos visos bendrininkavimo formos bei jų požymiai. Bendrininkavimo formos yra bendrininkų grupė¹², organizuota grupė ir nusikalstamas susivienijimas. Šios formos išskiriamos atsižvelgiant į bendrininkų susitarimo pobūdį, jų ryšių, veiksmų bendrumo, suderinamumo lygį, organizuotumo laipsnį bei asmenų susitarimo padaryti nusikalstamą veiką laiką. Bendrininkavimo formos BK yra išdėstytos pradedant mažiau pavojinga ir baigiant pavojingiausia, t. y. nusikalstamu susivienijimu.

Organizuotos grupės sąvoka yra atskleidžiama BK bendrojoje dalyje. BK 25 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad organizuota grupė yra tada, kai bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje du ar daugiau asmenų susitaria daryti kelis nusikaltimus arba vieną sunkų ar labai sunkų nusikaltimą ir kiekvienas grupės narys, darydamas nusikaltimą, atlieka tam tikrą užduotį ar turi skirtingą vaidmenį. Organizuotos grupės sąvoka pagal savo esmę prilygintina konvencijoje įtvirtintai organizuotos grupės sąvokai bei pamatiniame sprendime įtvirtintai struktūrą turinčio susivienijimo sąvokai.

¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2007 m. liepos 5 d. nutartyje Nr. 2K-475/2007 nurodė, kad „Apeliacinės instancijos teismas, apibūdindamas L. I. bendrininkavimą sukčiavime, nuosprendyje panaudojo formuluotę „L. I., kartu su V. B. ir kitais nenustatytais asmenimis“. Iš tokios formuluotės neaišku, ar teismas šiam nuteistajam inkriminavo veikimą bendrininkų grupėje (BK 25 straipsnio 2 dalis) ar organizuota grupėje (BK 25 straipsnio 3 dalis). [...] Aptartos aplinkybės akivaizdžiai patvirtina, kad padarytas BPK 331 straipsnio reikalavimų pažeidimas sukliudė teismui priimti teisingą nuosprendį, nes tinkamai surašytas nuosprendis turi būti tikslus ir aiškus (neverčiantis spėlioti)“.

¹¹ A. Gutauskas savo daktaro disertacijoje „Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas. Daktaro disertacija“ (LTU, Vilnius, 2002, p. 67) siūlė bendrininkavimo formą apibrėžti kaip vidinę bendrininkavimo pusę, apibūdinamą objektyviaisiais ir subjektyviaisiais požymiais.

¹² Bendrininkų grupė yra tada, kai bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje du ar daugiau asmenų susitaria nusikalstamą veiką daryti, tęsti ar užbaigti, jei bent du iš jų yra vykdytojai. Ši bendrininkavimo forma šiame darbe plačiau nagrinėjama nebus.

Siekiant nustatyti, ar nusikalstama veika buvo padaryta organizuotos grupės, reikia išskirti būtinuosius organizuotos grupės požymius ir įrodyti kiekvieno iš jų buvimą. Organizuotos grupės požymiai šiame darbe nagrinėjami atsižvelgiant į tokios grupės susiformavimo laiką, narius ir jų skaičių, susitarimą veikti bendrai bei tyčią bendrininkauti, tikslą bei užduočių ir vaidmenų pasiskirstymą.

Organizuotos grupės būtinaisiais požymiais pagal dabar galiojantį BK laikytina:

- 1) *du ar daugiau asmenų;*
- 2) *susitarimas veikti bendrai ir tyčia bendrininkauti;*
- 3) *tikslas – keli nusikaltimai arba vienas sunkus ar labai sunkus nusikaltimas;*
- 4) *vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas durant nusikaltimą.*

Nusikalstamo susivienijimo sąvoka yra atskleidžiama BK bendrosios dalies 25 straipsnio 4 dalyje, pagal kurią nusikalstamas susivienijimas yra tada, kai bendrai nusikalstamai veiklai – vienam ar keliems sunkiems ar labai sunkiems nusikaltimams daryti – susivienija trys ar daugiau asmenų, kuriuos sieja pastovūs tarpusavio ryšiai bei vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas. Nusikalstamam susivienijimui prilyginama antikonstitucinė grupė ar organizacija bei teroristinė grupė. Nusikalstamo susivienijimo sąvoka pagal savo esmę bei turinį prilygintina konvencijoje įtvirtintai organizuotos nusikalstamos grupės sąvokai bei pamatiniame sprendime įtvirtintai nusikalstamos organizacijos sąvokai.

Nusikalstamo susivienijimo požymiai¹³ šiame darbe nagrinėjami atsižvelgiant į jo narius ir jų skaičių, susivienijimą bendrai veiklai, tikslą, tarpusavio ryšių pastovumą bei užduočių ir vaidmenų pasiskirstymą. Remiantis naujuoju BK, išskirtini tokie būtinieji nusikalstamo susivienijimo požymiai:

- 1) *trys ar daugiau asmenų;*
- 2) *susivienijimas bendrai nusikalstamai veiklai;*
- 3) *tikslas – bendra nusikalstama veikla – vieno ar kelių sunkių ar labai sunkių nusikaltimų darymas;*
- 4) *pastovūs tarpusavio ryšiai;*
- 5) *vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas.*

¹³ Praktika rodo, kad teismų sprendimuose aprašant faktinius nusikalstamą susivienijimą apibūdinančius požymius jie nėra specialiai grupuojami ir atskirai vertinami kaip atitinkantys tą ar kitą nusikalstamo susivienijimo požymį, išskyrus atskirus atvejus, kai ginčijama tam tikrų faktų atitiktis konkrečiam požymiui. Šiame darbe tam skiriamas didelis dėmesys būtent siekiant užpildyti šią spragą.

3. Organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo lyginamoji analizė

3.1. Bendrininkavimo formų istorinė raida Lietuvos baudžiamojoje teisėje

Aptariant bendrininkavimo ir jo formų reglamentavimą Lietuvos valstybėje, svarbu paminėti, kad iki pat 2000 m. Lietuva neturėjo savo baudžiamojo kodekso. 1918 m. paskelbus nepriklausomybę iškilo teisinio reglamentavimo dilema, kuri buvo išspręsta 1919 m. sausio 16 d., kai Lietuvos valstybės Tarybos Prezidiumas išleido Laikinąjį Lietuvos Teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymą, kuriuo numatė, kad paliekamas galioti 1903 m. Rusijos baudžiamasis statutas¹⁴, kuriame buvo įtvirtintas bendrininkavimo institutas. Jame buvo išskirtos keturios bendrininkavimo formos, t.y. bendrininkavimas iš anksto susitarus, bendrininkavimas be išankstinio susitarimo, susivienijimas bei gauja. Įdomu tai, kad bendrininkavimo reglamentavimas jau tada buvo pakankamai pažangus ir ilgą laiką iš esmės nesikeitė. Nė viename iš 1922 m., 1924 m. ir 1926 m. (šis Rusijos Federacijos Baudžiamasis kodeksas galiojo ir okupuotoje Lietuvos teritorijoje 1940-1961 m.) tarybinių baudžiamųjų kodeksų esminių naujovių, susijusių su bendrininkavimo formomis, neatsirado, netgi nebuvo apibrėžiamas pats bendrininkavimas.¹⁵

1961 m. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – LTSR BK) Ypatingojoje dalyje bendrininkavimo formoms apibūdinti buvo vartojamos šios sąvokos: grupiniai veiksmai, grupė, grupė iš anksto susitarusių asmenų, nusikalstama grupuotė, banditinė gauja, antitarybinė organizacija ir kt. Kaip bendrininkavimo formos buvo išskiriamos grupė iš anksto nesutarusių asmenų, grupė iš anksto susitarusių asmenų, organizuota grupė ir nusikalstama organizacija.¹⁶

Lietuvai atgavus nepriklausomybę, tačiau nepakeitus kodekso, pakeitimų bendrininkavimo formų klasifikacijoje nebuvo iki 1993 m. sausio 28 d., kai BK pasipildė nauja bendrininkavimo forma – nusikalstamu susivienijimu.¹⁷

¹⁴ PAVILONIS, V.; et al. *Baudžiamoji teisė: bendroji dalis.* – 3-asis papild. leid. Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 77-78. Be to, reikia paminėti, kad Klaipėdos krašte galiojo 1871 m. baudžiamasis kodeksas (*Strafgesetzbuch*), šalia kurio galiojo Klaipėdos seimelio priimti papildomi baudžiamieji įstatymai.

¹⁵ GUTAUSKAS, A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas. Daktaro disertacija. LTU, Vilnius, 2002, p. 74.

¹⁶ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. – Vilnius: Mintis, 1989, p. 42-44.

¹⁷ Tai atspindėjo ir teisės moksle. K. Jovaišas 1998 m. savo straipsnyje bendrininkavimo formomis jau įvardijo grupę asmenų, grupę iš anksto susitarusių asmenų, organizuotą grupę, ginkluotą gaują ir nusikalstamą susivienijimą. Vėliau baudžiamosios teisės vadovyje buvo išskiriamos šios bendrininkavimo formos: bendrininkavimas be išankstinio susitarimo ir bendrininkavimas su išankstiniu susitarimu. Pastaroji forma dar buvo suskirstyta į bendrininkavimą su išankstiniu elementariu susitarimu, organizuotą grupę ir nusikalstamą susivienijimą. JOVAIŠAS, K. Bendrininkavimo formos: reglamentavimo ir įrodinėjimo problemos. *Teisės problemos.* – 1998. Nr. 3-4 (21-22), p. 53.; PAVILONIS, V.; et al. *Baudžiamoji teisė: bendroji dalis.* – 3-asis papild. leid. Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 269.

Taigi bendrininkavimo formos bei jų požymiai baudžiamuosiuose įstatymuose ne kartą keitėsi. Lyginant naująjį ir senąjį BK pirmiausiai akcentuotinas bendrininkavimo formų išskyrimas bei jų apibūdinimas viename straipsnyje bendrojoje kodekso dalyje. Dabar, kaip ir anksčiau, atskiros bendrininkavimo formos yra įtvirtintos ir specialiojoje dalyje, tačiau galima teigti, kad jos sukonstruotos remiantis trijų BK 25 straipsnyje apibrėžtų bendrininkavimo formų pagrindu. Be to, galima teigti, kad anksčiau bendrininkavimo formos buvo skirstomos remiantis labiau subjektyviu kriterijumi, vertinant jų organizuotumo laipsnį per jų susitarimą, susitelkimą,¹⁸ o dabar labiau atsižvelgiama ir į objektyvius kriterijus, tokius, kaip atitinkamas daromų nusikalstamų veikų sunkumas.

Žiūrint iš istorinės perspektyvos akivaizdu, kad keitėsi ir pačių bendrininkavimo formų sampratos, ir jų požymiai tiek numatyti įstatymuose, tiek įvardijami baudžiamosios teisės doktrinoje bei teismų praktikoje.

3.1.1. Organizuotos grupės sampratos evoliucija

Pirmiausiai organizuotos grupės sąvoka buvo paminėta LTSR BK kaip baudžiamąją atsakomybę sunkinanti aplinkybė¹⁹, tačiau pačiame kodekse organizuotos grupės apibrėžimas nebuvo pateiktas. Pagal LTSR BK komentarą nusikaltimas buvo laikomas padarytu organizuotos grupės, jeigu jį padarė bendrai veikdami du ar daugiau asmenų, sąmoningai susivienijusių nusikalstamam tikslui pasiekti;²⁰ taip pat buvo laikoma, kad tai gana pastovi iš anksto susitarusių asmenų grupė, kurioje yra daug glaudesnis ryšys tarp bendrininkų, parengtas nusikaltimo planas, pasidalinta vaidmenimis, vadovaujama nusikaltimo padarymui.²¹

Po nepriklausomybės atkūrimo likus galioti tam pačiam kodeksui, organizuotos grupės samprata iš esmės nesikeitė. Organizuotos grupės požymiai buvo gana plačiai atskleidžiami ir aiškinami teismų praktikoje, baudžiamosios teisės moksle. Pagal susiklosčiusią praktiką teismai, konstatuodami, kad kaltininkai nusikalstamą veiką padarė veikdami organizuota grupe, turėjo atsižvelgti į kaltininkų organizuotumo lygį (grupės pastovumas, veiklos trukmė ir intensyvumas, pasiskirstymas konkrečiomis funkcijomis ir

¹⁸ Rusiškoje literatūroje ypač akcentuojamas subjektyvusis kriterijus. АВЕТИСЯИ, С. С. Соучастие в преступлениях со специальным составом: Монография. - Москва: ЮНИТИ - ДАНА, Закон и право, 2004, p. 83.

¹⁹ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas. - Vilnius: Mintis, 1983.

²⁰ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. – Vilnius: Mintis, 1989, p. 88.

²¹ *Ibidem* p. 44.

pan.), savą struktūrą, kurios visi nariai siekia bendro tikslo, bendrininkų išankstinį susitarimą, veikų suderinamumo pobūdį (užduočių pasidalijimas ir pan.). Teismai organizuotos grupės buvimą siejo su nusikalstamų veikų planavimu, sistemingumu, veiksmų koordinavimu, pastovumu, ilgalaikiškumu (organizuotos grupės nusikalstamų veikų darymas keletą mėnesių atitiko šį reikalavimą).²²

Lietuvos baudžiamosios teisės teorijoje nebuvo vienos nuomonės dėl organizuotos grupės sampratos. Teisinėje literatūroje buvo galima rasti įvairių organizuotos grupės apibrėžimų. Pavyzdžiui, V. Piesliakas organizuotos grupės apibrėžime siūlė nurodyti veikas, kurias paprastai daro nusikalstamos grupuotės, naudojant apibendrinančius terminus, tokius kaip turto grobimai, ekonominiai nusikaltimai, pareigūnų papirkinėjimas ir pan.²³ 1999 m. A. Gutauskas siūlė organizuotą grupę apibūdinti kaip grupę, kuri savo veikla nesiekia ekonominės naudos, pvz. organizuotų žudikų grupė, organizuotų prievartautojų grupė.²⁴ 2000 m. Baudžiamosios teisės specialiosios dalies vadovyje buvo teigiama, kad nusikaltimas laikomas padarytu organizuotos grupės, jeigu jį padaro dėl bendros nusikalstamos veikos iš anksto susitarusi, pastovi, dviejų asmenų ar didesnė grupė, kurioje visi pasiskirstę vaidmenimis, veikia pagal tam tikrą planą ir savo pastangomis padeda pasiekti bendrą tikslą.²⁵ A. Šumskas organizuotą grupę apibūdino per jos pavojingumo laipsnį (ji pavojingesnė nei grupė iš anksto susitarusių asmenų) ir atliekamus veiksmus.²⁶ Kai kurie mokslininkai išskyrė ir kriminalinį profesionalizmą, jo požymiais nurodydami nusikalstamos veikos pastovumą (specializaciją), specifines žinias ir įgūdžius (kvalifikacija), nusikalstamas veikas kaip pragyvenimo šaltinį bei ryšius su asocialia aplinka.²⁷

²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. rugsėjo 11 d. nutartis Nr. 2K–395/2007.

²³ PIESLIAKAS, V. Organizuotas nusikalstamumas: samprata ir definicija – *Teisės problemos*, 1993. Nr. 1, p. 39. Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad autorius, vartodamas sąvoką “organizuota grupė”, matyt, turėjo omenyje ne konkrečią bendrininkavimo formą, kaip ji yra suvokiama naujojo BK prasme, o apskritai grupę, kuri sietina su organizuotu nusikalstamumu, plačiąja prasme. Šiame straipsnyje V. Piesliakas pateikė apibrėžimo pasiūlymą tuo pačiu paminėdamas, kad įtraukiant papildomus ar eliminuojant kai kuriuos požymius galima formuoti ir kitų lygių organizuotų grupių apibrėžimus. Be to, autorius organizuotos grupės sąvoką sieja su tada galiojusio BK 227¹ straipsnio dispozicija, kas dabar būtų suprantama ne kaip organizuota grupė, o kaip aukštesnio lygio, pavojingesnė bendrininkavimo forma – nusikalstamas susivienijimas.

²⁴ GUTAUSKAS, A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo teisinio apibrėžimo problema. - *Jurisprudencija*. Mokslo darbai. – LTA, 1999. Nr. 13(5), p. 28-29.

²⁵ ABRAMAVIČIUS, A., *et al.* *Baudžiamoji teisė: specialioji dalis. Pirmoji knyga.*– Vilnius: Eugrimas, 2000, p. 384.

²⁶ Organizuotos grupės nariai iš anksto pasirengia nusikaltimui, suderina nusikaltimo planą ir kitas nusikaltimo detales, pasiskirsto vaidmenimis, yra organizatoriai, padėjėjai, vykdytojai. ŠUMSKAS, A. *Baudžiamųjų bylų nagrinėjimas teisme.*– Vilnius: *Justitia*, 2000, p. 144-145.

²⁷ GUTAUSKAS, A. Organizuota grupė kaip organizuoto nusikalstamumo forma ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas. – *Jurisprudencija*. Mokslo darbai. LTU, 2003. Nr. 41(33), p. 67.

Ir rengiant naujojo BK projektą nebuvo vieningos nuomonės, kaip turėtų būti apibrėžiama organizuota grupė. Pavyzdžiui, pagal Teisingumo ministerijos pateiktą Baudžiamojo kodekso projektą nusikalstama veika buvo laikoma padaryta organizuotos grupės, kai iki nusikalstamos veikos padarymo pradžios du arba daugiau asmenų susitaria bendrai padaryti nusikalstamą veiką kaip vykdytojai. Pagal darbo grupės pateiktą projektą organizuota grupė yra tada, kai iki nusikalstamos veikos padarymo pradžios du arba daugiau asmenų susitaria padaryti kelis nusikaltimus arba vieną sunkų ar labai sunkų nusikaltimą ir kiekvienas grupės narys, darydamas nusikaltimą, atlieka atskirą užduotį arba turi skirtingą vaidmenį.²⁸ Įstatymų leidėjas pasirinko tarpinį variantą.

3.1.2. Nusikalstamo susivienijimo sampratos evoliucija

Nusikalstamo susivienijimo ištakos sietinos su viena iš 1903 m. Rusijos baudžiamajame statute įtvirtintų bendrininkavimo formų - gauja. Jos požymiai buvo tikslas padaryti keletą nusikaltimų, ne mažiau trys bendrininkai, nuolatinis pobūdis, nusikaltimų darymas kaip verslas. Nebuvo būtina įrodyti, kad padarant kiekvieną šios gaujos veiksmą dalyvavo visi jos nariai arba bent trys iš jų. Pakako nustatyti, kad visų gaujos narių tikslas buvo bendras konkrečioms nusikaltimams daryti.²⁹ Teisės moksle tarpukario laikotarpiu gaujos buvo siejamos su susijungimu drauge veikti ilgesnį laiką. Buvo aptarta trukmė (abstrakčiai) ir dalyvių jėgų sujungimas – bendras nusikalstamos sąjungos veikimas.³⁰

LTSR BK nusikalstamo susivienijimo sąvokos nebuvo, be to, jokia savo esme panaši bendrininkavimo forma nebuvo specialiai išskirta ir išaiškinta bendrojoje kodekso dalyje. Į dabartinę nusikalstamo susivienijimo sampratą labiausiai panaši buvo Ypatingojoje dalyje įtvirtinta banditinės gaujos samprata, kurios požymiai buvo ne mažiau kaip du bendrininkai, ginkluotumas, tikslas – užpuolimai, pastovumas.³¹

Dėl valstybėje susiklosčiusios sudėtingos kriminogeninės situacijos dėl su organizuotu nusikalstamumu susijusių grupių veiklos, po nepriklausomybės atgavimo teko spręsti baudžiamojo teisinio reglamentavimo klausimą. Taigi 1993 m. sausio 28 d. įstatymu Nr. I-57 į BK buvo įtrauktas naujas 227¹ straipsnis, numatęs baudžiamąją atsakomybę už nusikalstamo susivienijimo organizavimą, vadovavimą ar dalyvavimą

²⁸ *Ibidem*, p. 62.

²⁹ GUTAUSKAS, A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas. Daktaro disertacija. LTU, Vilnius, 2002, p. 73.

³⁰ STANKEVIČIUS, V. *Baudžiamoji teisė. Paskaitos*. – Kaunas: Lietuvos universiteto teisių fakultetas, 1925, p. 239.

³¹ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. – Vilnius: Mintis, 1989, p. 151.

jame.³² Ir tada, ir dabar nusikalstamas susivienijimas buvo neabejotinai sietinas su kova prieš organizuotą nusikalstamumą.³³ Pirmojoje BK 227¹ straipsnio redakcijoje buvo išskirti tokie nusikalstamo susivienijimo požymiai: trys ar daugiau asmenų, išankstinis susitarimas bendrai nusikalstamai veiklai, vadovo buvimas, be to, buvo išvardytos konkrečios veikos, kurias gali daryti nusikalstamas susivienijimas, o ne tiesiog numatytas veikų sunkumas. Nors tuo metu idėja *expressis verbis* BK išvardyti nusikalstamas veikas, į kurias orientuojasi nusikalstamas susivienijimas, apskritai buvo ganėtinai populiari³⁴, toks konkretumas nepadėjo geriau suvokti, kas yra nusikalstamas susivienijimas, o tik apsunkino šios normos praktinį taikymą, kadangi susidarė situacija, kad nusikalstama grupė, kurios tikslas buvo daryti kitas veikas, nenurodytas minėtojo straipsnio dispozicijoje, negalėjo būti laikoma nusikalstamu susivienijimu.³⁵

1994 m. liepos 19 d.³⁶ buvo pakeistas nusikaltimų, kuriuos gali daryti nusikalstamas susivienijimas sąrašas, ir įtvirtinta, kad nusikalstamas susivienijimas gali būti valdomas ne tik vieno asmens, bet ir kelių asmenų (vadovo ar vadovų). Taikymo problemų tai neišsprendė.³⁷ 1995 m. gruodžio 20 d. pakeitimais³⁸ buvo panaikintas būtinasis vadovo požymis ir įtrauktas papildomas – ginkluotumas šaunamuoju ginklu ir sprogstamosiomis medžiagomis. Tiesa, tai nebuvo būtinasis nusikalstamo susivienijimo požymis, o tik papildomas požymis, kuris kvalifikavo BK 227¹ numatytą veiką kaip pavojingesnę. Be to,

³² 227¹ straipsnyje buvo numatyta, kad nusikalstami susivienijimai sukuriama daryti kontrabandą (77 straipsnis), netikrų pinigų ar vertybinių popierių gaminimą, laikymą arba paleidimą apyvarton (86 straipsnis), operacijų su pinigais ar vertybiniais popieriais taisyklių pažeidimą (87 straipsnis), valstybinio, visuomeninio ar asmeninio turto grobimą (90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 146, 147, 148, 150, 151 straipsniai), tyčinį nužudymą ar tyčinį nužudymą sunkinančiomis aplinkybėmis (104, 105 straipsniai), įkaitų paėmimą (131-1 straipsnis), kyšininkavimą (180, 181 straipsniai), asmens terorizavimą (227-2 straipsnis), neteisėtą narkotinių priemonių gaminimą, įgijimą, laikymą, gabenimą, siuntimą arba realizavimą (232-1 straipsnis), narkotinių priemonių grobimą (232-2 straipsnis), nusikalstamų grupių ginklavimą (234-4 straipsnis), orlaivio nuvaymą (249-2 straipsnis), automototransporto priemonių nuvaymą (250 straipsnis). 1993 m. sausio 28 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. I-57 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, baudžiamojo proceso ir administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimo ir papildymo“, *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 5-90.

³³ V. Piesliakas šį pakeitimą įvardija kaip esminį BK pakeitimą. PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė: Pirmoji knyga*.- Vilnius: Justitia, 2009, p. 44.

³⁴ Konkrečių nusikalstamų veikų išvardijimą dispozicijoje palaikė V. Piesliakas. Žr. PIESLIAKAS, V. *Organizuotas nusikalstamumas: samprata ir definicija*. – *Teisės problemos*, 1993, Nr. 1, p. 39.

³⁵ GUTAUSKAS, A. *Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas*. Daktaro disertacija. LTU, Vilnius, 2002, p. 135.

³⁶ 1994 m. liepos 19 d. įstatymas Nr. I-551 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, pataisos darbų ir baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo“. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 60-1182.

³⁷ Apie taikymo problematiką plačiau: 1995 m. gruodžio 20 d. baudžiamųjų bylų dėl nusikalstamo susivienijimo organizavimo, vadovavimo ar dalyvavimo jame (BK 227¹ str.) apibendrinimo rezultatų apžvalga [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

http://www.lai.lt/4_tpbuuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=26613 [žiūrėta 2010 m. gruodžio 13 d]; GALINIS, A. Apie prokurorinę ir teisminę praktiką bylose dėl nusikalstamų susivienijimų (gaujų) organizavimo, vadovavimo ar dalyvavimo jose (BK 227¹ str.). – *LEX*, 1994, Nr. 2, p. 9-12.

³⁸ 1995 m. gruodžio 20 d. įstatymas Nr. I-1141 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, baudžiamojo proceso, civilinio proceso ir administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo“. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 104-2325.

buvo atsisakyta konkrečių nusikaltimų sąrašo. Vadovo požymio atsisakymas buvo pakankamai stipriai kritikuojamas.³⁹ 1997 m. gegužės 20 d. pakeitimais⁴⁰ iš dispozicijos buvo pašalinti žodžiai „iš anksto susitarusių“. Visgi, manytina, kad tai nepaneigė išankstinio susitarimo pobūdžio nusikalstamo susivienijimo atžvilgiu. Tai buvo siauriausias nusikalstamo susivienijimo apibrėžimas per visą šio straipsnio istoriją.

Dėl gausių BK pakeitimų (BK 227¹ straipsnis, vėliau tapęs 249 straipsniu, iš viso nuo priėmimo iki 2011 m. buvo pakeistas 9 kartus⁴¹), nusikalstamo susivienijimo samprata ir jo požymiai ilgą laiką nenusistovėjo bei tapo mokslininkų ir praktikų diskusijų objektu. Teismai taip pat įvairiai vertino nusikalstamo susivienijimo požymius ir jų turinį. Lietuvos Aukščiausio Teismo Senato 1995 m. spalio 10 d. nutarime buvo minimi tokie papildomi nusikalstamo susivienijimo požymiai, kaip pastovumas, ilgalaikiai glaudūs narių ryšiai, vidinė tvarka, palaikoma autoritetu, bauginimu ir kitomis priemonėmis, vaidmenų ir užduočių paskirstymas, apsirūpinimas ryšio ir kitomis techninėmis priemonėmis, ginkluotumas ir pan.⁴² 1997 m. gruodžio 22 d. šis nutarimas buvo patikslintas, paliekant tuos pačius papildomus požymius.⁴³ Šie požymiai tiesiogiai nebuvo nurodyti nusikalstamo susivienijimo sudėtyje, tačiau Senato teigimu, jie paryškino ir patikslino būtinus nusikalstamo susivienijimo sudėties požymius. K. Jovaišas savo straipsnyje replikavo, kad šie požymiai iš esmės yra ne fakultatyvūs, bet būtini, o jų paskirtis yra užpildyti įstatymų leidėjo spragas.⁴⁴

Rengiant naujojo BK projektą, Darbo grupė siūlė numatyti, kad nusikalstamas susivienijimas yra tada, kai trys ar daugiau asmenų susivienija bendrai nusikalstamai veiklai, jei turi vadovą ar vadovus ir kiekvienas susivienijimo narys, darant nusikaltimą, atlieka atskirą užduotį ar turi skirtingą vaidmenį.⁴⁵ Taigi nebuvo įvardyti nei konkretūs nusikaltimai, nei daromų nusikalstamų veikų sunkumas, eliminuotas atskiras išankstinio susitarimo paminėjimas, buvo išskirtas vadovo požymis.

³⁹ FEDOSIUKAS, O. Atsakomybė už nusikalstamo susivienijimo kūrimą bei dalyvavimą jo veikloje (BK 227¹ str.). *Kriminalinė justicija*, 1997, Nr. 7-8, p. 21.

⁴⁰ 1997 m. gegužės 20 d. baudžiamojo kodekso 15(1), 53(1), 227(1), 227(2), 294, 325 straipsnių pakeitimo ir papildymo 297(1) straipsniu įstatymas Nr. VIII-217. *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 45-1104

⁴¹ Be jau paminėtų pakeitimų, šis straipsnis dar buvo keičiamas 1998 m. gruodžio 21 d., 2000 m. rugsėjo 26 d., 2003 m. sausio 9 d., 2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. liepos 4 d. ir 2005 m. birželio 23 d.

⁴² Lietuvos Aukščiausio Teismo teisėjų senato 1995 m. spalio 10 d. nutarimas Nr. 16. „Dėl teismų praktikos nagrinėjant nusikalstamo susivienijimo (BK 227¹ str.) baudžiamąsias bylas“, *Teismų praktika*, Nr. 2.

⁴³ Lietuvos Aukščiausio Teismo teisėjų senato 1997 m. gruodžio 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Aukščiausio Teismo Teisėjų senato 1995 m. spalio 10 d. nutarimo Nr. 16 „Dėl teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo organizavimo, vadovavimo ar dalyvavimo jame (BK 227-1 str.) apibendrinimo rezultatų baudžiamosiose bylose pakeitimo ir papildymo“, *Teismų praktika*, Nr. 8.

⁴⁴ JOVAIŠAS, K. Bendrininkavimo formos: reglamentavimo ir įrodinėjimo problemos. *Teisės problemos*. – 1998. Nr. 3-4 (21-22), p. 56.

⁴⁵ GUTAUSKAS, A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas. Daktaro disertacija. LTU, Vilnius, 2002, p. 80.

2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968 buvo priimtas naujasis BK. Ši BK redakcija nespėjo įsigaliooti ir yra vadinama tarpine, nes 2003 m. balandžio 10 d. įstatymu Nr. IX-1495 BK buvo pakeistas.⁴⁶ Nuo tada nusikalstamo susivienijimo samprata iš esmės nepasikeitė.

3.1.3. Organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sampratos lyginant senąjį ir naująjį baudžiamuosius kodeksus

Kol organizuotos grupės sąvoka nebuvo konkrečiai apibrėžta BK, teismų praktikoje bei moksle buvo analizuojama gana daug įvairių požymių, jie buvo plačiai aiškinami ir detalizuojami. Be BK numatytų požymių, literatūroje ir senesnėje teismų praktikoje organizuotai grupei priskiriami ir tokie požymiai kaip ilgalaikiai, glaudūs tarpusavio ryšiai, pastovumas, korupcija, nusikalstamos veiklos sistemiškumas, planavimas, vidinio grupės teismo turėjimas, bendra pinigų kasa, bendri susirinkimai, grandžių, kurios koordinuoja, valdo bei tiesiogiai vykdo nusikalstamą veiką buvimas, psichologinė grupės struktūra, lyderio buvimas, techninių, ryšio priemonių naudojimas, griežtos drausmės buvimas, savi požiūriai, elgesio normos, vertybinė orientacija, pajamų paskirstymas pagal padėtį.⁴⁷

Kai kurių teisės mokslininkų nuomone, apibūdinant nusikalstamą susivienijimą BK pateikiamų požymių taip pat nepakanka. A. Gutauskio teigimu, yra siekiama ne išsamiai ir tiksliai apibrėžti nusikalstamo susivienijimo sąvoką, bet maksimaliai palengvinti šios bendrininkavimo formos įrodinėjimą.⁴⁸ A. Šumskas greta BK įtvirtintų mini ir kitus „pastovios ir pavojingos nusikalstamos grupuotės“ požymius.⁴⁹ Taip pat siūloma sąvoką papildyti tokiais būtinaisiais požymiais, kaip vadovo (ar vadovų) buvimas; tikslas – turtinė ekonominė nauda ir smurto naudojimas ar rengimasis jį naudoti.⁵⁰ BK specialiosios dalies komentare teigiama, kad nusikaltėlių grupės pripažinimas nusikalstamu susivienijimu turi būti pagrįstas tiek formaliais (numatytais BK 25

⁴⁶ 2003 m. balandžio 10 d. baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, 4, 7, 9, 23, 25, 37, 39, 44, 46, 47, 48, 51, 61, 62, 65, 67, 74, 75, 90, 92, 95, 97, 102, 105, 118, 119, 143, 175, 178, 186, 187, 188, 189, 199, 202, 212, 213, 215, 227, 249, 250, 251, 257, 260, 263, 272, 281, 291 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 39¹ ir 306¹ straipsniais įstatymas Nr. IX-1495. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 38-1733.

⁴⁷ GUTAUSKAS, A. Organizuota grupė kaip organizuoto nusikalstamumo forma ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas. – *Jurisprudencija*. Mokslo darbai. LTU, 2003. Nr. 41(33), p. 67.

⁴⁸ GUTAUSKAS, A. Organizuoto nusikalstamumo baudžiamasis teisinis vertinimas pagal naująjį baudžiamąjį kodeksą. – *Jurisprudencija*. Naujasis Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas ir baudžiamoji politika. Mokslo darbai. LTU, 2003. Nr. 45(37), p. 34.

⁴⁹ ŠUMSKAS, A. *Baudžiamųjų bylų nagrinėjimas teisme*. – Vilnius: Justitia, 2000, p. 145.

⁵⁰ GUTAUSKAS, A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas. Daktaro disertacija. LTU, Vilnius, 2002, p. 151; FEDOSIUKAS, O. *Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras. 2002, p. 188.

straipsnio 4 dalyje), tiek neformaliais požymiais,⁵¹ leidžiančiais daryti išvadą apie aukštą šio nusikalstamo junginio organizavimo lygį ir priskirti jį prie organizuoto nusikalstamumo fenomeno.⁵²

Dalis iš teismų praktikoje bei literatūroje aptartų požymių yra įtraukti į dabartines organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo definicijas. Vis dėlto, kiti požymiai, jei būtų naudojami, papildytų, o kartais netgi labai išplėstų šias sąvokas. Siekiant atsakyti į klausimą, kuria teismų praktika bei kuriais mokslininkų darbais reikėtų remtis aiškinant organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sampratą, reikia išnagrinėti, kurie iš pateikiamų požymių atitinka naujajame BK įtvirtintą organizuotos grupės, o kurie nusikalstamo susivienijimo sąvoką, be to, kurių požymių išskyrimas apskritai nebeatitinka aktualios BK redakcijos.

Lyginant ankstesnę ir dabartinę organizuotos grupės sampratą, galima pastebėti tai, kad nepakito bendrininkaujančių asmenų kiekio reikalavimas. Tiek anksčiau, tiek dabar organizuota grupė pripažįstama tokia asmenų grupė, kurią sudaro mažiausiai du asmenys. Šiems organizuotos grupės nariams yra keliami bendrieji reikalavimai, kurie keliami apskritai visiems bendrininkams – amžiaus, pakaltinamumo, susitarimo veikti bendrai ir tyčios bendrininkauti. Taigi *inter alia* nesikeitė ir reikalavimas, kad organizuotos grupės nariai turi būti susitarę veikti bendrai ir to norėtų, tačiau keitėsi to susitarimo turinys.

Susitarimas veikti bendrai yra būtinas bendrininkavimo subjektyviosios pusės požymis. Pripažįstama, jog tokie bendrininkai supranta sukūrę organizuotą grupę ir priklausantys jai.⁵³ LAT nutartyje Nr. 2K-93/2009 pažymi, kad „*nustatant organizuotos grupės buvimą atsižvelgtina į rengto ar padaryto nusikaltimo (ar nusikaltimų) pobūdį ir sudėtingumą, ar grupės nariai aptarė jo padarymo būdą, vietą, laiką ir kitus svarbius momentus, susitarė dėl kiekvieno užduoties ar vaidmens, numatė priemones, padedančias paslėpti nusikaltimo pėdsakus bei išvengti atsakomybės, ir pan.*“⁵⁴ Tokie bendri veiksmai

⁵¹ A. Gutauskas mini bendrą kasą ir korupciją, tačiau teigia, kad tai negali būti būtinaisiais nusikalstamo susivienijimo požymiais, kadangi tai apskritai yra kriminologiniai, o ne teisiniai požymiai. Žr. GUTAUSKAS, A. Organizutas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas. Daktaro disertacija. LTU, Vilnius, 2002, p. 147. K. Jovaišo teigimu patys savaime, be sąsajų su aptariamo susivienijimo nusikalstama veika dalis iš tokių papildomų „neformalių“ požymių yra neinformatyvūs ir neduoda pagrindo identifikuoti asmenį kaip nusikalstamo susivienijimo narį. Žr. JOVAIŠAS, K. Bendrininkavimo formos: reglamentavimo ir įrodinėjimo problemos. *Teisės problemos*. – 1998. Nr. 3-4 (21-22), p. 59. V. Justickis teigia, kad nusikalstamų organizacijų nariai yra žmonės, kuriems nusikalstama veikla yra profesija, kurie tuo užsiima nuolat, „kelia savo kvalifikaciją.“ Žr. JUSTICKIS, V. Organizutas nusikalstamumas. Ekonominiai pagrindai. – *Jurisprudencija*, 2001, Nr. 20(12), p. 30.

⁵² Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis: (213-330 straipsniai) – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2010, p. 226.

⁵³ Lietuvos Aukščiausio Teismo teisėjų senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 52 “Dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose“, *Teismų praktika*, Nr. 23.

⁵⁴ Lietuvos Aukščiausio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 28 d. nutartis Nr. 2K-93/2009.

rodo siekį veikti sujungus pastangas. Svarbu pabrėžti tai, kad išsamus nusikaltimų planavimas gerai atskleidžia tokios grupės organizuotumą, tačiau pagal naują BK nėra reikalaujama, kad susitarimas būtų labai detalus ar ilgalaikis.

Vienas iš daugiausiai diskusijų keliančių organizuotos grupės požymių yra anksčiau buvęs būtinas organizuotos grupės požymis - išankstinis susitarimas. Naujajame BK numatyta, kad organizuota grupė gali susiformuoti bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje, t. y. susitarta veikti kartu gali būti tiek rengimosi padaryti nusikaltimą stadijoje, tiek jau pradėtos ir tęsiamos veikos metu iki nusikalstamos veikos baigimo momento. Gana populiarī nuomonė, kad išankstinis susitarimas ir dabar turėtų būti būtinuoju požymiu.⁵⁵ Išankstinis susitarimas dažnai minimas ir teismų praktikoje⁵⁶, ypač senesnėje. Tačiau toks organizuotos grupės požymių aiškinimas prieštarauja šiuo metu galiojančiame BK pateiktai organizuotos grupės sąvokai, tuo aspektu, kad pačiame BK yra aiškiai numatyta, kad organizuota grupė gali susiformuoti bet kurioje stadijoje, kas paneigia išankstinio susitarimo būtinybę, todėl, siekiant nesusiaurinti įstatymų leidėjo numatytos organizuotos grupės sampratos, toks aiškinimas yra vengtinas. Šios pozicijos laikosi ir A. Vosyliūtė⁵⁷ savo disertacijoje.

Dažnai teismų praktikoje buvo minimas pastovumas, veiklos trukmė.⁵⁸ Remiantis tuo, kad išankstinis susitarimas nėra būtinas, pripažintina ir tai, kad pastovumas, ilgalaikiai, glaudūs tarpusavio ryšiai taip pat nebėra būtinieji organizuotos grupės požymiai, o yra priskirtini nusikalstamam susivienijimui.

Anksčiau organizuotai grupei buvo priskiriama nusikalstamos veiklos sistemiškumas, ilgalaikiškumas, nusikalstamos veiklos intensyvumas, ir tai buvo siejama su kelių nusikaltimų darymu. Pagal naują BK organizuota grupė yra sukuriama turint tikslą daryti kelis nusikaltimus arba vieną sunkų ar labai sunkų nusikaltimą. „Keli“ vertintina kaip du ar daugiau. Taigi nebėra būtina, kad organizuota grupė vykdytų sistemingą nusikalstamą veiklą.

⁵⁵ PIESLIAKAS, V. Organizuotas nusikalstamumas: samprata ir definicija – *Teisės problemos*, 1993. Nr. 1, P. 38. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis: (99-212 straipsniai) – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2009, p. 300.

⁵⁶ Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartyje Nr. 2K-254/2008 teigiama, kad „vienas iš organizuotą grupę apibrėžiančių požymių yra išankstinis bendrininkų susitarimas daryti nusikalstamą veiką“.

⁵⁷ VOSYLIŪTĖ, A. Baudžiamoji atsakomybė už kvalifikuotą vagystę. Daktaro disertacija, VU, 2009, p. 233.

⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. rugsėjo 11 d. nutartis Nr. 2K-395/2007.

Tiek anksčiau, tiek dabar svarbus organizuotos grupės požymis yra darant nusikaltimą pasiskirstymas užduotimis ar vaidmenimis.⁵⁹ Pagrindinis skirtumas lyginant ankstesnį ir dabartinį reglamentavimą yra tas, kad anksčiau buvo reikalaujama gerokai detalesnio pasiskirstymo vaidmenimis, vadovo buvimo, o literatūroje buvo įvardijama ir grandžių, kurios koordinuoja, valdo bei tiesiogiai vykdo nusikalstamą veiką buvimas, psichologinė grupės struktūra, hierarchija. Dabar organizuotose grupėse galimas įvairus hierarchinis ir struktūrinis pasiskirstymas. Tokiai grupei nėra būtinas vadovas, vidinė drausmė, hierarchija. Kiekvieno grupės nario aktyvumo laipsnis gali būti skirtingas, priklausomai nuo atliekamos užduoties ar vaidmens. Įmanomos situacijos, kad organizuotoje grupėje visi jos nariai atlieka vykdytojo funkcijas, tačiau yra pasiskirstę užduotimis; yra keli organizatoriai; atskiruose to paties nusikaltimo epizoduose ar darant kitus nusikaltimus tam pačiam dalyviui tenka skirtingi vaidmenys.⁶⁰ Apskritai dabar baudžiamosios teisės teorijoje pripažįstama, kad bendrininkavimas organizuotoje grupėje gali būti tiek sudėtinis, tiek paprastas.

Remiantis šiais požymių skirtumais galima teigti, kad organizuotai grupei yra keliami mažesni reikalavimai negu anksčiau, kadangi tokiai grupei nebėra būtinas išankstinis susitarimas, susitelkimas, sistemingas nusikaltimų darymas, vadovo buvimas ir pan.

Analizuojant kitos bendrininkavimo formos – nusikalstamo susivienijimo požymių skirtumus istoriniu aspektu, atkreiptinas dėmesys, kad naujajame BK buvo pasirinktas kitoks baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamo susivienijimo veiklą reglamentavimo modelis. Anksčiau nusikalstamas susivienijimas nebuvo atskirai apibrėžiamas bendrojoje BK dalyje, o naujajame kodekse bendrojoje dalyje greta kitų bendrininkavimo formų buvo įvardytas ir nusikalstamas susivienijimas, taip pat pateiktas jo apibrėžimas. Be to, bendrojoje dalyje buvo nustatyta, kad nusikalstamo susivienijimo dalyviai, nesvarbu, koks jų vaidmuo darant nusikalstamą veiką, kurią apėmė jų tyčia, atsako pagal šio kodekso 249 straipsnį kaip vykdytojai, o aktyviai padėję atskleisti nusikalstamo susivienijimo veikas gali būti atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės. Specialiojoje

⁵⁹ Visi asmenys daro tą pačią veiką, tik turi skirtingus vaidmenis ar užduotis. Pavyzdžiui, minimas organizatorius, kuris „*turėdamas tikslą suburti organizuotą grupę [...] sukūrė nusikalstamos veiklos planą, organizuotos grupės narių vaidmenis ir kiekvienam iš jų nustatė užduotis; surinko asmenų grupę, kuriems žodžiu tiesiogiai ar telefonu paskirstė vaidmenis, paskyrė „įgaliotuosius vadovus“, paskyrė ar „įgaliotuosius vadovus“ įpareigojo paskirstyti „momentinės loterijos bilietai platintojų“, lošimo „vedėjų-operatorių“, „tariamų žaidėjų“, „pinigų skolintojų“, „kurstytojų“, „lydėtojų“ vaidmenis“.* Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 16 d. nutartis Nr. 2K-110/2010.

⁶⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis: (1-98 straipsniai). – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 167.

dalyje, t.y. BK 249 straipsnyje, buvo numatyta baudžiamoji atsakomybė už dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veikloje, jo organizavimą ar vadovavimą jam.

Nuo pat nusikalstamo susivienijimo sąvokos atsiradimo BK iki dabar išliko bendra tai, kad siekiant konstatuoti nusikalstamo susivienijimo egzistavimą, turi būti išpildytas trijų ar daugiau asmenų priklausymo tokiai nusikalstamai grupei reikalavimas. Tačiau dabar galiojančiame BK nauja tai, kad esant pakankamai fizinių asmenų, prie jų gali prisijungti ir juridiniai asmenys, kurie taip pat traukiami baudžiamojon atsakomybėn.

Nors ne visada BK 227¹ straipsnyje buvo minimas išankstinis susitarimas, tačiau tiek praktikoje, tiek teorijoje nebuvo abejojama, kad jis būtinas nusikalstamam susivienijimui. Dabar galiojančiame BK išankstinis susitarimas taip pat nėra minimas, tačiau akcentuota tai, kad asmenys ne tik susitaria veikti bendrai, tačiau dar daugiau – jie susivienija. Šis požymis savyje talpina nemažai literatūroje išskiriamų bruožų, tokių, kaip išankstinis susitarimas, sutelktumas, drausmė ir pan. Vien pats žodis „susivienija“ suponuoja nusikalstamos grupės vienybę, kuri yra nukreipta į tam tikrą tikslą.

Kaip jau buvo aptarta, BK nusikalstamo susivienijimo tikslas buvo įtvirtinamas įvairiai, pavyzdžiui, pateikiant konkrečių nusikaltimų sąrašą, vėliau jį panaikinant, įvardijant sistemingą nusikalstamą veiklą. Dabar galiojančiame BK numatytas nusikalstamo susivienijimo tikslas - bendra nusikalstama veikla. Įstatymų leidėjas detalizuoja – ne bet kokia nusikalstama veikla, o konkrečiai - vienas ar keli sunkūs ar labai sunkūs nusikaltimai, t. y. tyčiniai nusikaltimai, už kuriuos įstatymas numato didesnę nei šešerių metų laisvės atėmimo bausmę. Tai rodo, kad orientuojamasi į pavojingiausias veikas. Pabrėžtina, kad pripažįstama, jog nusikalstamas susivienijimas gali daryti ir vieną sunkų ar labai sunkų nusikaltimą, be to, nėra detalizuota, kokie konkrečiai nusikaltimai gali būti daromi.

Tiek anksčiau, tiek dabar buvo išskiriama, kad nusikalstamo susivienijimo nariams būdingi ilgalaikiai, labai glaudūs, tvirti konspiraciniai ryšiai, sukurti ir išplėtoti atitinkami veiklos metodai.⁶¹ Svarbu tai, kad pastovūs tarpusavio ryšiai nebėra laikoma papildomu, paryškinančiu ar fakultatyviu požymiu, išskiriamu teismų praktikoje ar baudžiamosios teisės teorijoje, o pripažįstama būtinuoju požymiu remiantis BK.

⁶¹ Pavyzdžiui, Lietuvos Apeliacinio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 21 d. nuosprendyje Nr. 1A-92/2009 pagrindžiant pastovių ryšių buvimą buvo nurodyta, kad „*Susivienijimo narių ryšių pastovumą rodo tai, kad nusikaltimus jie darė ilgą laiką tarpą, kiek daugiau nei dvejus metus – nuo 2002 m. rudens iki 2005 m. sausio mėn. L. L. kaip nusikalstamo susivienijimo vadovas palaikė drausmę sudarydamas baimės atmosferą, leisdamas suprasti, kad iš susivienijimo negalima pasitraukti. [...] Tiek vienas, tiek kitas parodė, jog bendras išdas, dar vadinamas „obščiakū“, atsirado 2004 m. rudenį, buvo renkama 10 proc. nuo pelno, pinigais disponavo L. L. , iš „obščiakū“ buvo apmokama už butų nuomą, sporto klubą.“*

Nuo pat 227¹ straipsnio įtraukimo į BK svarbiu nusikalstamo susivienijimo požymiu buvo laikomas pasiskirstymas vaidmenimis ar užduotimis. Nusikalstamo susivienijimo narys veikia ar įsipareigoja veikti susivienijimo interesais ne stichiškai, o turėdamas tam tikrą vaidmenį arba užduotį ir tai yra būtinas nusikalstamo susivienijimo požymis. Šis požymis nusako tam tikros struktūros tokiaame junginyje buvimą. Nusikalstamo susivienijimo narys gali turėti tiek nuolatinį, tiek besikeičiančius, t. y. priklausančius nuo konkrečių aplinkybių ir poreikių, vaidmenis ir užduotis susivienijime. Remiantis BK 249 straipsnio dispozicija, galima išskirti tokius nusikalstamo susivienijimo narių vaidmenis, kaip organizatorius, vadovas ir paprastas dalyvis. Pagal aktualią BK redakciją nusikalstamame susivienijime gali būti keli vadovai, o jei yra nedaug narių, jie apskritai gali turėti panašų ar vienodą statusą. Pabrėžtina, kad vadovavimas paryškina nusikalstamo susivienijimo egzistavimą, bet tai nebėra būtinas šios bendrininkavimo formos požymis.⁶² Jis yra suprantamas tik kaip vienas iš galimų, bet ne būtinų vaidmenų, o įstatymų leidėjo yra įtvirtintas ne kaip nulemiantis pačią bendrininkavimo formą, o kaip BK 249 straipsnyje numatytą nusikaltimą kvalifikuojantis požymis.

Atskirai paminėtina, kad nusikalstamas susivienijimas gali turėti, bet nebūtinai turi *ginkluotumo* požymį. Tai yra veiką kvalifikuojantis požymis ir jis numatytas BK 249 straipsnio 2 dalyje.⁶³ Būtinųjų nusikalstamo susivienijimo požymių aspektu šis požymis vertintinas tik kaip papildomas požymis.

Taigi reikia itin atsargiai vertinti įvairius papildomus požymius, kurie nėra numatyti BK kaip būtinieji, bet buvo aktualūs kažkuriuo metu, todėl, kad bendrininkavimas būtų įvertintas tinkamai, o organizuotos grupės sąvoka nesusilietų ir nepersidengtų su nusikalstamo susivienijimo sąvoka. Sutikčiau su nuomone, kad tais atvejais, kai nuosprendžiuose nurodomi ir aptariami įstatyme numatyti, o paskui dar nurodomi papildomi bendrininkavimo formą apibūdinantys požymiai, įstatymo pažeidimo nėra. Tai aplinkybės, paryškinančios arba patikslinančios įstatyme numatytus būtinus požymius. Tačiau kai nurodomi tik papildomi atitinkamos bendrininkavimo formos požymiai, kurie tiesiogiai nesusiję su įstatyme nurodytų požymių identifikavimu, nuosprendžio pagrįstumas kelia abejonių.⁶⁴

⁶² ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Baudžiamoji teisė: specialioji dalis. Antroji knyga.* – 2-asis papild. leid. - Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 147.

⁶³ Šis požymis inkriminuojamas tada, kai nusikalstamas susivienijimas turi bent vieną šaunamojo ginklo ar sprogmenų vienetą arba tam tikrą kiekį sprogstamųjų medžiagų, kurių pakanka sprogimui, pavojingam žmonių gyvybei, sveikatai, turtui. Lietuvos Respublikos baudžiamojos kodekso komentaras. Specialioji dalis: (213-330 straipsniai) – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2010, p. 229.

⁶⁴ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Baudžiamoji teisė: specialioji dalis. Antroji knyga.* – 2-asis papild. leid. - Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 148.

Kitaip tariant, ne kiekvienas tam tikrai bendrininkavimo formai dažnai būdingas bruožas yra būtinas, siekiant įrodyti atitinkamos nusikalstamos asmenų grupės egzistavimą.⁶⁵ Jei taikomas naujasis BK, turi būti remiamasi sąvokomis bei jų požymiais, kurie jame yra tiesiogiai įtvirtinti. Visi kiti požymiai laikytini papildomais, aplinkybėmis, įrodančiomis būtinuosius, pagrindinius požymius⁶⁶, arba tiesiog bruožais, kuriuos organizuota grupė arba nusikalstamas susivienijimas gali turėti arba ne.

Tai pagrindžia kvalifikavimo teorijos nuostata, jog oficialaus nusikalstamų veikų kvalifikavimo proceso metu faktinių aplinkybių duomenys turi būti tapatinami su kvalifikavimui reikšmingais požymiais, tai yra konkrečioje BK normoje, jos dalyje ar punkte aptartais požymiais.⁶⁷ Įrodinėjimo dalykas nesutampa su kvalifikavimui reikšmingais požymiais. Faktiniai duomenys, nesudarantys būtinųjų požymių, gali padėti atskleisti asmens ar veikos pavojingumą, būti reikšmingi kaip atsakomybę lengvinančios ar sunkinančios aplinkybės, tačiau jų nebuvimas neužkerta kelio asmenų grupę pripažinti organizuota grupe ar nusikalstamu susivienijimu. Priešingai, jeigu bus nepagrįstai išplėsta organizuotos grupės samprata, bus netinkamai pritaikytas baudžiamasis įstatymas,⁶⁸ kas laikytina nuosprendžio pakeitimo pagrindu pagal BPK 328 straipsnį išnagrinėjus apeliacinį skundą, tiek nuosprendžio ar nutarties panaikinimo ir pakeitimo kasacinės instancijos teisme pagrindu pagal BPK 369 ir 383 straipsnius.

Taigi siekiant nustatyti, ar konkretaus nusikaltimo atveju bendrininkavimo forma buvo organizuota grupė ar nusikalstamas susivienijimas, pirmiausiai reikia remtis tiesiogiai BK įtvirtintais požymiais, o tik tada visais kitais šaltiniais. Kadangi sudėtingose bylose senaties terminai yra ilgi, o ikiteisminiai tyrimai dažnai dėl įvairių aplinkybių užsitęsia, teismams tenka nagrinėti baudžiamąsias bylas ir dėl organizuotų grupių ar nusikalstamų susivienijimų dar prieš naujajam BK įsigaliojant padarytų nusikalstamų

⁶⁵ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 12 d. nuosprendyje Nr. 1A-192/2010 akcentuota, kad: „*apeliaciniame skunde nuteistasis M. M., ginčydamas savo kaltę dėl dalyvavimo nusikalstamo susivienijimo veikloje, teigia, kad S. G., R. Š., A. D. ir A. J. artimai bendravo ir galėjo planuoti bei kartu daryti nusikaltimus, tačiau tai nebuvo nusikalstamas susivienijimas, nes jie neturėjo nei bendro fondo (kasos), nei kito bendro turto. Visi nuteistieji turėjo jiems priklausančius namus, butus, piniginių lėšų, transporto priemones. Nuteistasis teigia taip pat turėjęs legalų pragyvenimo šaltinį. Tačiau įstatymas nereikalauja, kad pripažįstant nusikalstamo susivienijimo buvimą, būtų nustatyta, kad šio susivienijimo dalyviai turi bendrą fondą (kasą) ar kito bendro turto*“.

⁶⁶ Tai, kad reikia atskirti, kokie požymiai yra būtinieji, o kokie papildomi, ir juos vertinti atitinkamai, ne kartą yra pasisakęs ir LAT. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos kasacinė 2009 m. gegužės 26 d. nutartis Nr. 2K-154/2009; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 28 d. nutartis Nr. 2K- 25/2006.

⁶⁷ Taip pat turi būti atsižvelgiama ir į kitus nusikalstamos veikos sudėčiai svarbius elementus, pvz. pakaltinamumą, amžių ir pan.

⁶⁸ Netinkamas BK bendrosios dalies normų pritaikymas, *inter alia* bendrininkavimo formų netinkamas parinkimas, laikomas netinkamu baudžiamojo įstatymo pritaikymu. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. V-XI dalys (221-461 straipsniai). – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003, p. 292, 377.

veikų.⁶⁹ Tad akivaizdu, kad norint tinkamai išnagrinėti baudžiamąją bylą neužtenka žinoti vien šiandieninį reglamentavimą. Be to, istorinė organizuotos grupės bei nusikalstamo susivienijimo sampratos raidos analizė leidžia suvokti, kaip keitėsi nusikalstamo susivienijimo sąvoka, jos turinys, ir tinkamai taikyti baudžiamąjį įstatymą žiūrint iš laiko perspektyvos.

3.2. Organizuota grupė ir nusikalstamas susivienijimas lyginamojoje baudžiamojoje teisėje

Nagrinėjant organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo santykį, būtina išanalizuoti ir kitų valstybių baudžiamąjį teisinį reguliavimą šioje srityje. Lyginamoji baudžiamoji teisė padeda geriau atskleisti baudžiamosios teisės turinį, leidžia geriau pažinti savąją baudžiamosios teisės sistemą, taip pat turi ir praktinę naudą - iš jos gali būti semiamasi idėjų teisėkūrai.⁷⁰

Rusijos Federacijos baudžiamojo kodekso 35 straipsnyje yra numatytos bei apibrėžtos keturios bendrininkavimo formos: grupė asmenų, grupė iš anksto susitarusių asmenų, organizuota grupė ir nusikalstamas susivienijimas (nusikalstama organizacija). Vienas iš esminių bendrininkavimo formų išskyrimo kriterijų yra išankstinio susitarimo buvimas – pagal tai atskiriama, ar nusikaltimas buvo padarytas grupės asmenų, ar grupės iš anksto susitarusių asmenų. Organizuota grupė 35 straipsnio 3 dalyje apibūdinama kaip pastovi asmenų grupė, iš anksto susivienijusi vieno ar kelių nusikaltimų darymui. Organizuota grupė skiriasi nuo grupės iš anksto susitarusių asmenų pastovumu bei išankstinio susitarimo detalumu. Kodekso komentare akcentuojamas ir vaidmenų pasiskirstymas, stabilumas, gyvavimo laikas.⁷¹ Nusikalstamas susivienijimas

⁶⁹ Pagal naująjį BK organizuotos grupės pripažinimas reikalauja mažiau sąlygų negu buvo reikalaujama anksčiau, reiškia, atsakomybė yra sugriežtinta, todėl tokiu atveju yra taikomas BK 3 straipsnis, numatantis, kad baudžiamasis įstatymas bet koku būdu sunkinantis nusikalstamą veiką padariusio asmens padėtį grįžtamosios galios neturi, o tai reiškia, kad turi būti taikomos teisės normos, galiojusios nusikalstamos veikos padarymo metu. Nusikalstamo susivienijimo atveju teismams taip pat tenka juridškai įvertinti ir tolimesnės praeities faktus, kurie vadovaujantis baudžiamojo įstatymo grįžtamosios galios taisyklėmis, turi būti įvertinti pagal palankiausią kaltinamajam įstatymo redakciją. Reikia paminėti, kad senojo BK 227¹ straipsnio interpretavimui ir taikymui esminę reikšmę turėjo ir tebeturi senojo BK 8¹ straipsnis, kuris buvo nuolat keičiamas. Be to, remiantis BK 3 straipsniu, tais atvejais, kai taikomas senasis BK 227¹ straipsnis, taikomos ir to laikotarpio teismų praktikos suformuotos taisyklės. Tai yra ne kartą aptaręs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, pavyzdžiui, Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 8 d. nutartyje Nr. 2K-110/2008. Plačiau apie baudžiamųjų įstatymų grįžtamąją galią žr.: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 11 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2001-01-17, Nr. 5-143.

⁷⁰ PRADEL, J. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. – Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 23-24.

⁷¹ Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. С Постатейными материалами и практическими разъяснениями. 2-е издание, переработанное и дополненное. Автор комментариев и составитель - А.Б. Борисов. Москва: Книжный мир, 2008, p. 49.

(nusikalstama organizacija) apibūdintas 35 straipsnio 4 dalyje kaip visiškai susitelkusi organizuota grupė (organizacija), sukurta daryti sunkius ar labai sunkius nusikaltimus, arba organizuotų grupių sąjunga siekti tokių pačių tikslų. Remiantis 15 straipsnio 4 dalimi, sunkiais laikomi tie nusikaltimai, už kuriuos baudžiamajame įstatyme numatyta didžiausia bausmė viršija 5 metus laisvės atėmimo ir neviršija 10 metų, o remiantis šio straipsnio 5 dalimi, labai sunkiais laikomi nusikaltimai, už kuriuos baudžiamajame įstatyme numatyta didžiausia bausmė viršija 10 metų.⁷² Atkreiptinas dėmesys, kad Rusijos Federacijos BK nusikalstamas susivienijimas (nusikalstama organizacija) yra apibrėžiamas per organizuotą grupę, o tai reiškia, kad jam būdingi ir organizuotai grupei būdingi požymiai, t.y. pastovumas, išankstinis susivienijimas.⁷³ Greta šių požymių įstatyme tiesiogiai numatytas tikslas – sunkių ar labai sunkių nusikaltimų darymas, be to, pabrėžta, kad nusikalstamą susivienijimą (nusikalstamą organizaciją) gali sudaryti ir kelios susijungusios organizuotos grupės.

Lyginant Lietuvos BK su Rusijos BK, pastebėtina, kad Rusijos BK įtvirtintai organizuotai grupei, priešingai nei Lietuvos, būtinas pastovumas bei išankstinis susitarimas ir tuo ši grupė yra pavojingesnė, tačiau nėra diferencijuojama, kokio sunkumo nusikaltimus siekia daryti tokia grupė, taigi labiau akcentuojamas subjektyvusis kriterijus. Rusijos BK įtvirtintam nusikalstamam susivienijimui (nusikalstamai organizacijai), nors ir įstatymo tekstas skiriasi, keliami panašūs reikalavimai kaip ir Lietuvos BK numatytam nusikalstamam susivienijimui. Užduočių ar vaidmenų pasiskirstymą supponuoja „organizacija“, o pastovius tarpusavio ryšius atskleidžia visiškas susitelkimas. Tai, kad Lietuvos BK nėra tiesiogiai numatyta, kad nusikalstamą susivienijimą gali sudaryti kelios grupės, nelaikytina esminiu skirtumu, kadangi pagal Lietuvos BK, atitikus visus kitus požymius, taip pat galėtų būti laikoma nusikalstamu susivienijimu. Labiausiai šios sąvokos skiriasi tuo, Rusijos BK įtvirtintas nusikalstamas susivienijimas (nusikalstama organizacija) turi tikslą daryti kelis sunkius ar labai sunkius nusikaltimus, nenumatytas vieno atitinkamo sunkumo nusikaltimo darymas, o tai sietina su sisteminga veikla, taip pat tai, kad skiriasi, kas laikoma sunkiais nusikaltimais (Rusijoje ši riba yra žemesnė), ir tai, kad nėra nurodytas minimalaus narių kiekio reikalavimas.

⁷² Rusijos Federacijos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: [http://legislationline.org/download/action/download/id/1697/file/0cc1acff8241216090943e97d5b4.htm/prev](http://legislationline.org/download/action/download/id/1697/file/0cc1acff8241216090943e97d5b4.htm/preview) [žiūrėta 2011 m. vasario 24 d].

⁷³ Organizuotos grupės požymiai charakterizuoja ir nusikalstamą susivienijimą. ГАУХМАН, Л. Д. *Квалификация преступлений: закон, теория, практика*. 3-е издание, переработанное и дополненное. Москва: АО "Центр ЮрИнфоР", 2005, p. 202. Literatūroje teigiama, kad ši bendrininkavimo forma yra pati pavojingiausia, o jos pavojingumas pasireiškia per daromų nusikaltimų sunkumą, glaudžius tarpusavio ryšius, sąsajom su kitomis kriminalinėmis struktūromis, grėsme visuomenės saugumui bei įtaka bendrajam nusikalstamumui. БОРБАТ, А. Б, et al. *Уголовное право России. Общая часть: Учебник*. - Москва: Дашков и К, 2008, p. 360.

Baltarusijos Respublikos baudžiamajame kodekse bendrininkavimo formos numatytos 17 (grupė), 18 (organizuota grupė) ir 19 (nusikalstama organizacija) straipsniuose. Nors iš pirmo žvilgsnio tai primena lietuviškąją bendrininkavimo formų klasifikaciją, tačiau iš tikrųjų pačios bendrininkavimo formos turi kitokius požymius. Organizuotai grupei priskiriami tokie požymiai, kaip du ar daugiau narių, išankstinis susitarimas, pastovumas, vadovo buvimas bei susijungimas bendrai nusikalstamai veiklai, o nusikalstama organizacija pripažįstama organizuotų grupių arba jų organizatorių (vadovų), taip pat kitų dalyvių susivienijimas bendrai nusikalstamai veiklai arba sąlygų tokios veiklos palaikymui ar vystymui sudarymas.⁷⁴

Gruzijos Respublikos baudžiamojo kodekso 27 straipsnyje numatytos bendrininkavimo formos yra grupė be išankstinio susitarimo, grupė su išankstiniu susitarimu bei organizuota grupė. Organizuota grupė apibūdinama kaip pastovi asmenų grupė, iš anksto susitarusi daryti kelis nusikaltimus. Taip pat specialiojoje dalyje yra numatyta baudžiamoji atsakomybė už tam tikrą organizuotų grupių veiklą, pavyzdžiui, pastovios ginkluotos grupės (banditizmas – 224 straipsnis).⁷⁵

Latvijos Respublikos baudžiamajame kodekse nėra atskiro straipsnio, kuris būtų skirtas bendrininkavimo formoms. Bendrojoje dalyje 21 straipsnyje atskirai minima tik organizuota grupė, kuri įvardijama kaip susivienijimas, sudarytas iš daugiau negu dviejų asmenų, turinčių tikslą bendrai daryti nusikalstamas veikas arba sunkius ar labai sunkius nusikaltimus, kurio dalyviai iš anksto pasiskirstę pareigomis. Ši bendrininkavimo forma lyginant su mūsų BK panašesnė ne į organizuotą grupę, bet į nusikalstamą susivienijimą. Latvijos BK 89¹ straipsnyje yra numatyta baudžiamoji atsakomybė už dalyvavimą nusikalstamos organizacijos veikloje, jos kūrimą, tačiau ji nėra tapati nusikalstamam susivienijimui, kadangi ją turi sudaryti ne mažiau penkių asmenų, o jos tikslas daryti labai sunkius nusikaltimus žmoniškumui, taikai, karinius nusikaltimus, vykdyti genocidą arba labai sunkius nusikaltimus valstybei.⁷⁶

Lenkijos Respublikos baudžiamajame kodekse bendrininkavimo formos yra nurodomos 258 straipsnyje, numatant baudžiamąją atsakomybę už dalyvavimą organizuotos grupės arba asociacijos veikloje, kuri siekia daryti nusikaltimus. Plačiau jų požymiai nėra detalizuojami.⁷⁷

⁷⁴ Baltarusijos Respublikos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://pravo.kulichki.com/vip/uk/0000002.htm> [žiūrėta 2011 m. vasario 24 d].

⁷⁵ Gruzijos Respublikos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://legislationline.org/documents/action/popup/id/16049/preview> [žiūrėta 2011 m. vasario 24 d].

⁷⁶ Latvijos Respublikos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [žiūrėta 2011 m. vasario 24 d].

⁷⁷ Lenkijos Respublikos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.abc.com.pl/serwis/du/1997/0553.htm> [žiūrėta 2011 m. vasario 24 d].

Estijos Respublikos baudžiamojo kodekso bendrojoje dalyje bendrininkavimo formos nėra atskirtai nurodytos, o aptartos tik bendrininkavimo rūšys. Kaip viena iš atsakomybę sunkinančių aplinkybių, minima grupės padarytas nusikaltimas (58 straipsnio 10 punktas), tačiau plačiau grupė nėra apibūdinama. Taip pat 255 straipsnyje yra numatyta baudžiamoji atsakomybė už dalyvavimą tokios nusikalstamos organizacijos veikloje, kurią sudaro trys ar daugiau asmenų, pasiskirsčiusių užduotimis, siekiant gauti pelno ir kurios veikla yra orientuota į nusikaltimus, už kuriuos didžiausia bausmė yra bent trys metai laisvės atėmimo. Nusikaltimo padarymas grupėje ar nusikalstamoje organizacijoje taip pat yra numatytas kaip daugelį nusikalstamų veikų kvalifikuojantis požymis.⁷⁸

Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamajame kodekse bendrininkavimo formos bendrojoje dalyje nėra išskirtos, o specialiojoje dalyje yra numatyta baudžiamoji atsakomybė už ginkluotų grupių kūrimą ar vadovavimą joms (127 straipsnis) bei už nusikalstamos organizacijos, kuri siekia daryti nusikaltimus, kūrimą, dalyvavimą jos veikloje ar narių verbavimą (129 straipsnis). 129a straipsnyje yra numatyta baudžiamoji atsakomybė už teroristinės organizacijos kūrimą, dalyvavimą jos veikloje ar narių verbavimą.⁷⁹

Prancūzijos Respublikos baudžiamajame kodekse pateikiama bendrininkavimo formų sistema labiausiai iš išnagrinėtų skiriasi nuo mūsų BK. Specialiojoje dalyje yra numatytos kelios bendrininkavimo formos, t.y. 132-71 straipsnyje yra numatyta organizuota gauja – bet kokia grupė ar susivienijimas, įkurtas su tikslu daryti vieną ar kelis nusikaltimus; 431-13 straipsnyje numatyta kovinė grupė – bet kokia ginkluota grupė, turinti hierarchinę struktūrą ir galinti pažeisti viešąją tvarką; 450-1 straipsnyje numatytas nusikalstamas susivienijimas, kuris sudarytas iš organizuotos grupės ar suokalbio, sukurto siekiant padaryti bent vieną nusikaltimą arba baudžiamąjį nusizengimą.⁸⁰ Taip pat yra išskiriama suokalbis (323-4 straipsnis) ir susibūrimas (431-3 straipsnis).

Italijos Respublikos baudžiamajame kodekse yra numatytas dviejų tipų nusikalstamas susivienijimas. 416 straipsnyje yra numatytas nusikalstamas susivienijimas, kuriam priklauso trys ar daugiau susivienijusių narių, susijusių ilgalaikiais

⁷⁸ Estijos Respublikos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://legislationline.org/download/action/download/id/1280/file/4d16963509db70c09d23e52cb8df.htm/preview> [žiūrėta 2011 m. vasario 24 d].

⁷⁹ Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/StGB.htm#127> [žiūrėta 2011 m. vasario 25 d].

⁸⁰ Prancūzijos Respublikos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_penal_textan.htm [žiūrėta 2011 m. vasario 25 d].

nusikalstamais tarpusavio ryšiais, turinčių tikslą daryti keletą nusikaltimų. 416-bis straipsnyje numatytas mafijos tipo susivienijimas, kuris nuo „paprasto“ nusikalstamo susivienijimo skiriasi prievartos naudojimu savo veikloje, bauginimais, siekimu daryti neapibrėžtą skaičių nusikaltimų – t. y. vykdyti nusikalstamą veiklą, bei tuo, kad siekia daryti nusikaltimus, susijusius su ekonominių veiklų, viešųjų paslaugų ar balsavimo neteisėtu valdymu ir kontrole, taip pat neteisėto pelno sau ar kitiems siekimu ar realizavimu.⁸¹

Apibendrinant galima teigti, kad nors kai kurios valstybės ir turi panašias bendrininkavimo formas kaip Lietuvoje, tačiau dažnai sutampa tik pavadinimai. Vienai valstybių grupei priskirtinos Rusija, Baltarusija, Gruzija, Latvija ir Lenkija, kadangi jose yra išskiriama organizuota grupė, tačiau ji yra aukštesnio organizuotumo lygio negu Lietuvos BK dėl privalomo išankstinio susitarimo, pastovumo ir kai kuriose valstybėse vadovavimo. Įvairiuose Rusijos baudžiamosios teisės šaltiniuose pabrėžiamas itin didelis organizuotos grupės pavojingumas, išreiškiamas per anksčiau aptartus požymius.⁸² Galima teigti, kad Rusijos baudžiamosios teisės doktrina yra padariusi didelę įtaką visai postsovietinei erdvei, ilgą laiką darė didelę įtaką ir Lietuvai. Vis dėlto po naujojo kodekso įsigaliojimo pasirinkta kiek kitokia bendrininkavimo formų klasifikacija, todėl ir atitinkamoms bendrininkavimo formoms priskirtini požymiai nesutampa. Pagal Rusijos BK organizuota grupė siejama su didesniu organizuotumu, tačiau literatūroje galima rasti nuomonę, kad ir Rusijos naujausioje literatūroje bei teismų praktikoje organizuotos grupės požymiai yra pernelyg išplėsti, todėl darosi sunku atriboti organizuotą grupę nuo nusikalstamo susivienijimo (nusikalstamos organizacijos).⁸³ Remiantis tuo, aiškinant Lietuvos BK nuostatas pagal Rusijos teoretikų veikalus, galima stipriai nukrypti nuo to, kas iš tikrųjų yra įtvirtinta Lietuvos BK.

Nagrinėjant nusikalstamo susivienijimo požymius pastebima tendencija remtis ir Italijos BK numatytomis sąvokomis bei jų požymiais. Visgi manytina, kad Italijoje neatsitiktinai skiriami dvejopi nusikalstami susivienijimai – tai nulemta šios valstybės organizuoto nusikalstamumo specifikos, kuri nėra tapati Lietuvos specifikai.⁸⁴

⁸¹ Italijos Respublikos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.altalex.com/index.php?idnot=36766> [žiūrėta 2011 m. vasario 25 d].

⁸² БОРЗЕНКОВ, Г. Н., et al. *Российское уголовное право. Общая часть. Учебник. Том 1.* 2-е издание, переработанное и дополненное. - Москва: ТК Велби, 2008, p. 363. БОРБАМ, А. Б., et al. *Уголовное право России. Общая часть: Учебник.* - Москва: Дашков и К, 2008, p. 358. РАХУММУЛОВИЧ, Г. Р., et al. *Уголовное право России. Часть общая: Учебник.* - Москва: Волтерс Клувер, 2005, p. 268.

⁸³ РАХУММУЛОВИЧ, Г. Р., et al. *Уголовное право России. Часть общая: Учебник.* - Москва: Волтерс Клувер, 2005, p. 268.

⁸⁴ Italija turi labai senas organizuoto nusikalstamumo šaknis, susiformavusias tradicijas, nusikalstami susivienijimai ten turi ilgesnę gyvavimo istoriją, jiems būdingas daug didesnis stabilumas, kadangi jie kuriami, organizuojami etniniu, šeiminiu pagrindu. Nusikalstami susivienijimai turi tam tikras veiklos sritis,

Pripažįstant lyginamosios teisės indėlį į gilesnį tam tikros temos suvokimą, vis dėlto, reikia kelti klausimą, ar lyginamoji teisė gali būti panaudota nacionalinėms teisės normoms aiškinti?⁸⁵ Jei privatinėje teisėje yra daugiau dispozityvumo, tai baudžiamojoje bet kokia teisės analogija yra draudžiama. Įstatymo viršenybės principas yra kiekvienos teisinės sistemos pagrindas, taigi aiškinant Lietuvos BK nuostatas negali būti akylai remiamasi Rusijos, Italijos ar kurios nors kitos valstybės teisine tradicija, o pirmiausiai vertintina tai, kas yra numatyta mūsų BK. Tai ypač aktualu tokiais klausimais kaip organizuotos grupės siejimas su išankstiniu susitarimu, o nusikalstamo susivienijimo su mafijinio tipo susivienijimais. Dėl kitaip skirstomų bendrininkavimo formų bei pakankamai skirtingų jų koncepcijų nėra tikslinga labai daug remtis kitų valstybių mokslininkų teiginiais apie požymius, kurie turėtų priklausyti atitinkamai bendrininkavimo formai.

3.3. Organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo baudžiamasis teisinis vertinimas pagal galiojantį Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą

Kaip jau buvo aptarta, šiuo metu BK yra išskiriamos trys pagrindinės bendrininkavimo formos, kurių apibrėžimai yra įtvirtinti 25 straipsnyje.

Organizuotos grupės sąvoka apibrėžta 25 straipsnio 3 dalyje, tačiau ji vartojama ne tik šiame, bet ir kituose bendrosios bei specialiosios BK dalies straipsniuose, t. y. 24 straipsnio 4 dalyje, 25 straipsnio 1 dalyje, 32 straipsnio 2 dalyje, 39¹ straipsnio 1 ir 2 dalyse, 58 straipsnio 2 dalyje, 60 straipsnio 1 dalies 2 punkte, 61 straipsnio 5 ir 6 dalyse, 62 straipsnio 4 dalyje, 147 straipsnio 2 dalyje, 157 straipsnio 2 dalyje, 170¹ straipsnio 1 dalyje, 178 straipsnio 3 dalyje, 180 straipsnio 3 dalyje, 181 straipsnio 3 dalyje, 182 straipsnio 2 dalyje, 250 straipsnio 5 dalyje ir 263 straipsnio 3 dalyje.

Nusikalstamo susivienijimo sąvoka taip pat minima ne tik 25 straipsnio 4 dalyje, bet ir kituose BK bendrosios bei specialiosios dalies straipsniuose, t.y. BK 24 straipsnio 4 dalyje, 25 straipsnio 1 dalyje, 26 straipsnio 5 dalyje, 32 straipsnio 2 dalyje, 39¹ straipsnio 1 ir 2 dalyse, 61 straipsnio 5 ir 6 dalyse, 62 straipsnio 4 dalyje, 249 straipsnio 1, 2 ir 3 dalyse.

kuriose specializuojasi. Apie Italijos mafijos ištakas ir specifiką plačiau žr.: ARLACCHI, P., Mafija ir verslas: Mafijos etika ir kapitalizmo dvasia. – Vilnius: Tyto alba, 1998.

⁸⁵ Be to, anot J. Pradel, lyginant reikia atsižvelgti į įvairius sociologinius aspektus, tokius, kaip nusikalstamumo būklė, praktinius aspektus bei galimai skirtingą žodžių reikšmę. PRADEL, J. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. – Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 42. ZWEIGERT, K; HOTZ, H. *Lyginamosios teisės įvadas*. – Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 30.

Tradiciškai apibūdinant organizuotą grupę pažymima, kad ši bendrininkavimo forma esant tam tikroms nusikalstamos veikos sudėtimis yra kvalifikuotos nusikalstamos veikos sudėties požymis (pvz. 178 straipsnio 3 dalyje, 180 straipsnio 3 dalyje), kaltininko asmenybę sunkinanti aplinkybė (BK 60 straipsnio 1 dalies 2 punkte) arba aplinkybė, turinti įtakos parenkant bausmės rūšį ir dydį (BK 54 straipsnio 2 dalies 6 punkte).⁸⁶

Nusikalstamas susivienijimas nėra laikomas atsakomybę sunkinančia aplinkybe ar kvalifikuojančiu požymiu, o sudaro atskirą nusikaltimo sudėtį, kuri įtvirtinta XXXV BK skyriuje prie nusikaltimų visuomenės saugumui. Dalyvavimo nusikalstamo susivienijimo veikloje kriminalizavimui pagrindas yra tiek tarptautinių ir ES teisės aktų reikalavimai⁸⁷, tiek oficiali konstitucinė doktrina, tiek ir pats šios bendrininkavimo formos pavojingumas.⁸⁸

Konstitucijoje yra įtvirtintas teisinės valstybės principas, taip pat įtvirtintos žmogaus teisės ir laisvės bei kitos konstitucinės vertybės ir jos turi būti saugomos ir ginamos. 18 straipsnyje įtvirtinta: „Žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės“, taigi pagrindiniame ir aukščiausios teisinės galios teisės akte valstybė įpareigojama gerbti žmogaus teises ir laisves, teisinėmis, materialinėmis, organizacinėmis priemonėmis užtikrinti jų gynimą nuo neteisėto kėsimosi ar ribojimo.⁸⁹ Viena iš žmogaus teisių ir laisvių, kitų konstitucinių vertybių apsaugos ir gynimo priemonių yra baudžiamoji atsakomybė už nusikalstamas veikas. Pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi pareigą įstatymu nustatyti, kokios veikos yra nusikalstamos, taip pat baudžiamąją atsakomybę už tokias veikas. Nustatydamas, kokios veikos yra nusikalstamos, taip pat baudžiamąją atsakomybę už jas, jis yra saistomas Konstitucijoje įtvirtinto prigimtinio teisingumo ir proporcingumo

⁸⁶ PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė: Antroji knyga*. – Vilnius: Justitia, 2006-2008, p. 107.

⁸⁷ Pamatinio sprendimo 2 straipsnyje yra numatyta, kad turi būti kriminalizuoti asmens, kuris tyčia bei žinodamas nusikalstamos organizacijos tikslą ir apie bendrą tos organizacijos veiklą arba jos ketinimą vykdyti konkrečias nusikalstamas veikas, aktyviai dalyvauja organizacijos nusikalstamoje veikloje, įskaitant informacijos teikimą ar materialių išteklių tiekimą, naujų narių verbavimą ir bet kokią jos veiklos finansavimo formą, žinodamas, kad dalyvaudamas prisidės prie organizacijos nusikalstamos veiklos, veiksmai. Taip pat turi būti kriminalizuoti asmens veiksmai, kuriuos sudaro susitarimas su vienu ar daugiau asmenų, siekiant įvykdyti veiklą, jei įvykdžius tą veiklą ji prilygtų atitinkamo sunkumo nusikalstamų veikų įvykdymui, net jei tas asmuo realiai nedalyvauja tos veiklos vykdyme. Už tai šiuo metu baudžiamoji atsakomybė yra numatyta BK 249 straipsnyje.

⁸⁸ Nusikaltimai visuomenės saugumui pagal Lietuvos gyventojų apklausą priskiriami prie pavojingiausių nusikaltimų. 53,9 % respondentų juos įvertino kaip labai pavojingus, 40,5 % kaip pavojingus. Tik 5,6 % respondentų manė, kad šie nusikaltimai yra nepavojingi, visiškai nepavojingi arba neturėjo nuomonės. Tai rodo, kad visuomenė jautriai vertina tokio pobūdžio veikas, o tai įpareigoja valstybę imtis atitinkamų priemonių. DOBRYNINAS, A.; GAIDYS, V., *Ar saugi Lietuvos visuomenė? = Is the Lithuanian society safe?: Lietuvos gyventojų viktimizacijos patirtis ir požiūris į baudžiamąją justiciją bei visuomenės saugumą; Lietuvos Respublikos Seimas. Jungtinių Tautų vystymo programa*. – Vilnius: UAB „Petro ofsetas“, 2004, p. 34, 135.

⁸⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio 1 dalies ir 4 straipsnio 1 dalies 1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2000-07-05, Nr. 54-1588.

principų, kitų teisinės valstybės reikalavimų. Įstatymų leidėjas baudžiamajame įstatyme nusikalstamomis gali įvardyti tik tas veikas, kurios yra iš tikrųjų pavojingos ir kuriomis daroma didelė žala asmens, visuomenės ir valstybės interesams.⁹⁰ Valstybei, kaip visos visuomenės organizacijai, tenkanti priedermė apsaugoti asmenį ir visuomenę nuo nusikaltimų keliamos grėsmės įpareigoja ją nustatyti ir ryžtingai taikyti veiksmingas nusikalstamumo, taigi ir organizuoto nusikalstamumo, ribojimo ir mažinimo priemones.⁹¹

Susivienijimas bendrai nusikalstamai veiklai ir vien jau tokio susivienijimo pavojingumas yra pagrindas nuostatai, kad asmuo identifikuojantis save kaip nusikalstamos grupės narį ir žinantis, jog ta grupė užsiima nusikalstama veikla, turi būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už dalyvavimą tokios grupės veikloje, o tai, kad jis dalyvavo ne visų nusikaltimų daryme, neatleidžia tokio asmens nuo baudžiamosios atsakomybės.⁹²

Reikia atkreipti dėmesį, kad BK galima rasti ir kitokių bendrininkavimo formų raiškos būdų, pavyzdžiui, antikonstitucinė grupė ar organizacija, teroristinė grupė, kurių veikla taip pat yra kriminalizuota specialiojoje dalyje. BK yra numatyta, kad nusikalstamam susivienijimui prilyginama antikonstitucinė grupė ar organizacija bei teroristinė grupė - joms taikytini tie patys reikalavimai, kaip ir nusikalstamam susivienijimui. Tai reiškia, kad visų pirma turi būti vertinama, ar konkreti grupė ar organizacija atitinka BK 25 straipsnio 4 dalyje numatytus nusikalstamo susivienijimo požymius, o tada, jeigu atitinka ir kiti, specialūs požymiai, taikytina atitinkama norma. Pavyzdžiui, nustačius, kad tam tikra grupė atitinka nusikalstamo susivienijimo požymius, be to, nustačius BK 121 straipsnyje numatytą specialųjį tikslą - neteisėtu būdu pakeisti Lietuvos valstybės konstitucinę santvarką, kėsintis į jos nepriklausomybę, pažeisti

⁹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 45 straipsnio (1998 m. liepos 2 d. redakcija) ir 312 straipsnio 3 dalies (1998 m. vasario 3 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2003-06-13, Nr. 57-2552.

⁹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2005-01-04, Nr. 1-7.

⁹² Be to, įdomu tai, kad dar 1925 m. išleistoje knygoje „Baudžiamoji teisė. Paskaitos“ yra aptarta, jog „kas sutiko dalyvauti sąjungoje nusikaltimui padaryti ir neatsisakė toliau dalyvauti joje, bet nebuvo to nusikaltimo bendrininkas, tas atsako tik už dalyvavimą sąjungoje“,⁹² tuo pažymint, kad tam tikros sąjungos, skirtos nusikaltimui padaryti, yra pakankamai pavojingos, kad būtų traukiama atsakomybėn vien už dalyvavimą jose. STANKEVIČIUS, V. *Baudžiamoji teisė. Paskaitos*. – Kaunas: Lietuvos universiteto teisių fakultetas, 1925, p. 74. Ir aktualios BK redakcijos 249 straipsnio 1, 2 ir 3 dalyse yra numatytos formaliosios nusikaltimų sudėty, nereikalaujančios kokių nors padarinių – t. y. siekiamų, planuojamų nusikaltimų realaus padarymo, todėl atsakomybei už baigtą nusikaltimą, numatytą šiame straipsnyje, pakanka vien nusikalstamo susivienijimo organizavimo, vadovavimo jam arba dalyvavimo jo veikloje.

teritorijos vientisumą, tokia grupė ar organizacija pripažįstama antikonstitucine grupe ar organizacija.

Vis dėlto, svarbu pastebėti, kad ne tik nusikalstamas susivienijimas kaip sąvoka ar jam giminingos nusikalstamos grupės gali būti pagrindu atskirai nusikaltimo sudėčiai. BK 170¹ straipsnyje numatyta baudžiamoji atsakomybė už organizuotos grupės kūrimą, kuri turi tikslą diskriminuoti žmonių grupę dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų arba kurstyti prieš ją, taip pat dalyvavimą tokios grupės veikloje, finansavimą ar kitokį materialinį rėmimą; BK 250 straipsnio 5 dalyje numatyta, kad organizuota grupė gali turėti tikslą padaryti teroro aktą. Taigi akivaizdu, kad organizuota grupė nebėra vien atsakomybę sunkinanti, veika kvalifikuojanti ar bausmės parinkimui turinti įtaką aplinkybė. Organizuotos grupės sąvoka bei jos požymiai taip pat gali būti dominante atskiros nusikalstamos veikos sudėties atžvilgiu, kai greta bendrųjų BK 25 straipsnio 3 dalyje numatytų požymių nustatomi ir kiti, konkrečiuose BK specialiosios dalies straipsniuose įtvirtinti požymiai, kuriuos galima pavadinti specialiaisiais.

Atkreiptinas dėmesys, kad nusikalstamas susivienijimas yra vienintelė bendrininkavimo forma, kurios požymiai yra dominuojantys nusikalstamos veikos sudėtyje, o organizuota grupė dominuos tik įtraukus papildomus požymius, pavyzdžiui, BK 170¹ straipsnyje specialųjį tikslą.

Kaip jau buvo aptarta, kai nusikalstama veika yra padaryta organizuotos grupės, tai laikoma kaltininko atsakomybę sunkinančia aplinkybe. Jei analogiška veika yra padaryta nusikalstamo susivienijimo, kvalifikuojama pasinaudojus realiosios sutapties taisyklėmis, pavyzdžiui, kaip BK 216 straipsnio 1 dalies ir BK 249 straipsnio atitinkamos dalies sutaptis. Kai kuriuose BK straipsniuose veikos padarymas organizuotoje grupėje yra veika kvalifikuojančiu požymiu, pavyzdžiui, jei organizuota grupė padarytų turto prievartavimą, veika būtų kvalifikuojama pagal BK 181 straipsnio 3 dalį ir papildomai BK 60 straipsnis nebebūtų taikomas. Jei turto prievartavimą padarytų nusikalstamas susivienijimas, būtų kvalifikuojama kaip realioji turto prievartavimo ir nusikalstamo susivienijimo sutaptis. Tačiau pagal kurią 181 straipsnio dalį turėtų būti kvalifikuojama tokia veika? Panašu, kad yra du variantai, tačiau aiškaus ir vienareikšmio atsakymo teismų praktikoje nėra. Remiantis *non bis in idem* principu siekiant išvengti dvigubo nubaudymo turėtų būti taikoma BK 181 straipsnio 1 dalis, o organizuotumo elementas atspindėtų per realią sutaptį su BK 249 straipsniu. Kita vertus, nusikalstamas susivienijimas nėra kuri nors atsakomybę sunkinanti aplinkybė, kuri atspindėtų turto prievartavimo didesnę pavojingumą, o konkrečiai šiuo atveju nusikalstamas

susivienijimas sudaro atskirą nusikaltimo sudėtį. Tuomet tokią veiką kvalifikavus pagal BK 181 straipsnio 1 dalį organizuotumas lieka neatspindėtas turto prievartavimo nusikaltime, nebent būtų kvalifikuojama su nuoroda į BK 25 straipsnio 4 dalį. Taigi kita pozicija yra ta, kad veika turėtų būti kvalifikuojama pagal BK 181 straipsnio 3 dalies, kuri numato turto prievartavimo padarymą organizuota grupe, ir BK 249 straipsnio atitinkamos dalies realiąją sutaptį. Tokiu atveju, kyla klausimas, ar organizuota grupė tiks apibūdinti nusikalstamam susivienijimui? Iš vienos pusės, LAT teisėjų senatas yra išaiškinęs, kad organizuota grupė ir nusikalstamas susivienijimas nėra vienareikšmės sąvokos,⁹³ iš kitos pusės, nusikalstamas susivienijimas yra aukštesnė bendrininkavimo forma, todėl tarsi apima organizuotą grupę. Taigi šiame straipsnyje panaudoto organizuotos grupės požymio užtenka nurodyti organizuotumui. Be to, jei kvalifikuosime pagal 1 dalį, sudarysime palankesnę situaciją asmeniui, kuris veikia didesnio organizuotumo sąlygomis, ir blogesnę tam, kuris veikia mažesnio organizuotumo sąlygomis.

Atkreiptinas dėmesys, kad teismų praktika nėra vienareikšmė. Tai, kad tarp bendrininkavimo formų santykio yra sumaištis, atsispindi teismų praktikoje išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose. BK 149 straipsnio 2 dalyje yra numatytas kvalifikuojantis požymis – išžaginimo padarymas bendrininkų grupėje. Remiantis pozicija, kuri pirmenybę teikia *non bis in idem* principui bei akcentuoja sąvokų nevienareikšmiškumą, jeigu išžaginimą padarytų organizuota grupė ar nusikalstamas susivienijimas, tokia veikia turėtų būti kvalifikuojama pagal BK 149 straipsnio 1 dalį, o tada, priklausomai nuo bendrininkavimo formos, pritaikoma sunkinančioji aplinkybė arba realioji sutaptis su BK 249 straipsniu. Tačiau remiantis LAT ir tokiu atveju veika kvalifikuotina pagal BK 149 straipsnio 2 dalį⁹⁴, nors joje nurodyta tik bendrininkų grupė. Atkreiptinas dėmesys, kad jeigu galima teigti, kad nusikalstamas susivienijimas apima organizuotą grupę ir sudaro visumos ir dalies santykį, tai to paties jokių būdu negalima konstatuoti dėl organizuotos grupės ir bendrininkų santykio, nes organizuotą grupę nebūtinai turi sudaryti du vykdytojai, todėl ji nebūtinai apima bendrininkų grupę.

O. Fedosiukas yra pažymėjęs, kad tokia padėtis, kai tai pačiai grupei inkriminuojamos dvi ar trys skirtingos bendrininkavimo formos, yra nelogiška ir neatitinka baudžiamosios teisės principų.⁹⁵ Iš tiesų, veiką kvalifikavus pagal BK 24

⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1996 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 43 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“, *Teismų praktika*, Nr. 6.

⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 49 „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“, *Teismų praktika*, Nr. 22.

⁹⁵ FEDOSIUKAS, O. *Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas*. - Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002, p. 186.

straipsnio 5 dalį ir 149 straipsnio 2 dalį kartu su BK 249 straipsniu, susidaro įspūdis, kad galbūt nusikalstamo susivienijimo nariai išžagininimą padarė veikdami bendrininkų grupe, taigi pritrūksta teisinio aiškumo. Konstatuotina, kad šiuo atžvilgiu baudžiamajame įstatyme nėra numatytas reglamentavimas, kuris leistų pakankamai nedviprasmiškai taikyti teisės normas, taip pat dalis teismų praktikos yra ydinga.

Apibendrinant galima teigti, kad vienas iš pagrindinių organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokų atribojimo aspektų yra pavojingumo laipsnis, kuris nulemia tai, kad asmuo, daręs nusikalstamą veiką kaip nusikalstamo susivienijimo narys, yra traukiamas baudžiamojon atsakomybėn tiek už konkrečią nusikalstamą veiką, tiek už dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veikloje pagal realiąją sutaptį, o asmuo, daręs nusikalstamą veiką kaip organizuotos grupės narys yra traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už konkrečią nusikalstamą veiką, o tai, kad veika buvo daroma organizuotos grupės, įvertinama kaip kvalifikuojantis požymis, jei tai numatyta konkrečiau BK straipsnio dispozicijoje, arba kaip atsakomybę sunkinanti aplinkybė, jei tokia grupė neturi specialaus tikslo, su kuriuo atitiktą atskirą nusikalstamos veikos sudėtį. Tiek nusikalstamos veikos darymas organizuotoje grupėje, tiek nusikalstamo susivienijimo sudėtyje, yra aplinkybė, turinti įtakos parenkant bausmės rūšį ir dydį.

3.4. Organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo panašumai

Tiek organizuota grupė, tiek nusikalstamas susivienijimas kaip bendrininkavimo formos siejamos su organizuoto nusikalstamumo reiškiniu, jos priklauso bendrininkavimo institutui, savyje talpina visus bendrininkavimui būdingus bruožus, todėl tarp jų galima rasti nemažai panašumų, bendrumų. Nagrinėjant jų sąsajas, bus analizuojami bei lyginami organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo požymiai, siekiant išsiaiškinti jų panašumus. Požymiai bus lyginami susiformavimo laiko, nariams keliamų reikalavimų, subjektyviosios pusės ypatumų, siekiamo tikslo bei turimos struktūros aspektais.

3.4.1. Susiformavimo laikas

Susiformavimo laikas yra šias bendrininkavimo formas ir vienijantis, ir skiriantis požymis, kadangi organizuotai grupei gali būti būdingas, o nusikalstamam susivienijimui yra būdingas išankstinis susitarimas daryti nusikalstamas veikas. Abi šios bendrininkavimo formos gali susidaryti iki numatytų nusikalstamų veikų realaus darymo. Išankstinis susitarimo pobūdis yra siejamas su ypatingu bendrininkų susitelkimu ir

teigiama, kad jo buvimas pats savaime kelia didesnę pavojų visuomenei, nes didina atitinkamos asmenų grupės nusikalstamą valią, galimybę sėkmingai daryti nusikaltimus. Šis išankstinis susitarimas tampa pagrindu tokių grupių veiklai. Išankstinio susitarimo nepaneigia tai, kad organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo nariais gali būti pripažinti ir asmenys, kurie, siekdami veikti kartu, prisijungė prie pavienio nusikaltimą darančio asmens (organizuotos grupės atveju) arba prie nusikalstamą veiką pradėjusio daryti jau susiformavusio nusikalstamo susivienijimo.

A. Gutauskas išvelgia problemą, jog sunku įsivaizduoti, kad asmenys, susitardami daryti nusikaltimą, pasikėsinimo stadijoje sugebės pasiekti tokį organizuotumo lygį, kuris leis juos pripažinti veikiant organizuota grupe.⁹⁶ Sutinku, kad tokia situacija pasitaiko ne kiekvienu atveju, tačiau manau, kad organizuotos grupės gali būti pakankamai gerai organizuotos, kad aktyviai ir gana detalai numatytų nusikaltimų darymą, planuotų, iš anksto pasiskirstytų funkcijomis, konkrečiais darbais. Šio požymio prasme to užtenka, kad tokie bendrininkai būtų pripažinti organizuota grupe, kuri gali egzistuoti tiek rengimosi, tiek pasikėsinimo stadijoje. Jei valstybės baudžiamoji justicija dirbs efektyviai, tai įrodyti bus įmanoma, kadangi BPK tam numato pakankamai procesinių priemonių.

Taigi tiek organizuota grupė, tiek nusikalstamas susivienijimas gali susiformuoti iki realaus nusikalstamų veikų darymo. Susiformavimo laikas yra labai susijęs su tokios asmenų grupės pavojingumu. Kuo kruopščiau, detaliau yra ruošiamasi, rengiamasi nusikaltimo darymui, tuo sunkiau jį išaiškinti bei inkriminuoti jo padarymą konkrečioms asmenims.

3.4.2. Nariams keliami reikalavimai

Tiek organizuotos grupės, tiek nusikalstamo susivienijimo atžvilgiu įstatymų leidėjas yra aiškiai numatęs, kiek narių turi sudaryti šias organizuotas nusikalstamas grupes. Nors ir skiriasi narių skaičius, tačiau reikalavimai šiems nariams yra bendri. Sąvoka „nariai“ apima visas bendrininkavimo rūšis. Remiantis BK 24 straipsnio 1 dalimi, jie turi būti pakaltinami, t. y. sugebantys suvokti savo veiksmus ir juos valdyti, arba ribotai pakaltinami, t. y. negalintys visiškai suvokti pavojingo savo veiksmų pobūdžio ar valdyti savo veiksmų. Be to, jie turi būti sulaukę BK 13 straipsnyje nustatyto amžiaus, nuo kurio galima atsakomybė už konkrečią padarytą ar daromą veiką.

BK komentare teigiama, kad juridiniai asmenys negali būti tiesioginiais bendrininkavimo subjektais. Kadangi pagal BK 20 straipsnį juridinio asmens baudžiamoji

⁹⁶ GUTAUSKAS, A. Organizuota grupė kaip organizuoto nusikalstamumo forma ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas. – *Jurisprudencija*. Mokslo darbai. LTU, 2003. Nr. 41(33), p. 63.

atsakomybė BK numatytais atvejais atsiras už veikas, kurias betarpiškai padaro fizinis asmuo juridinio asmens naudai bei interesais, todėl tokiais atvejais pripažinus tokį fizinį asmenį kaltu bendrininkavus tam tikroje nusikalstamoje veikoje bendrininkavimas gali būti inkriminuojamas ir juridiniam asmeniui.⁹⁷ Šiuo atveju juridinis asmuo bus netiesioginis bendrininkavimo subjektas. Pabrėžtina, kad BK 249 straipsnio 4 dalyje tiesiogiai numatyta baudžiamoji atsakomybė už dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veikloje ir juridiniam asmeniui. Teismų praktikoje nėra atvejo⁹⁸, kad nusikalstamam susivienijimui būtinas mažiausiai tris asmenis sudarytų susivieniję ne vien fiziniai, bet ir juridiniai asmenys. Atsižvelgiant į tai, kad bendrininkavimo tiesioginiu subjektu gali būti tik fizinis asmuo, minimalų tiek organizuotos grupės, tiek nusikalstamo susivienijimo narių skaičių, t. y. tam tikra prasme branduolį, turėtų sudaryti fiziniai asmenys.

Jei nusikalstamai veikai vykdyti pasitelkiamas asmuo, nesulaukęs amžiaus, nuo kurio galima baudžiamoji atsakomybė, nepakaltinamas arba asmuo, kuris nėra kaltas dėl veikos, jis negali būti laikomas bendrininku bei organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo nariu, kadangi nėra bendrininkavimo subjektu ir trūksta subjektyviųjų bendrininkavimo požymių. Tokia situacija vadinama nusikalstamos veikos padarymu per tarpininką.⁹⁹ Taigi asmuo, kuris nėra bendrininkavimo subjektu, negalės būti priskaičiuojamas prie organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo narių.

Siekiant konkrečioje byloje įrodyti, kad nusikalstamą veiką padarant bendrininkavo keli asmenys, turi būti nustatyta, kad visi jie galėjo būti bendrininkavimo subjektais. Tai reiškia, kad turėtų tiksliai žinoma, kas dalyvavo padarant nusikalstamą veiką, nustatytas šio asmens ar asmenų amžius bei psichinė būklė. Tačiau konkrečiose bylose dažnai susidaro situacija, kad nors ir yra iš esmės žinoma, kad kaltininkas veikė ne vienas, bet jis neatskleidžia, kas dar be jo dalyvavo. Kai kiti asmenys yra neišaiškinti ar pasislėpę, tampa neįmanoma tiksliai nustatyti jų amžiaus, psichinės būklės, kaltės turinio. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesija nutartyje Nr. 2K-P-9/2009 išaiškino, kad nusikalstamos veikos dalyvio įvardijimas procesiniuose dokumentuose kaip nenustatyto asmens nebūtinai reiškia, kad apie jį nieko nežinoma ir kad nėra galimybių nustatyti jo indėlį į bendrą veiką, susitarimo su kaltinamuoju bei jų tyčios bendrumo. Nenustatytas asmuo iš tiesų gali būti žinomas, bet pasislėpęs nuo teisėsaugos institucijų, pagaliau apie šio asmens pakankamą atsakomybei amžių, gebėjimą suvokti ir valdyti savo veiksmus, jo susitarimą su kaltinamuoju bei tyčios turinį

⁹⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis: (1-98 straipsniai). – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 155.

⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga, *Teismų praktika*, Nr. 26.

⁹⁹ PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė: Antroji knyga*. – Vilnius: Justitia, 2006-2008, p. 96.

teismas gali spręsti iš byloje surinktų įrodymų ir nustatytų faktinių aplinkybių specifikos. Todėl bendrininkavimo su asmeniu, įvardytu kaip nenustatytas asmuo, pašalinimas iš kaltinimo neturi būti sprendžiamas formaliai, o bendrininkavimo konstatavimas tokiu atveju nebūtinai reiškia netinkamą baudžiamojo įstatymo taikymą.¹⁰⁰ Remiantis šia nutartimi galima teigti, kad ir organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo narių minimalaus kiekio reikalavimą gali išpildyti ir nenustatyti asmenys, apie kurių amžių bei pakaltinamumą galima spręsti iš įvairių faktinių aplinkybių.

3.4.3. Susitarimas veikti bendrai ir tyčia priklausyti atitinkamai asmenų grupei

Susitarimas veikti bendrai siekiant realizuoti bendrus nusikalstamus ketinimus atspindi būtinąjį subjektyviosios pusės bendrininkavimo požymį. Be šio požymio neįmanomas nei organizuotos grupės, nei nusikalstamo susivienijimo egzistavimas. Tokiu atveju galima būtų kalbėti tik apie konkretaus asmens prisidėjimą prie tam tikro nusikaltimo darymo. Susitarimo veikti bendrai, o konkrečiau – susitarimo veikti organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo sudėtyje pagrindu išsirutulioja nusikaltimo darymo bendrumas ir tyčia daryti nusikaltimą bendromis pastangomis. Susitarimas gali būti sudarytas įvairiais būdais ir formomis, t.y. žodžiu, raštu, konkludentiniais veiksmais. Turi būti susitarta iki nusikaltimo padarymo pabaigos. Asmuo įstodamas (kai kada atlikdamas tam tikrą procedūrą) į nusikalstamą susivienijimą suvokia jo tikslus, jų pasiekimo būdus bei priemones ir yra pasiryžęs aktyviai vykdyti jam paskirtą vaidmenį.¹⁰¹ Taip pat ir darydamas nusikaltimą kaip organizuotos grupės narys, asmuo tai suvokia ir to nori.¹⁰²

Tyčia esant bendrininkavimui organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo sudėtyje neapsiriboja tyčia konkretaus nusikaltimo atžvilgiu. Kiekvienas kaltininkas turi žinoti, kad daro nusikaltimą ne vienas, o bendrai su kitais asmenimis tam tikru būdu prie

¹⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2009 m. sausio 6 d. nutartis Nr. 2K-P-9/2009. P.S. dėl šios nutarties J. Prapiestis pateikė atskirtąją nuomonę.

¹⁰¹ PAVILONIS, V., et al. *Baudžiamoji teisė: bendroji dalis*. 3 – asis papild. leid.– Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 272.

¹⁰² Susitarimo dėl konkretaus nusikaltimo darymo turinys gali keistis nusikaltimo darymo eigoje, tačiau jei visi bendrininkai pritars plano pakeitimui, tai baudžiamoji atsakomybė kils visiems pagal pakoreguotą susitarimą. Priešingu atveju, t.y. peržengus susitarimo ribas ar kilus padariniams, dėl kurių nebuvo tartasi, tai bus laikoma vykdytojo ekscesu ir kitiems organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo nariams bus inkriminuojama tik tai, ką apėmė jų tyčia. Taigi labai svarbu tiksliai nustatyti, koks buvo susitarimo turinys. Aptariant ir derinant svarbiausius numatomo bendro nusikaltimo momentus, gali būti parengiamas jo padarymo planas, numatomas nusikaltimo padarymo (ir slėpimo) mechanizmas, bendrininkams nurodomos užduotys, paskirstomi vaidmenys, sutariama dėl nusikaltimo padarymo būdo, vietos, laiko. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis: (1-98 straipsniai). – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 166-167.

jo prisidėdamas.¹⁰³ Be to, asmenys turi suvokti savo priklausomybę tam tikram nusikalstamam junginiui. Svarbu, kad asmuo suprastų anksčiau aptartų bendrininkavimo formų požymių egzistavimą, o ne būtinai identifikuotų save kaip konkrečios bendrininkavimo formos narį. Pavyzdžiui, jeigu asmuo, objektyviai veikdamas nusikalstamo susivienijimo interesais, nesuvokia savęs kaip nusikalstamo susivienijimo nario, būtinos tyčios nėra ir jis negali būti pripažįstamas nusikalstamo susivienijimo nariu. Tačiau vertinant bendrininkų suvokimą neturi reikšmės, kaip patys kaltininkai įvardija junginį, kuriam priklauso.¹⁰⁴

3.4.4. Tikslas

Nagrinėjamas požymis taip pat yra ir jungiantis, ir skiriantis šias bendrininkavimo formas. Organizuotų grupių ir nusikalstamų susivienijimų atžvilgiu bendra tai, kad jų tikslas – nusikaltimų darymas. Ši nuostata neužkerta kelio manyti, kad organizuota grupė ar nusikalstamas susivienijimas gali daryti ir baudžiamuosius nusižengimus „pakeliui“ ar specialiai tam pasiruošus¹⁰⁵, tačiau šių nusikalstamų junginių susivienijimo priežastis, siekiai ir tikslai ir tai, į ką jie orientuoti, yra nusikaltimai. Tikslas daryti atitinkamus nusikaltimus nepaneigia lengvesnių nusikalstamų veikų padarymas. Taip pat šioms bendrininkavimo formoms bendra tai, kad jei daromas tik vienas nusikaltimas, jis privalo būti sunkus arba labai sunkus.¹⁰⁶

Tiek organizuotos grupės, tiek nusikalstamo susivienijimo atžvilgiu nėra išskirta, kokie konkrečiai nusikaltimai gali būti daromi, o nurodomas tik jų sunkumas. BK įtvirtintų bendrininkavimo formų veikla nėra susieta su siekiu būtinai gauti finansinės ar kitokios materialinės naudos. Literatūroje neretai teigiama, kad nors daromų nusikaltimų pobūdis gali labai skirtis, organizuotų grupių ir nusikalstamų susivienijimų tikslas turėtų būti vienas – turtinė – ekonominė nauda.¹⁰⁷ Nemaža dalis autorių mano, kad jei ne organizuotos grupės, tai bent nusikalstamo susivienijimo definicijoje kaip tikslą reikėtų nurodyti finansinės ar kitokios materialios naudos siekimą. O. Fedosiukas tai įvardija

¹⁰³ PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė: Antroji knyga.* – Vilnius: Justitia, 2006-2008, p. 90.

¹⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 21 d. nutartis Nr. 2K-545/2006.

¹⁰⁵ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Baudžiamoji teisė: specialioji dalis. Antroji knyga.* – 2-asis papild. leid. - Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 147.

¹⁰⁶ Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. kovo 18 d. nutartyje Nr. 2K-40/2008 buvo konkrečiai nurodyta, kad „I. B. organizuotą grupę subūrė sunkiam BK 260 straipsnio 1 dalyje numatytam nusikaltimui padaryti (BK 11 straipsnio 5 dalis)“.

¹⁰⁷ PIESLIAKAS, V. Organizuotas nusikalstamumas: samprata ir definicija. – *Teisės problemos*, 1993. Nr. 1, p. 40.

būtinuoju požymiu.¹⁰⁸ K. Jovaišas pateikia iliustratyvų pavyzdį, kad nusikalstamo susivienijimo kūrimas siekiant daryti išžagininimus – dalykas, neužfiksuotas kriminalistikos metraščiuose, taip pat nurodo, kad nusikalstamo susivienijimo tikslas turėtų būti apibrėžtas kaip siekis gauti turtinės naudos, susijusios su savanaudiškais nusikaltimais, nepriklausomai nuo jų kėsinimosi objekto, taip pat savo ar kitų asmenų interesais kontroliuoti ar daryti įtaką įvairioms ekonominės ar finansinės veiklos sritims arba valstybės ar savivaldybių institucijoms.¹⁰⁹ A. Gutauskas teigia, kad apskritai nereikėtų šio požymio vertinti tiesiogiai, o reikia jį susieti su kitais požymiais. Nagrinėdamas nusikalstamo susivienijimo tikslą, jis nurodo organizuoto nusikalstamumo tikslą, t. y. nusikalstamos veiklos versliškumą. Autorius pabrėžia savanaudiškumą ir teigia, kad visi kiti nusikaltimai tampa tik antraeiliais ir daromi siekiant pagrindinio tikslo.¹¹⁰ F. Varese nurodo, kad, pavyzdžiui, trys asmenys susitarę ir suplanavę plėšimą negali būti laikomi tokia nusikalstama grupe, kuri siejama su organizuotu nusikalstamumu, kadangi darydami tokį nusikaltimą jie nesiekia monopolijos.¹¹¹ Kai kurie autoriai teigia, kad kaip tikslą geriau įvardyti pelną, nes nusikalstamų grupių daromus nusikaltimus įstatyme išreikšti tik per jų sunkumą yra netikslinga ir kaip blogą pavyzdį pateikia būtent Jungtinių Tautų konvenciją. Teigiama, kad pakeitus sankciją už atitinkamus nusikaltimus tam tikros grupės bus priskirtos organizuotam nusikalstamumui, nors labiau organizuotom, iš tikrųjų, netaps.¹¹² Dar kiti teigia, kad pelno siekimo išskyrimas netikslingas, nes nusikalstamos grupės gali turėti labai įvairius tikslus.¹¹³ Manau, kad ši pozicija yra racionaliausia.

Žiūrint iš šių dienų perspektyvos, akivaizdu, kad šio požymio išskyrimas yra netikslingas, kadangi BK jau yra numatyta baudžiamoji atsakomybė už organizuotų grupių, turinčių specialųjį tikslą kūrimą, dalyvavimą jų veikloje ir pan., taip pripažįstant, kad organizuotos grupės gali turėti labai įvairius, ne tik praturtėjimu pagrįstus tikslus. Galima teigti, kad BK yra ir nusikalstamų veikų sudėčių, kuriose numatyta baudžiamoji

¹⁰⁸ FEDOSIUKAS, O. *Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas*. - Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras. 2002, p. 189.

¹⁰⁹ JOVAIŠAS, K. Bendrininkavimo formos: reglamentavimo ir įrodinėjimo problemos. *Teisės problemos*. – 1998, Nr. 3-4 (21-22), p. 51,57.

¹¹⁰ GUTAUSKAS, A. *Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas*. Daktaro disertacija. LTU, Vilnius, 2002, p. 134-135.

¹¹¹ VARESE, F. *The Russian Mafia: private protection in a new market economy*. – New York: Oxford University Press, Inc. 2005, p. 4.

¹¹² BOVENKERK, F.; LEVI, M. *The organized crime community: essays in honor of Alan A. Block*. – New York: Springer Science + Business Media, LLC, 2007, p. 104.

¹¹³ Pavyzdžiui, taip vadinamos „gatvės gaujos“, kurių galima aptikti kiekviename mieste, paprastai jungiasi į tokias grupes ne dėl finansinių motyvų, o dėl tiesiog siekio priklausyti nusikalstamai grupei, patirti nuotykių. Tokios grupės dažnai užpuldinėja žmones, organizuoja muštynes ir pan. Jos taip pat priskirtinos prie organizuotų grupių. RYAN, J.; RUSH, G. E. *Understanding organized crime in global perspective: a reader*. - California: SAGE Publications, Inc., 1997, P. 156.

atsakomybė už specialųjį tikslą turinčius nusikalstamus susivienijimus. Be to, apskritai neatmestina tikimybė, kad gali egzistuoti nusikalstamos grupės, kurių tikslai nesusiję su finansine ar kitokia materialine nauda.¹¹⁴

Konvencijoje bei pamatiniame sprendime yra įvardytas siekis tiesiogiai arba netiesiogiai gauti finansinės ar kitokios materialinės naudos. Šiuo aspektu nusikalstamo susivienijimo samprata pagal BK yra platesnė nei tarptautiniuose teisės aktuose, kadangi BK nėra numatytas toks tikslas, tačiau pačioje konvencijoje ir pamatiniame sprendime yra išaiškinta, kad nėra siekiama uždrausti ar kitaip pažeisti valstybių narių galimybės savo nuožiūra nusikalstamoms organizacijoms priskirti kitas asmenų grupes, pavyzdžiui, grupes, kurių tikslas nėra finansinė ar kitokia materialinė nauda, todėl toks reglamentavimas nelaikytinas ydingu.

Kai kurie autoriai išskiria ir smurto naudojimą. Dėl pasiryžimo savo veikloje naudoti fizinę ar psichinę prievartą, A. Gutauskas argumentavo, kad nesmurtinius nusikaltimus darančios grupės vargu ar sietinos su bendrininkavimo formomis, atitinkančiomis organizuoto nusikalstamumo reiškinį.¹¹⁵ Šį požymį akcentavo ir O. Fedosiukas.¹¹⁶ Vis dėlto, manau, kad nusikalstamos grupės, nenaudojančios smurto ir darančios ne brutalius, o labiau „intelektualesnius“ nusikaltimus, pavyzdžiui, netikrų pinigų gaminimą, įvairius sukčiavimus, pavyzdžiui, su PVM, taip pat yra pakankamai pavojingos, kad būtų siejamos su organizuotu nusikalstamumu bei atsakytų pagal baudžiamąjį įstatymą atitinkamai už organizuotos grupės arba nusikalstamo susivienijimo veiklą.¹¹⁷ Kai kuriais intelektualiesnio pobūdžio nusikaltimais gali būti padaryta gerokai didesnė žala tiek atskiriems asmenims, tiek valstybei negu labai brutaliais nusikaltimais. Juk, pavyzdžiui, dėl turto prievartavimo naudojant smurtą paprastai nukenčia tik to turto savininkas, jo artimi žmonės, o dėl pinigų plovimo, fiktyvaus eksporto bei neteisėto ir nepagrįsto PVM susigrąžinimo už jį ir panašių nusikaltimų, kuriuos darant gali nebūti smurto elemento, nukenčia visa valstybė, o tai reiškia, kad nukenčia visi joje gyvenantys asmenys. Vis dėlto, į tai, kad nebuvo naudojamas smurtas, gali būti atsižvelgta skiriant bausmę.¹¹⁸

¹¹⁴ Pvz. nusikalstamos grupės, kurių tikslas – BK 153 straipsnyje (mažamečio tvirklinimas) numatyto nusikaltimo darymas ne dėl finansinių ar kitokių materialinių motyvų.

¹¹⁵ GUTAUSKAS, A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas. Daktaro disertacija. LTU, Vilnius, 2002, p. 151.

¹¹⁶ FEDOSIUKAS, O. *Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras. 2002, p. 188.

¹¹⁷ Tai jau yra pripažįstama ir teorijoje, ir praktikoje. FEDOSIUKAS, O. Sukčiavimas pridėtinės vertės mokesčio srityje: samprata ir kvalifikavimo pagrindai. – *Jurisprudencija*, 2010, 4 (122), p. 182.

¹¹⁸ Pavyzdžiui, Lietuvos Apeliacinio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 29 d. nuosprendyje Nr. 1A-29/2008 pasisakant dėl bausmės dydžio buvo atsižvelgta į „R. S., kaip nusikalstamo susivienijimo organizatoriaus vaidmenį, jo atsakomybę lengvinančių ir sunkinančių

Taigi tiek organizuotos grupės, tiek nusikalstamo susivienijimo tikslas bendrąja prasme remiantis BK 25 straipsniu – nusikaltimų darymas, jų nediferencijuojant pagal objektą ar dalyką.

3.4.5. Vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas

Organizuotoms grupėms ir nusikalstamiems susivienijimams bendra ir būdinga tai, kad jų nariai darydami nusikaltimus pasiskirsto užduotimis ar turi skirtingus vaidmenis. Šių bendrininkavimo formų nariai gali realizuoti visus BK specialiosios dalies straipsnyje nurodytus daromo nusikaltimo sudėties požymius, realizuoti tik kai kuriuos, taip pat gali padėti kitiems bendrininkams padaryti nusikalstamą veiką, bet patys tiesiogiai nerealizuoti nusikaltimo sudėties požymių. Taigi konkretų nusikaltimą organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo nariai gali daryti turėdami ne tik vykdytojo, bet ir organizatoriaus, kurstytojo ar padėjėjo vaidmenis.¹¹⁹ Be to, jie gali turėti ir kitokius vaidmenis ar užduotis negu šie.¹²⁰

Užduočių ir vaidmenų pasiskirstymas organizuotoje grupėje ar nusikalstamame susivienijime nepaneigia nusikaltimo darymo bendrumo, kuris neturi būti tik formalus, t.y. bendrininkai turi suvokti bendrą veikimą dėl konkretaus tikslo. Jie prisideda prie bendro tikslo siekimo, visų tyčia yra vieninga. Veikos bendrumas sąlygoja bendrus padarinius bei bendrai padarytą žalą įstatymo saugomoms vertybėms.¹²¹

Teismai paprastai detalizuoja kiekvieno asmens vaidmenį ir veiksmus organizuotoje grupėje ar nusikalstamame susivienijime. Pavyzdžiui, LAT nutartyje Nr. 2K-471/2007 nurodė, kad: „*A. S. įmonių vardu dalyvavo fiktyviose eksporto procedūrose, Ž. J. kartu su kitais asmenimis vykdė fiktyvų eksportą jo įsteigtos UAB „J.“ vardu, pateikdavo prašymus valstybinei mokesčių inspekcijai dėl PVM grąžinimo ir vykdė organizatoriaus nurodymus dėl pervestų į bendrovės sąskaitą pinigų panaudojimo, o D. J. atliko kurjerio vaidmenį tarp organizatoriaus ir kitų asmenų, ieškojo fiktyvių prekių pardavėjų, atliko kitus nusikalstamus veiksmus.*“¹²²

aplinkybių nebuvimą, į tai, kad nusikalstamas susivienijimas nebuvo skirtas daryti smurtinio ar kitokio brutalaus pobūdžio nusikaltimus“.

¹¹⁹ Apie bendrininkavimo rūšis plačiau: Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis: (1-98 straipsniai). – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 153-164.

¹²⁰ LAT nutartyje Nr. 2K-481/2007 išaiškino, kad „įstatymo tekstas [...] nekelia reikalavimo baudžiamosiose bylose nustatinėti tokius organizuotos grupės dalyvių vaidmenis, kurie atitiktų BK 24 straipsnyje apibrėžtas bendrininkų rūšis.“ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 9 d. nutartis Nr. 2K-481/2007.

¹²¹ PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga.* – Vilnius: Justitia, 2006-2008, p. 90.

¹²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 16 d. nutartis Nr. 2K-471/2007.

Atskirai aptartina, kad tiek organizuota grupė, tiek nusikalstamas susivienijimas gali turėti vadovą (vadovus). Jei nusikalstamoje grupėje egzistuoja vadovas, jis paprastai sutelkia ir nukreipia nuo jo priklausomus narius konkrečioms nusikaltimams parengti bei padaryti, nustatydamas jiems vaidmenis ar funkcijas, paskirdamas užduotis, palaikydamas vidinę drausmę, tam tikrą bendravimo būdą, savų nusistatytų taisyklių laikymąsi, vadovaudamas vidaus ginčų sprendimui, priimdamas lemiamus sprendimus iškilusiais klausimais, nustatydamas lėšų kaupimo taisykles, pelno paskirstymą, bendro fondo panaudojimą ir kt. Vadovas taip pat gali imtis informacijos rinkimo ir sisteminimo, ginklų, sprogstamųjų medžiagų, transporto, ryšio ar kitokių techninių priemonių įgijimo, saugojimo, priežiūros, paskirstymo valdymo ir panašių veiksmų.¹²³ Svarbu tai, kad tiek organizuota grupė, tiek nusikalstamas susivienijimas gali ir neturėti vadovo arba jo egzistavimas gali būti neįrodytas, arba jis gali atlikti ne visus aprašytus veiksmus, tačiau tai neužkerta kelio šių bendrininkavimo formų konstatavimui, kadangi vadovavimas nebėra būtinasis požymis. Taip pat nei organizuotos grupės, nei nusikalstamo susivienijimo atžvilgiu nėra būtinas grandžių, kurios koordinuoja, valdo bei tiesiogiai vykdo nusikalstamą veiką buvimas.

Pastaruoju metu Lietuvoje nėra nusistovėjusios griežtos organizuotų nusikalstamų grupių struktūros, jų sandara yra skirtinga, priklausomai nuo grupės lygmens, vykdomos veiklos, turimų ryšių Lietuvoje bei kitose valstybėse.¹²⁴

3.5. Organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo skirtumai

Akivaizdu, kad organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokos turi daug bendro. Jų požymiai, žinoma, pilnai nesutampa, tačiau šių bendrininkavimo formų priklausymas bendrininkavimo institutui bei priskirtinumas tai pačiai organizuoto nusikalstamumo kategorijai daro jas pakankamai panašias. Dėl šio panašumo tiek teorijoje, tiek praktikoje susiduriama su jų atribojimo problematika, kuri nagrinėjama šiame skyriuje.

Iki naujojo BK įsigaliojimo, A. Gutausko teigimu, tarp organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo kaip bendrininkavimo formų sunku buvo surasti esminių

¹²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga. *Teismų praktika*, Nr. 26.

¹²⁴ Įvairių hierarchinių bei struktūrinių pasiskirstymą gerai iliustruoja faktas, kad garsiausios organizuotos grupės, kurias išaiškino teisėsaugos institucijos, turėjo vieną ar kelis vadovus ir keletą asmenų, turinčių turtingą nusikalstamą praeitį ir valdžią nusikalstamame pasaulyje, tarybą, o kiekvienas iš tarybos narių kontroliuodavo atskirą savo veiklos sritį. KLIUNKA, A., *et al.* 15 metų kovos su organizuotu nusikalstamumu ir korupcija. – Vilnius: VŠĮ „Teisės namai“, 2008, p. 27.

skirtumų.¹²⁵ Kilus neaiškumams buvo susiklosčiusi tokia padėtis, kad atmetus kaltinimus nusikalstamu susivienijimu dažniausiai buvo atmetamas ir kvalifikuojantis organizuotos grupės požymis arba organizuotos grupės požymis buvo inkriminuojamas kartu su nusikalstamo susivienijimo sudėtimi. Vis dėlto, ir BK apibrėžus organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokas, šio autoriaus nuomone, organizuotą grupę ir nusikalstamą susivienijimą skiria tik formalūs kriterijai (narių skaičius ir tikslai), todėl gali susidaryti situacija, kad bendrininkavimo forma priklausys nuo to, kokia linkme vyks tyrimas.¹²⁶

Organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo atribojimas yra svarbus ne tik teorijai, bet ir praktikai. Pabrėžtina, kad itin svarbu dar ikiteisminio tyrimo metu teisingai kvalifikuoti veiką ir teisingai įvardyti bendrininkavimo formą tiek pranešimuose apie įtarimą, tiek kaltinamajame akte, kadangi, pavyzdžiui, teismo nagrinėjimo stadijoje suvokus, kad bendrininkavimo forma yra ne organizuota grupė, o nusikalstamas susivienijimas, tektų susidurti su kaltinimo ribų pakeitimo problema, kuri, reikia pripažinti, dažnai yra sprendžiama pakankamai komplikotai.¹²⁷

Organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo atribojimo pagrindas – šių bendrininkavimo formų požymių skirtumai. Neretai susidaro situacija, kad vertinant šias bendrininkavimo formas atskirai, jų požymiai yra gana aiškūs, tačiau jas lyginant kyla neaiškumų. Šioje darbo dalyje organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo skirtumai atskleidžiami per jų požymių skirtumus. Požymiai lyginami susiformavimo laiko, narių kiekio, susitarimo veikti bendrai intensyvumo pobūdžio, tarpusavio ryšių pastovumo, siekiamo tikslo bei turimos struktūros aspektais.

3.5.1. Susiformavimo laikas

Susiformavimo laikas yra vienas iš tų aspektų, kurie ne tik atskleidžia organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo panašumus, bet ir vienas iš pagrindinių, nurodančių, kuo šios bendrininkavimo formos skiriasi.

¹²⁵ GUTAUSKAS, A. Asmenų, susijusių su organizuotomis nusikalstamomis grupuotėmis, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ypatumai. – *Jurisprudencija*. Naujojo Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso taikymo problemos. Mokslo darbai. MRU, 2004. Nr. 60(52), p. 53.

¹²⁶ GUTAUSKAS, A. Organizuota grupė kaip organizuoto nusikalstamumo forma ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas. – *Jurisprudencija*. Mokslo darbai. LTU, 2003. Nr. 41(33), p. 32, 69.

¹²⁷ Plačiau apie kaltinimo ribų pakeitimą ir jo problematiką: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 4 ir 5 dalių, 256 straipsnio 4 dalies, 260 straipsnio 4 dalies, 280 straipsnio 1, 2 ir 6 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1999-02-10, Nr. 15-402.

Kaip jau buvo aptarta, organizuota grupė gali susiformuoti bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje. Tai yra tiesiogiai įtvirtinta naujajame BK. Nusikalstamo susivienijimo sąvokoje nėra *expressis verbis* įtvirtintas laikas, kada jis gali susiformuoti, tačiau tai galima suvokti iš visų požymių visumos. Nusikalstamas susivienijimas yra sudaromas prieš numatytą bendrai padaryti nusikalstamų veikų pradžią, t. y. iki numatytų nusikaltimų objektyviosios pusės realizavimo,¹²⁸ nusikalstamas susivienijimas nėra įmanomas be tam tikro išankstinio susitarimo.

A. Gutausko teigimu organizuotos grupės sąvokoje nėra tikslinga nurodyti, kad susitarimas galimas bet kurioje veikos stadijoje, kadangi tai sumenkina organizuotos grupės pavojingumą. Neneigiant A. Gutausko argumentų, reikia pripažinti, kad naujajame BK bendrininkavimo formos nėra išskirtos vien tik pagal susitarimo laiką ar organizuotumo laipsnį, tačiau ne mažiau svarbus išskyrimo kriterijus yra ir tikslai, t.y. kokias nusikalstamas veikas siekiama daryti. Be to, yra akcentuojamas pasiskirstymas vaidmenimis ir užduotimis, todėl nepaisant gausių teorinių diskusijų, pagal aktualią redakciją išankstinio susitarimo būtinumas yra vienas iš organizuotą grupę ir nusikalstamą susivienijimą skiriančių požymių.¹²⁹

3.5.2. Narių kiekis

Narių skaičius yra vienas iš formaliųjų kriterijų, aiškiai atribojančių organizuotą grupę nuo nusikalstamo susivienijimo: organizuotoje grupėje privalo būti bent du nariai, o nusikalstamame susivienijime bent trys. BK tiesiogiai numatytas minimalus, bet ne maksimalus narių skaičius. Tai nereiškia, kad jei nusikalstamoje grupėje bus trys ar

¹²⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis: (1-98 straipsniai). – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 165.

¹²⁹ A. Vosyliūtė savo disertacijoje pateikia pavyzdį apie organizuotos grupės susiformavimą be išankstinio susitarimo: „asmuo, norėdamas pagrobti didelės vertės turtą, įsibrauna į saugomą teritoriją, grobį sukrauna į vilkiką ir, norėdamas išgabenti iš teritorijos, susitaria su sargu, kad šis jį išleistų, ir už tai jam dosniai atsilygina. Šiuo atveju didelės vertės turto pagrobimas dar nėra baigtas ir sargas, kuris padeda iš saugomos teritorijos išgabenti paimtą turtą, tampa šio nusikaltimo bendrininku (padėjėju)“. Egzistuojant visiems būtiniesiems organizuotos grupės požymiams, konstatuotina, kad šie asmenys veikė organizuotoje grupėje. Neginčijant tokio kvalifikavimo ir nesiekiant reikalauti BK nenurodytų požymių įrodymo šioje situacijoje, kyla klausimas, ar apskritai galima tokią organizuotą grupę sieti su organizuoto nusikalstamumo reiškiniu? Ar tikrai vien toks elementarus vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas prideda pavojingumo? Sunku būtų pagrįsti, kodėl tokia grupė yra daug pavojingesnė negu grupė, sudaryta iš dviejų vykdytojų, kas būtų laikoma bendrininkų grupe. Galbūt tik kai kurias organizuotas grupes galima sieti su organizuotu nusikalstamumu? Tačiau jeigu taip, tada ar tikslinga organizuotas grupes, kurios sietinos su organizuotu nusikalstamumu, ir tas, kurios nesietinos, apjungti viena sąvoka? Šis klausimas yra plačiai aptartas A. Gutausko, O. Fedosiuko, A. Vosyliūtės ir kt. darbuose, be to, nėra svarbus šiuo metu BK įtvirtintų sąvokų atribojimui, todėl detaliau nagrinėjamas nebus. VOSYLIŪTĖ, A. Baudžiamoji atsakomybė už kvalifikuotą vagystę. Daktaro disertacija, VU, 2009, p. 238; GUTAUSKAS, A. Organizuota grupė kaip organizuoto nusikalstamumo forma ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas. – *Jurisprudencija*. Mokslo darbai. LTU, 2003. Nr. 41(33), p. 63.

daugiau asmenų, tokia grupė automatiškai bus pripažįstama nusikalstamu susivienijimu, kadangi vis tiek reikės įvertinti požymių visumą, tačiau tai reiškia, kad grupė, kurią sudarys tik du asmenys, negalės būti pripažįstama nusikalstamu susivienijimu, net jeigu darys labai sunkius nusikaltimus, bus pasiskirstę vaidmenimis ar užduotimis, juos sies pastovūs ir ilgalaikiai tarpusavio ryšiai.

Trijų ar daugiau asmenų reikalavimas galioja tik pačiam nusikalstamam susivienijimui. Nėra būtina, kad šio susivienijimo daromi nusikaltimai kiekvienu atveju būtų padaromi mažiausiai trijų asmenų. Tai, kad konkretus nusikaltimas padarytas mažiau negu trijų asmenų, nepaneigia nusikalstamo susivienijimo egzistavimo. Nusikalstamo susivienijimo nariu bus laikomas ir toks asmuo, kuris nėra padaręs atskiro nusikaltimo arba šis faktas neįrodytas,¹³⁰ tačiau yra įrodytas jo indėlis į nusikalstamo susivienijimo tikslų siekimą. Nusikalstamas susivienijimas atskiriems nusikaltimams daryti taip pat gali sujungti ir keletą autonomiškai veikiančių organizuotų grupių. Ir priešingai, norint pripažinti, kad asmenys veikė organizuota grupe, konkretūs nusikaltimai turi būti daromi bent dviejų asmenų. Tai nereiškia, kad abu asmenys turi būti vykdytojai, jie gali turėti įvairius vaidmenis ar būti pasiskirstę užduotimis, tačiau minimalaus asmenų skaičiaus reikalavimas turi būti išpildytas kiekvieno konkretaus nusikaltimo atveju.

Be to, reikia atkreipti dėmesį, kad sprendžiant, ar pakanka asmenų, dalyvavusių nusikaltimo daryme, kad būtų galima juos pripažinti organizuota grupe ar nusikalstamu susivienijimu, svarbus asmenų amžius, taigi aktualus ir nepilnamečių¹³¹ baudžiamosios atsakomybės klausimas. Kokio amžiaus asmuo turi būti sulaukęs, vertinama ne pagal organizuotai grupei keliamus reikalavimus, o pagal konkrečiam nusikaltimui keliamus reikalavimus, remiantis BK 13 straipsnyje nustatytais amžiaus ribomis. Pavyzdžiui, (preziumuojant, kad atitinka visi kiti būtinieji požymiai) jei bus padarytas sunkus sveikatos sutrikdymas, numatytas BK 135 straipsnio 1 dalyje, ir jį padarys du asmenys – 16 ir 14 metų amžiaus, remiantis BK 13 straipsnio 2 dalimi, juos bus galima pripažinti veikus organizuotoje grupėje ir tai pripažinti sunkinančiąja aplinkybe. Tačiau jeigu tokio pat amžiaus asmenys padarys, pavyzdžiui, vaiko pagrobimą, numatytą BK 156 straipsnio

¹³⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis: (213-330 straipsniai) – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2010, p. 227.

¹³¹ Daugelyje šalių jaunimo nusikalstamumui bendrininkavimas būdingesnis nei suaugusiems, taip yra ir Lietuvoje. Kasmet daugiau negu 50% nepilnamečių užregistruojami kaip įtariami nusikalstamas veikas padarę grupėje. SAKALAUŠKAS, G., et al. *Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai*. – Vilnius: Eugrimas, 2011, p. 208. Kitame šaltinyje nurodoma, kad nepilnamečių padaromų grupinių nusikaltimų yra apie du trečdaliai bei atkreipiamas dėmesys į negatyvias neformalių nepilnamečių grupuočių nusikalstamumo tendencijas. DRAKŠIENĖ, A., DRAKŠAS, R., *Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė*. Vadovėlis. – Vilnius: Eugrimas, 2008, p. 90-91.

1 dalyje, baudžiamoji atsakomybė kils tik 16 metų asmeniui, kadangi antrasis asmuo negalės būti laikomas nusikaltimo subjektu dėl amžiaus.

Visiškai kitokia situacija susidaro, jei anksčiau minėtus nusikaltimus darys ne organizuota grupė, bet nusikalstamas susivienijimas. Tarkime, keturi asmenys, save identifikuojantys kaip nusikalstamo susivienijimo narius (preziumuojant, kad egzistuoja visi kiti būtinieji požymiai), daro sunkų sveikatos sutrikdymą. Vienas iš jų yra 14 metų amžiaus. Tokiu atveju, visiems asmenims bus inkriminuojamas sunkaus sveikatos sutrikdymo padarymas, tačiau pripažinimas, kad nusikaltimą padarė nusikalstamas susivienijimas, skirtingai nei organizuotos grupės atveju, priklausys ne tik nuo konkrečiam nusikaltimui numatytos amžiaus ribos, bet ir nuo amžiaus ribos, numatytos BK 249 straipsnio subjektui, t. y. 16 metų. Asmenų, sulaukusių 16 metų, veikas bus galima kvalifikuoti kaip BK 135 straipsnio ir 249 straipsnio sutaptį, o keturiolikmečio – tik pagal BK 135 straipsnį.

Remiantis tuo, kas išdėstyta, kyla klausimas, ar keturiolikmečio, *de facto* veikusio nusikalstamo susivienijimo sudėtyje, kuris orientuotas į pačias pavojingiausias nusikalstamas veikas, pasižymi pastoviais ir ilgai trunkančiais tarpusavio ryšiais, jo narių pasiryžimu vykdyti nusikalstamą veiklą, jį sudaro didesnis asmenų skaičius, nusikalstama veika nebus įvertinta švelniau negu keturiolikmečio, analogišką nusikaltimą darančio organizuotos grupės, kuri pasižymi mažesniu organizuotumo ir pavojingumo laipsniu, sudėtyje? Nors organizuota grupė, neturinti specialiųjų požymių, nesudarytų atskiros nusikalstamos veikos sudėties, tačiau tai yra viena iš atsakomybę sunkinančių aplinkybių, kuri apibūdina asmenį ir jo padarytą veiką kaip pavojingesnius ir todėl sukuria pagrindą griežtinti baudžiamąją atsakomybę, o tai dažniausiai reiškia griežtesnę bausmę. Atsakomybę sunkinančių aplinkybių sąrašas, pateikiamas BK 60 straipsnyje, skirtingai nei lengvinančiųjų, yra išsamus, t. y. baigtinis, todėl teismas negali pripažinti atsakomybę sunkinančiomis tokių aplinkybių, kurios nėra konkrečiai išvardytos šiame straipsnyje.¹³² Ar tai reiškia, jog teismas, negalėjęs asmeniui inkriminuoti dalyvavimo nusikalstamo susivienijimo veikloje dėl jo amžiaus, negali to įvertinti net kaip sunkinančiosios aplinkybės? Manau, kad vis dėlto tokiu atveju šio keturiolikmečio atžvilgiu turėtų būti pripažintas veikimas organizuota grupe ir į tai atsižvelgta skiriant bausmę, kadangi organizuotumo elementas turi būti įvertintas remiantis ta bendrininkavimo forma, kurios požymių konkrečiai situacijai pakanka.

¹³² Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis: (1-98 straipsniai). – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 334.

Apibendrintina, kad nei konvencijoje, nei pamatiniame sprendime nėra konkrečiai numatyta, kiek narių turėtų sudaryti organizuotą grupę. Tai reiškia, kad šiai bendrininkavimo formai neturėtų būti keliami dideli bendrininkų kiekybės reikalavimai. Atsižvelgiant į tai, kad bendrininkavimu laikomas bent dviejų asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką, nereikalautina, kad organizuotą grupę būtinai sudarytų daugiau asmenų. Tai visiškai atitinka organizuotos grupės apibrėžimą BK. Lyginant nusikalstamo susivienijimo požymius pagal BK su konvencijoje ir pamatiniame sprendime įtvirtintomis sąvokomis ir jų apibrėžimais, pastebėtina, kad visos sąvokos siejamos su trijų ar daugiau asmenų požymiu. Taigi tai yra vienas iš aiškiausių šių bendrininkavimo formų atribojimo kriterijų.

Taip pat svarbu ir tai, kad vienas iš bendrininkų kiekiui nustatyti svarbių elementų – amžius, turi skirtingą įtaką organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo atžvilgiu. Organizuotos grupės nario amžiaus žemutinė riba gali būti 14 arba 16 metų, priklausomai nuo konkretaus daromo nusikaltimo, o nusikalstamo susivienijimo nario amžiaus žemutinė riba – 16 metų. Nepriklausomai nuo to, kokie nusikaltimai yra daromi, ji visada priklauso nuo BK 249 straipsnio subjektui numatytos amžiaus ribos.

3.5.3. Susitarimo veikti bendrai intensyvumo pobūdis

Kiekvieno bendrininkavimo atveju, nesvarbu, kokia buvo jo forma, yra būtinas susitarimas veikti bendrai, tačiau to susitarimo detalumas priklausomai nuo bendrininkavimo formos gali būti skirtingas. Organizuotai grupei įstatymų leidėjas nekelia jokių ypatingų reikalavimų susitarimo aspektu, o nusikalstamo susivienijimo atveju reikalaujama ne šiaip paprasto susitarimo daryti nusikaltimus, o susivienijimo. Formuluoatė „asmenys susivienija“ reiškia susivienijimo dalyvių paklusnumą bendriems susivienijimo tikslams, jų nepriklausomumo atsisakymą ir reikiamą drausmę.¹³³ Šis požymis apima įprastai bendrininkams būdingą susitarimą bendrai veiklai bei tyčią bendrininkauti ir patikslina to susitarimo intensyvumą.¹³⁴ Asmuo turi suvokti, kad

¹³³ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis: (1-98 straipsniai). – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 156.

¹³⁴ Suvokimas apima identifikavimas savęs kaip tam tikros nusikalstamos struktūros nario, kurios požymiai atitinka BK 25 straipsnio 4 dalyje nurodytus nusikalstamo susivienijimo požymius. Šis identifikavimas gali būti aktyvus: aktyviai dalyvaujama planuojat, rengiant ar aprūpinant konkrečių nusikalstamų veikų darymą, pasidalijant nusikalstamu būdu gautą turtą, tiesiogiai su kitais darant nusikalstamas veikas ir pan.; taip pat ir pasyvus – kai asmuo dalyvauja tik kaip šio susivienijimo vadovų valios vykdytojas. Taigi svarbu, kad asmenys suvoktų susivieniję bendrai veiklai, kuri yra nusikalstama. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis: (213-330 straipsniai) – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2010, p. 228.; ABRAMAVIČIUS, A., et al. Baudžiamoji teisė: specialioji dalis. Antroji knyga.– 2-asis papild. leid. - Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 147.

priklauso organizuotai nusikalstamai struktūrai, be to, identifikuoti save kaip jos narį turi tiek jis pats, tiek ir kiti nariai. Ar asmuo laikytinas nusikalstamo susivienijimo nariu, teismas nusprendžia atsižvelgdamas į objektyvius faktinius duomenis¹³⁵, pavyzdžiui, ar asmuo turėjo naudos iš nusikalstamo susivienijimo daromų nusikaltimų, ar dalyvavo susirinkimuose, sprendė bendrus klausimus, palaikė nuolatinis ryšius su kitais susivienijimo nariais, laikėsi grupėje nustatytos tvarkos, įnešdavo pinigus į bendrą „fondą“, naudojos grupės finansine ir kitokia pagalba įvairioms situacijoms, leisdavo su kitais nusikalstamo susivienijimo nariais laisvalaikį ir pan.¹³⁶

Kaip jau buvo minėta, „susivienijimas“ suponuoja tam tikrą pastovumą turintį, nuolatinį susitarimą, paklusnumą vidinei tvarkai, drausmei, nepriklausomumo atsisakymą, kryptingą ir gana pastovaus pobūdžio bendrų nusikalstamų tikslų siekimą, didelį tokio junginio narių susitelkimą. Tuo tarpu organizuotos grupės nariai neprivalo būti taip stipriai susitelkę. Jiems ne tik kad nebūtina laikytis vidinės drausmės, dalyvauti susirinkimuose, palaikyti nuolatinis ryšius ar nuolat daryti nusikaltimus su tos pačios sudėties organizuota grupe, tačiau apskritai organizuotai grupei nebūtinai net išankstinis susitarimas.¹³⁷

V. Piesliako nuomone su organizuotu nusikalstamumu sietinoms nusikalstamoms struktūroms dažniausiai yra būdingas ne laikinas, epizodinis, o nuolatinis susitarimas. Susitarimas svarbus tuo, jog jis siejamas ne su vienu tam tikro nusikaltimo padarymu, o apskritai su susitarimu užsiimti nusikalstama veikla. Tai išskiria tokią nusikalstamą

¹³⁵ Pavyzdžiui, Lietuvos Apeliacinio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 21 d. nuosprendyje Nr. 1A-178/2010 pažymėta, kad „*apeliacinio proceso metu E. B. akcentavo tai, kad jis nebuvo aktyvus nusikalstamo susivienijimo „XXXXXX“ narys, net nežinojo, kad jis dalyvauja jo (susivienijimo) nusikalstamoje veikloje. Tačiau tokie nuteistojo teiginiai niekuo nepagrįsti. Iš bylos medžiagos matyti, kad 1995 m. J. R. S. C., R. J., A. M., A. D. ir E. B. iš anksto susitarę bendrai nusikalstamai veiklai – daryti sunkius nusikaltimus, sukūrė nusikalstamą susivienijimą, kuriam vadovavo J. R. S. C. Šis susivienijimas buvo įkurtas neribotam laikui, jis turėjo šaunamuosius ginklus, [...] jie buvo naudojami darant visus nusikaltimus. [...] vieną pistoletą turėjo būtent E. B. Tarp gaujos narių buvo pastovūs ryšiai, o dalis nusikalstamų būdu gauti pinigai buvo atidedami bendriems reikalams. J. R. S. C. nusikaltimų darymo detalės aptardavo iš anksto, kiekvienam gaujos nariui vaidmenis paskirstydavo iš anksto, gaujos narius griežtai kontroliavo, už nepaklusnumą bausdavo.*“

¹³⁶ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Baudžiamoji teisė: specialioji dalis. Antroji knyga.* – 2-asis papild. leid. - Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 147.

¹³⁷ Pavyzdžiui, LAT nutartyje Nr. 2K-210/2009 pasisakė, kad „*kasatorė teigia nebuvus susitarimo nužudyti žmogų ir byloje nėra duomenų, kad nusikaltimų padarymo būdai ir konkretūs smurtiniai veiksmai, kaip priemonė pasipriešinimui įveikti ir turtui užvaldyti buvo su N. S. aptariamais ir planuojami. Tačiau pažymėtina, kad nuteistoji gerai pažinojo savo vyrą anksčiau, ne kartą dalyvavo kartu su juo darant nusikaltimus, žinojo, kad jis yra narkomanas, žinojo jo neprognozuojamą būdą, polinkį į smurtą, todėl gerai numanė galimus N. S. veiksmus ir jų padarinius. Juo labiau po M. G. nužudymo, ji galėjo suprasti, kad tokio laipsnio smurtiniai veiksmai gali pasikartoti darant naujus nusikaltimus. Byloje nėra duomenų, kad ji prieštaravo tokiems savo vyro veiksams. Taigi teismai pagrįstai laikė, kad susitarimas pagrobti svetimą turtą apėmė bet kokio smurto, tame tarpe ir pavojingo gyvybei, panaudojimą prieš nukentėjusiuosius. Apeliacinės instancijos teismas motyvuotai atsakė į esminius nuteistosios apeliacinio skundo argumentus dėl bendrininkavimo su N. S. ir nurodė, kuo pasireiškė nuteistosios tyčia ir supratimas, jog ji priklausė organizuotai grupei.*“ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. rugsėjo 22 d. nutartis Nr. 2K-210/2009.

organizaciją iš kitų bendrininkavimo formų, kurioms esant susitarimas sudaromas vienam ar keliems nusikaltimams padaryti. Be to, jo teigimu, toks susitarimas ir susivienijimas apibūdintinas kaip profesionalios veiklos požymis.¹³⁸ Vis dėlto, remiantis aktualia BK redakcija reikia pažymėti, kad susitarimo nuolatinis pobūdis nebūtinai turi reikšti susitarimą daryti daug nusikaltimų neapibrėžtu laiku. Tai galima aiškinti ir kaip susitarimo tvirtumą, patvarumą. Susitarimas padaryti vieną, tačiau sudėtingą, daug parengiamųjų veiksmų, ilgo pasiruošimo reikalaujantį, sunkų ar labai sunkų nusikaltimą, taip pat gali atspindėti profesionalumą bei didelį susitelkimą, o toks susitarimas gali būti pastovus, taigi ir „nuolatinis“ konkretaus nusikaltimo atžvilgiu.

Konvencijoje bei pamatiniame sprendime apibūdinant organizuotą grupę nėra išskirtas išankstinis susitarimas, tačiau pabrėžiama, kad tokios grupės yra susibūrusios, sudarytos ne atsitiktinai. Manau, kad tai pirmiausiai suponuoja ne išankstinį susitarimą, nusikaltimų detalių planavimą, o apskritai susitarimą veikti suvienijus pastangas bei suvokimą apie priklausomumą organizuotai grupei ir norėjimą jai priklausyti bei veikti būtent organizuotos grupės sudėtyje. Taigi organizuotos grupės apibrėžimams konvencijoje, pamatiniame sprendime bei BK bendra tai, kad juose atsispindi subjektyviosios pusės elementas, t.y. susitarimas bendrai veiklai ir tyčia veikti organizuotos grupės sudėtyje. Nusikalstamo susivienijimo narių didesnę susitelkimą atsižvelgiant į pamatinio sprendimo ir konvencijos nuostatas išreiškia ir kiti požymiai, tokie kaip organizuotumas ar struktūros buvimas.

Atitinkamos asmenų grupės susitelkimo laipsnis atskleidžia, kiek daug organizuota grupė gali skirtis nuo nusikalstamo susivienijimo savo organizuotumo laipsniu, kuris šiuo atveju išreikštas per vidinį grupės sutelktumą bei vienybę.

3.5.4. Tikslas

Tiek organizuotos grupės, tiek nusikalstami susivienijimai yra orientuoti į nusikaltimų darymą. Šiuo atveju diferencijuojantis požymis yra nusikaltimų sunkumas. Nusikalstamo susivienijimo tikslas¹³⁹ - vienas ar keli sunkūs ar labai sunkūs nusikaltimai, o organizuota grupė, kaip mažesnio pavojingumo bendrininkavimo forma, gali būti

¹³⁸ PIESLIAKAS, V. Organizuotas nusikalstamumas: samprata ir definicija. – *Teisės problemos*, 1993. Nr. 1, p. 38.

¹³⁹ Teismų praktikoje nėra įprasta nurodyti šį tikslą bei yra linkstama pabrėžti, kiek ir kokių konkrečiai veikų nusikalstamas susivienijimas yra padaręs. Apibendrintoje teismų praktikoje tokio atvejo, kad būtų buvęs taikomas vien tikslai BK 249 straipsnis, aptikti nepavyko. Tikslų buvimas bent jau iki šiol buvo konstatuojamas paprastesniu būdu – per nuorodas į nusikalstamo susivienijimo realiai padarytus atitinkamo sunkumo nusikaltimus. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga, *Teismų praktika*, Nr. 26.

orientuota ne tik į sunkius ar labai sunkius nusikaltimus, bet ir į kelių kitų nusikaltimų darymą. Pavyzdžiui, „*G. P. pagal BK 249 straipsnio 1 dalį buvo kaltinamas tuo, kad kartu su T. R., V. K., A. G. bei kitais asmenimis dalyvavo R. V. įkurto nusikalstamo susivienijimo, skirto daryti sunkius nusikaltimus, veikloje. Pirmosios instancijos teismas konstatavo, kad R. V., G. P., T. R., V. K. ir A. G. susivienijo bendrai nusikalstamai veiklai daryti ne sunkius, o apysunkius nusikaltimus, todėl pagal šį straipsnį nuteistuosius išteisino. Teismas nustatė, kad G. P. automobilių vagystes ir turto prievartavimą padarė organizuota grupe ir pripažino tai atsakomybę sunkinančia aplinkybe.*“¹⁴⁰

A. Vosyliūtė pabrėžia, kad siekiant įrodyti, kad asmenys susitarė daryti kelis nesunkius ar apysunkius nusikaltimus, turi būti įrodyta, kad susitarimas buvo iki pirmojo nesunkaus ar apysunkio nusikaltimo darymo pabaigos. Daroma prielaida, kad įstatymų leidėjas numato tam tikrą pastovumą, kadangi būtinas susitarimas dėl pakartotino kelių nesunkių ar apysunkių nusikaltimų darymo. Kai kurie autoriai pakartotinių nusikaltimų darymą sieja būtent su pastovumu.¹⁴¹ Vis dėlto, manau, kad šis pakartotinumų reikalavimas suponuoja ne grupės pastovumą, jos ryšių ilgalaikiškumą, kadangi tai labiau sietina su grupės sudėtim. Toks pakartotinumas išreiškia grupės pavojingumą per jos siekiamų padaryti nusikaltimų kiekio ir sunkumo santykį ir sukuria pagrindą bendrininkavimo formų atribojimui. Taigi nusikalstamas susivienijimas siekia padaryti bent vieną sunkų ar labai sunkų nusikaltimą, o kiti nusikaltimai daromi tik „pakeliui“, jie nėra laikomi tikslu, todėl yra pavojingiausia bendrininkavimo forma, o organizuota grupė be sunkių ir labai sunkių nusikaltimų gali siekti ir keletą kitų nusikaltimų padarymo, yra orientuota į mažesnio pavojingumo veikas, todėl yra mažiau pavojinga.

Pripažįstant asmenų grupę nusikalstamu susivienijimu, nėra būtinas realus minėto sunkumo nusikaltimų padarymas. Svarbiau yra tai, kad asmenys yra susivieniję turėdami tikslą – bendrą atitinkamo sunkumo nusikalstamą veiklą. Ir, priešingai, organizuota grupė negalės būti patraukta baudžiamojon atsakomybėn vien už tai, kad susitelkė nusikaltimų darymui, nebent turės jau aptartą specialųjį tikslą. Vis dėlto, jei organizuota grupė turės tikslą padaryti sunkų ar labai sunkų nusikaltimą ir bus nustatyti konkretūs pasirengimo jo darymui veiksmai, atsižvelgiant į BK 21 straipsnio nuostatas, asmenys galės būti patraukti baudžiamojon atsakomybėn už rengimąsi padaryti sunkų ar labai sunkų nusikaltimą veikiant organizuota grupe.

¹⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. balandžio 24 d. nutartis Nr. 2K-278/2007.

¹⁴¹ VOSYLIŪTĖ, A. Baudžiamoji atsakomybė už kvalifikuotą vagystę. Daktaro disertacija, VU, 2009, p. 240.

Konvencijoje ir pamatiniame sprendime, priešingai negu BK, nėra įvardyta, kokio sunkumo nusikaltimai turėtų būti organizuotos grupės tikslu, t.y. nusikalstamų veikų pavojingumo pobūdis ir laipsnis yra nediferencijuojami organizuotos grupės turimų tikslų atžvilgiu. Tai rodo, kad tokia asmenų grupė nebūtinai orientuojasi vien į pačias pavojingiausias veikas, o jos tikslas galėtų būti bet kokio sunkumo nusikalstama veika. BK, numatant organizuotos grupės tikslus, (nors ir neneigiant kitų nusikalstamų veikų darymo) yra apsiribota tikslu daryti kelis nusikaltimus arba vieną sunkų ar labai sunkų. Taigi šiuo aspektu BK yra įtvirtinti aukštesni reikalavimai ir numatyta didesnio pavojingumo laipsnio nusikalstama grupė.

Atkreiptinas dėmesys, kad pagal pamatiniame sprendime numatytą nusikalstamos organizacijos sampratą jos nariai siekia padaryti nusikalstamas veikas, už kurias baudžiama laisvės apribojimo arba laisvės atėmimo bausme, kurios ilgiausia trukmė yra bent ketveri metai, arba griežtesne bausme. Tas pats numatyta ir konvencijoje.¹⁴² Žodis „bent“ turi būti suprantamas kaip „mažų mažiausiai“.¹⁴³ Taigi tiek konvencijoje, tiek pamatiniame sprendime yra numatyta minimali riba, nuo kada nusikaltimai yra laikomi sunkiais, o jų pavojingumo laipsnis yra toks, kad aktyvus dalyvavimas tokių nusikalstamų organizacijų, darančių ar siekiančių padaryti tokio pavojingumo nusikaltimus, veikloje turi būti kriminalizuotas. Šiuo aspektu su BK galima lyginti tik per laisvės atėmimo bausmės prizmę, kadangi laisvės apribojimo bausmės maksimalus terminas apskritai nesiekia ketverių metų. Pagal BK maksimali ketverių metų laisvės atėmimo bausmė patenka ne į sunkių, bet į apysunkių nusikaltimų kategoriją, o nusikalstamos grupės, darančios vieną apysunkį, net jeigu ir pakankamai sudėtingą ir daug pastangų reikalaujantį, nusikaltimą nepripažįstamos nei nusikalstamais susivienijimais, nei netgi organizuotomis grupėmis. Žinoma, reikia atkreipti dėmesį ir į „arba griežtesne bausme“. Tai reiškia, kad šis požymis apibrėžimuose nėra imperatyvus, kadangi nustačius minimalią ribą valstybėms paliekama galimybė rinktis. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad nusikalstamo susivienijimo sąvoka BK yra siauresnė negu pamatiniame sprendime bei konvencijoje rekomenduojama.

Vis dėlto pagal dabar galiojančio BK nuostatas nusikalstamų veikų sunkumas yra vienas iš aiškiausių organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo atribojimo kriterijų.

¹⁴² Pagal konvenciją sunkūs nusikaltimai taip pat yra siejami su nusikaltimų pavojingumu, išreikštu per maksimalų laisvės atėmimo bausmės terminą, t.y. su ketverių metų laisvės atėmimo bausme („maksimali riba yra ne mažiau kaip ketveri metai, ar griežtesne bausme“).

¹⁴³ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.lki.lt/dlkz/> [žiūrėta 2011 m. sausio 30 d].

3.5.5. Tarpusavio ryšių pastovumas

Vienas iš pagrindinių požymių, padedančių atriboti nusikalstamą susivienijimą nuo organizuotos grupės yra pastovūs tarpusavio ryšiai¹⁴⁴, kurie nusikalstamam susivienijimui būtini, o organizuotai grupei – ne. Pastovūs tarpusavio ryšiai suprantami kaip ilgalaikis susitelkimas tam, kad bendromis, suderintomis pastangomis, pasitelktomis ryšio ar kitokiomis priemonėmis būtų lengviau įgyvendinama susivienijimo numatyta nusikalstama veika.¹⁴⁵ Šio požymio svarba pripažįstant asmenų grupę nusikalstamu susivienijimu atskleidžiama LAT nutartyje Nr. 2K-24/2006: „išvadą apie tai, kad P. Š. dalyvavo nusikalstamame susivienijime, patvirtina jo ryšių su kitais susivienijimo nariais pobūdis – ilgalaikiai ryšiai, grįsti tarpusavio pasitikėjimu, dalyvavimas su kitais nusikalstamo susivienijimo nariais darant konkrečias nusikalstamas veikas – dalyvavimas automobilių vagystėse, platinant narkotines medžiagas, sunaikinant turtą.“¹⁴⁶ Taigi asmens dalyvavimas tam tikro nusikaltimo daryme yra ne atsitiktinis, o nulemtas priklausomybės nusikalstamam susivienijimui. Vienkartinis prisijungimas prie susivienijimo daromo nusikaltimo arba kitokio veiksmo atlikimas susivienijimo naudai nelaikytinas dalyvavimu jo veikloje.¹⁴⁷

Nusikalstamo susivienijimo atveju šis požymis yra itin svarbus, nes pagrindžia nusikalstamo susivienijimo didesnę pavojingumą, kadangi tokios nusikalstamos grupės narių ilgalaikiai, pastovūs tarpusavio ryšiai sukuria pagrindą ilgalaikiai ir pastoviai bendrai nusikalstamai veiklai. Teismų praktikoje pastebėta, jog baudžiamosiose bylose pasitaiko, kad šis požymis ginčijamas: kaltinamieji savo tarpusavio ryšius apibūdina kaip epizodinius, spontaniškus, o glaudesnio bendravimo atvejais – kaip nulemtus kaimynystės, giminystės, draugystės, mokyklinių laikų pažinties santykių, to paties sporto klubo lankymo, kitų laisvalaikio pomėgių ir pan., o ne siekio bendrai daryti kokius nors

¹⁴⁴ Tarpusavio ryšių pastovumas vertintinas atsižvelgiant į tam tikrą laiką užsiėmimą nusikalstama veikla, tą pačią asmenų grupės sudėtį, nusikalstamų ryšių ilgalaikiškumą ir tvirtumą. Anot A. Gutausko vienerūšių nusikaltimų darymas, vertinant pagal profesionalumo, vertybinius ir psichologinius požymius, rodo grupės dalyvių veiksmų suderinamumą, glaudžius ir pastovius tarpusavio santykius. GUTAUSKAS, A. Organizuota grupė kaip organizuoto nusikalstamumo forma ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas. – *Jurisprudencija*. Mokslo darbai. LTU, 2003. Nr. 41(33), p. 66. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis: (99-212 straipsniai) – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2009, p. 300.

¹⁴⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis: (213-330 straipsniai) – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2010, p. 226.

¹⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 14 d. nutartis Nr. 2K-24/2006.

¹⁴⁷ Pavyzdžiui, LAT nutartyje Nr. 2K-218/2010 nurodyta, kad „2004 m. kovo mėn. viduryje L. L., veikdamas nusikalstamame susivienijime su M. K., P. M., T. M., M. B. ir nepriklausančiu nusikalstamam susivienijimui R. S. bendrininkų grupe“, taip aiškiai pasakant, kurie nusikaltimą darė asmenys priklausė nusikalstamam susivienijimui, o kurie ne. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. birželio 22 d. nutartis Nr. 2K-218/2010.

nusikaltimus. Teismų sprendimuose tokių asmenų tarpusavio ryšiai tiriami ir paprastai aprašomi gana išsamiai.¹⁴⁸ Kaip jau buvo minėta, organizuotai grupei pastovių tarpusavio ryšių reikalavimas nebekeliamas. Pavyzdžiui, LAT nutartyje Nr. 2K-123/2010 pažymėjo, kad „*darant nusikaltimus, numatytus BK 260 straipsnio 2 ir 3 dalyse, kasatoriai sudarydavo kintančias asmenų grupes (P. K., I. R., R. G.; A. G., R. J., R. G., J. Ž. ir kt.), tačiau visais atvejais tose grupėse dalyvavo ne mažiau kaip du asmenys.*“¹⁴⁹ Tai rodo, kad naujausioje teismų praktikoje nėra reikalaujama, kad organizuota grupė būtų pastovi ir itin susitelkusi, o taikomas tik asmenų kiekio reikalavimas.

A. Gutauskas kritikuoja tokio požymio išskyrimą, įvardindamas jį vertinamuoju ir teigdamas, jog tiek pastovumas, tiek ilgalaikiai ryšiai yra vertinamieji kriterijai, kuriais negalėsime atriboti nei atskirų bendrininkavimo formų, nei palengvinsime nusikalstamo susivienijimo įrodinėjimą, o pastovumas gali būti suprantamas tik kaip skirtingų lygių kategorija, išreiškiama žodžiais „daugiau“ arba „mažiau“¹⁵⁰ Vis dėlto, manau, kad vertinamieji požymiai nėra savaime blogi, kadangi jie įgalina atsižvelgti į tokias bylos aplinkybes, kurių negalima iš anksto užfiksuoti teisės normoje. Konvencijoje, pamatiniame sprendime bei BK skirtingais žodžiais įtvirtintas pastovumo reikalavimas. Per tam tikrą laikotarpį įkurtas, tam tikrą laiką egzistuojantis susivienijimas - pagal savo esmę suponuoja pastovumą, ganėtinai ilgalaikius tarpusavio ryšius. Šis požymis, kaip ir BK, yra vertinamasis.

Kadangi organizuotai grupei pastovumas nėra būtinas, nustatius, kad tam tikros grupės nariams būdingi pastovūs, ilgalaikiai tarpusavio ryšiai, reikia aiškintis, ar ji pasižymi ir kitais nusikalstamo susivienijimo požymiais. Jeigu ne, net ir esant pastovumui, pripažintina, kad tai yra organizuota grupė. Tačiau jeigu tokių ryšių nebuvo arba jų egzistavimas neįrodomas, tai nėra aplinkybė galinti užkirsti kelią tokius asmenis pripažinti veikus organizuota grupe.

3.5.6. Vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas

BK nėra reikalavimo, kad organizuotoje grupėje egzistuočių narių hierarchija. Be to, vaidmenų ir užduočių pasiskirstymas būtinas tik darant nusikaltimą. Taip pat nėra skirtumo, ar grupės nariai kruopščiai apgalvojo savo veiksmus ir pasiskirstė vaidmenis ar

¹⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga. *Teismų praktika*, Nr. 26.

¹⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 30 d. nutartis Nr. 2K-123/2010.

¹⁵⁰ GUTAUSKAS, A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas. Daktaro disertacija. LTU, Vilnius, 2002, p. 144-145.

užduotis iš anksto, ar jau darydami nusikaltimą. Ir konvencijoje, ir pamatiniame sprendime taip pat pabrėžiama, kad organizuotos grupės narių pareigos nebūtinai turi būti formaliai nustatytos, apibrėžtos, nebūtinai narystės tęstinumas ar išvystyta, susiformavusi struktūra. Tai reiškia, kad nors ir keliamas tam tikros struktūros, pareigų pasiskirstymo reikalavimas, tai visiškai nesiejama su griežta hierarchija, labai konkrečia ir nekintančia grupės struktūra, ilgalaikiais tarpusavio ryšiais, vidine drausme ir pan.

BK nėra numatyta, kad nusikalstamo susivienijimo nariai, priešingai negu organizuotos grupės, turi būti pasiskirstę vaidmenimis ar užduotimis būtinai tik darant nusikaltimą. Vaidmenų ar užduočių pasidalijimas yra glaudžiai susijęs su tam tikros grupės susiformavimo laiku, tarpusavio ryšių pastovumu. Akivaizdu, kad jeigu grupė bus susiformavusi gerokai prieš nusikaltimo darymą, tarpusavio ryšiai pasižymės ilgalaikiškumu, tai ir vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas gali būti gerokai labiau išvystytas bei detalizuotas. Taigi nusikalstamo susivienijimo nariai gali turėti tam tikrus specifinius vaidmenis ar užduotis ne tik darydami konkretų nusikaltimą, bet ir kitaip prisidėdami prie nusikalstamo susivienijimo bendrų tikslų. Nusikalstamo susivienijimo dalyviams paskiriamos užduotys gali būti labai įvairios, pvz. nusikalstamo susivienijimo nariu gali būti pripažintas teisėsaugos ar kitos institucijos pareigūnas, kuris už tam tikrą atlyginimą arba kitais motyvais teikia susivienijimui konfidencialią informaciją ar kitaip padeda nusikalstamai veiklai, pavyzdžiui, kalėjimo darbuotojas, sudarantis geras sąlygas atlikti bausmę nusikalstamo susivienijimo nariams, taip pat „savi“ advokatai, gydytojai, buhalteriai, informatikos ir kiti specialistai, kurie dalyvauja nusikalstamo susivienijimo veikloje panaudodami savo profesines žinias.¹⁵¹

Visgi siekiant įrodyti šį požymį nereikėtų pernelyg plačiai remtis tuo, kas apskritai gali būti būdinga nusikalstamam susivienijimui. LAT nutartyje Nr. 2K-154/2009 teigiama, kad *„sprendžiant yra, ar ne nusikalstamo susivienijimo požymis – pastovūs tarpusavio ryšiai ir vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas - teismų praktikoje atkreipiamas dėmesys į susivienijimo organizacinę hierarchiją, vidinės drausmės buvimą, dalyvių specializaciją, veiklos planavimą, sumanymų ir pavedimų vykdymo kontrolę, bendras lėšas, jų paskirtį ir panaudojimą, ryšių, transporto priemonių turėjimą, konspiracinius bendravimo būdus ir pan. Atsižvelgiant į konkrečios bylos ypatybes, šiam požymiui konstatuoti gali būti reikšmingos ir kitos aplinkybės. Nenustačius vienos ar kelių*

¹⁵¹ Tačiau vien tik darbo ar civiliniai santykiai su nusikalstamo susivienijimo nariais, pavyzdžiui, buvimas samdomu darbuotoju, advokatu arba verslo partneriu, nors ir žinant apie nusikalstamą jų veiklą, bet nebūnant susivienijimo nariu, nepripažintinas dalyvavimu nusikalstamo susivienijimo veikloje dėl tyčios bendrininkauti nebuvimo. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis: (213-330 straipsniai) – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2010, p. 227.

*paminėtų aplinkybių, jeigu jos konkrečioje byloje nėra esminės, požymiui konstatuoti gali būti pakankama ir kitų aplinkybių visuma, kas ir yra konstatuota teismų praktikoje.*¹⁵²

Pamatiniam sprendime pabrėžiama, kad nusikalstama organizacija (nusikalstamas susivienijimas) turi turėti struktūrą, o konvencijoje nurodomas organizuotumo požymis. BK tai įtvirtinta šiek tiek kitaip, numatant vaidmenų ar užduočių pasiskirstymą, tačiau manau, kad jis kartu su pastovių tarpusavio ryšių požymiu suponuoja atitinkamą organizuotumo laipsnį ir struktūros buvimą, todėl pagal savo esmę atitinka konvencijos bei pamatinio sprendimo nuostatas. BK įtvirtintos organizuotos grupės vienas iš svarbiausių požymių taip pat yra vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas darant nusikaltimą, tačiau, kaip ir konvencijoje bei pamatiniam sprendime, nereikalaujama pastovumo, ilgalaikiškumo ar hierarchijos. Taigi šias bendrininkavimo formas skiria tai, kad nusikalstamo susivienijimo narių pasiskirstymas vaidmenimis ar užduotimis gali būti siejamas ne tik su konkrečiu nusikaltimo darymu, bet ir apskritai indėliu į bendrą nusikalstamą veiklą.

3.6. Organizuota grupė ir nusikalstamas susivienijimas kaip dalis ir visuma

P. Docka knygoje apie šiuolaikinį nusikalstamumą teigia, jog kalbant apie bet kokią organizaciją, taip pat nusikalstamą, svarbu išsiaiškinti tokius elementus, kurie atskleidžia organizuotumą: narių kiekybę, jų susibūrimo į organizaciją pagrindą, valdymo struktūros hierarchiją, darbo pasidalinimą tarp narių, veiklos tęstinumą bei daugelį kitų elementų.¹⁵³ Manau, jog šie elementai reikšmingai liudija ir apie nusikalstamos grupės „kokybę“ – pavojingumo laipsnį.

Lyginant konvencijoje įtvirtintą nusikalstamą susivienijimą¹⁵⁴ atitinkančią organizuotos nusikalstamos grupės sąvoką su organizuota grupe,¹⁵⁵ pirmiausia

¹⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos kasacinė 2009 m. gegužės 26 d. nutartis Nr. 2K-154/2009.

¹⁵³ KLIMAS, T. Šiuolaikinis nusikalstamumas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2002, p. 67.

¹⁵⁴ Iš konvencijoje pateikto organizuotos nusikalstamos grupės apibrėžimo išskirtini tokie jos požymiai: organizuotumas, bent trys nariai, pastovumas, tikslas – padaryti vieną ar daugiau sunkių nusikaltimų ar nusikaltimų pripažįstamų tokiais pagal šią konvenciją, siekis tiesiogiai ar netiesiogiai gauti finansinės ar kitokios naudos. Pamatiniam sprendime nurodomi tokie nusikalstamos organizacijos požymiai kaip struktūros turėjimas, sutartinis veikimas ir susivienijimas, daugiau negu du asmenys, tikslas padaryti nusikalstamas veikas, už kurias baudžiama laisvės apribojimo arba laisvės atėmimo bausme, kurios ilgiausia trukmė yra bent ketveri metai, arba griežtesne bausme, bei siekis tiesiogiai arba netiesiogiai gauti finansinės ar kitokios materialinės naudos.

¹⁵⁵ Konvencijoje numatytoje organizuotos grupės sąvokoje išskiriami tokie požymiai kaip asmenų grupė, neatsitiktinai susibūrusi asmenų grupė, nebūtinai formaliai apibrėžti vaidmenys, taip pat pažymėta, kad nebūtina tęstinė narystė ar susiformavus struktūra. Pamatiniam sprendime organizuotos grupės atitikmuo - struktūrą turintis susivienijimas apibūdintas kaip neatsitiktinai sudarytas susivienijimas, jo tikslas - nedelsiant įvykdyti nusikalstamą veiklą, jam būdingas nebūtinai formalus pareigų pasiskirstymas.

atkreiptinas dėmesys, kad organizuotos nusikalstamos grupės apibrėžimas formuojamas per organizuotos grupės sąvoką, t. y. mažesnio organizuotumo laipsnio grupei pridendant papildomų požymių. Analogiškai yra konstruojamas pamatiniame sprendime įtvirtintas nusikalstamos organizacijos apibrėžimas. Nusikalstama organizacija yra didesnio pavojingumo laipsnio darinys nei struktūrą turintis susivienijimas, kadangi struktūrą turinčio susivienijimo atveju yra specialiai akcentuota, kad nusikalstamas veikas padaryti siekiama nedelsiant, o ne apskritai daryti nusikalstamas veikas kaip nusikalstamos organizacijos atveju, be to, nereikalaujama, kad narių pareigos būtų formaliai nustatytos, nebūtinai narystės tęstinumas ar išvystyta struktūra, kas yra sietina su didesniu organizuotumo laipsniu. Taip pat nusikalstamos organizacijos atveju yra akcentuojamas nusikalstamų veikų sunkumas, kurias siekia daryti jos nariai, o struktūrą turinčio susivienijimo atveju tai nėra nustatyta. Svarbu pastebėti ir tai, kad pabrėžiamas faktinis struktūros buvimas, t. y. faktinis užduočių ir vaidmenų pasidalinimas, o ne formalus narių pareigų nustatymas.

Galima teigti, kad tas pats atsiskleidžia ir analizuojant organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo apibrėžimus BK, t. y. nusikalstamas susivienijimas iš esmės yra didesnio pavojingumo laipsnio organizuota grupė, kuriai keliami papildomi reikalavimai, išreiškiami per papildomus požymius. LAT yra ne kartą pasisakęs organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo klausimu ir pabrėžęs, kad visais atvejais turi būti vertinami ne vienas ar kurie nors keli požymiai, o visų požymių visuma.¹⁵⁶ Be to, galima daryti išvadą, kad kiekvienas požymis yra susijęs su kitais, nėra „sterilus“, o požymių visuma nusako konkrečios bendrininkavimo formos organizuotumo bei pavojingumo laipsnį. Pavyzdžiui, išankstinis susitarimas bendram nusikaltimui yra susijęs su ilgalaikių nusikalstamų ryšių buvimu, kadangi suformuoja tarp bendrininkų tvirtus, besitęsiančius ryšius.¹⁵⁷ Taigi tarp visų tam tikros bendrininkavimo formos požymių egzistuoja daugiau ar mažiau tvirti koreliaciniai ryšiai.

Taip pat pažymėtina, kad tiek organizuotos grupės, tiek nusikalstamo susivienijimo sąvokos kiekviena gali apibūdinti įvairaus organizuotumo laipsnio nusikalstamas grupes. Šių sąvokų apibrėžimuose yra nurodytos minimalios ribos, kada tam tikra grupė laikytina organizuota grupe ar nusikalstamu susivienijimu, tačiau skirtumas tas, kad organizuota grupė turi ir „viršutinę ribą“ – požymius, kurie priskiriami tik nusikalstamam

Pabrėžiama, kad nereikalaujama formalumo, narystės tęstinumo ar išvystytos struktūros. Šie apibrėžimai yra labai panašūs ir iš esmės nusako tokio pat pavojingumo laipsnio nusikalstamą grupę.

¹⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 26 d. nutartis Nr. 2K-154/2009.

¹⁵⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis: (1-98 straipsniai). – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 166-167.

susivienijimui, o nusikalstamas susivienijimas tokios ribos neturi. Taigi visos grupės, kurios atitiks organizuotos grupės požymius, bet neatitiks nusikalstamo susivienijimo požymių, bus laikomos organizuotomis grupėmis, nepaisant to, kad lyginant jas tarpusavyje jos gali būti ir pakankamai skirtingos. Taip pat ir nusikalstami susivienijimai gali būti skirtingo organizuotumo bei pavojingumo lygio.

Remiantis anksčiau pateiktu požymių aptarimu, darytina išvada, kad organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo santykis gali būti apibūdinamas kaip dalies ir visumos. Akivaizdu, kad nusikalstamo susivienijimo požymiai yra tiek kiekybiškai, tiek kokybiškai platesni negu organizuotos grupės, o nusikalstamas susivienijimas apima organizuotos grupės požymius. Nusikalstamas susivienijimas yra aukštesnio organizuotumo laipsnio bendrininkavimo forma, savyje talpinanti ne tik jai vienai būdingus, bet ir organizuotos grupės požymius.¹⁵⁸ Jei didesnieji kiekybiniai ir kokybiniai reikalavimai, kurie būdingi nusikalstamam susivienijimui, nėra išpildomi, tačiau konstatuojama, kad egzistuoja jų dalis, atitinkanti organizuotos grupės sąvoką, asmenų grupę, turinti tokius požymius, turi būti pripažįstama organizuota grupe.

4. Organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo raiškos Lietuvos baudžiamojoje teisėje perspektyvos

K. Jovaišo teigimu, kriminologiniu požiūriu asmenų dalyvavimo padarant nusikalstamą veiką diapazonas apima tūkstančius įvairaus organizacinio lygio bendrininkavimo formų, o baudžiamosios teisės požiūriu – vos kelias.¹⁵⁹ Vis dėlto manau, kad daugybės bendrininkavimo formų numatymas atskiruose straipsniuose baudžiamajame įstatyme duotų ne naudos, o tik įneštų sumaišties, nors tai ir tampa neišvengiama susidūrus su nusikalstamų grupių specifika.

Mano nuomone, racionaliausia yra BK 25 straipsnyje apibrėžti bendrininkų grupę, organizuotą grupę ir nusikalstamą susivienijimą ir tai laikyti pagrindinėmis bendrininkavimo formomis. BK 25 straipsnyje apibrėžtinės bendrosios - pagrindinės sąvokos, t. y. bet kuri organizuota grupė ar nusikalstamas susivienijimas, numatyti BK

¹⁵⁸ LAT nutartyje Nr. 2K- 25/2006 taip pat išaiškino, kad nusikalstamam susivienijimui taikytinos tam tikros organizuotai grupei skirtos nuostatos, nes nusikalstamas susivienijimas yra aukštesnio organizuotumo lygio. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 28 d. nutartis Nr. 2K- 25/2006.

¹⁵⁹ Nusikalstamos grupės, kaip ir legalios įmonės, pagal organizuotumo lygį, valdymo struktūros sudėtingumą, apyvartos apimtį ir daugelį kitų parametru yra nepaprastai skirtingos, legalių įmonių ir jų susivienijimų įvairovę atspindi daugelis sąvokų, o nelegalių vos viena – nusikalstamas susivienijimas. JOVAIŠAS, K. Bendrininkavimo formos: reglamentavimo ir įrodinėjimo problemos. *Teisės problemos.* – 1998. Nr. 3-4 (21-22), p. 52, 53.

specialiojoje dalyje, privalo turėti BK 25 straipsnyje numatytus atitinkamus požymius, be to gali turėti daugiau papildomų požymių, kurie bus teisinis kontekstas, būtinas atsakomybei kilti pagal konkrečią BK specialiosios dalies normą. Visos kitos grupės, kurioms taikomi analogiški reikalavimai kaip organizuotai grupei ar nusikalstamam susivienijimui, tačiau jos turi kokį nors papildomą požymį, nelaikytinos savarankiškoms bendrininkavimo formomis, o tik pagrindinių bendrininkavimo formų modifikacijomis, sukonstruotomis pridėdant papildomus požymius.

Remiantis anksčiau išvardytais argumentais ir ateityje šiose bendrosiose sąvokose neturėtų būti įvardijami konkretūs nusikaltimai, kuriuos siekia padaryti tokios asmenų grupės, konkretūs jų veiklos metodai, būdai, taip pat tikslas gauti materialinės naudos, tam, kad remiantis šiomis sąvokomis būtų galima konstruoti nusikalstamų veikų sudėtis BK specialiojoje dalyje, bei tam, kad nebūtų užkirstas kelias pripažinti organizuota grupe ar nusikalstamu susivienijimu tokias grupes, kurios neatitiktų per siauros bei besikeičiančioms nusikalstamumo realijoms neatsparios sampratos. Mano nuomone, tokia bendrininkavimo formų reglamentavimo sistema suteiktų teisinio aiškumo, stabilumo, *inter alia* palengvintų ir organizuotos grupės bei nusikalstamo susivienijimo atribojimo klausimo sprendimą.

Literatūroje galima rasti nuomonių, kad tokia organizuotos grupės samprata, kokia pateikiama dabar galiojančiame BK, neturi nieko bendra nei su organizuotu nusikalstamumu, nei su „didesnio organizuotumo“ nuostata. Taip pat yra abejojama, ar BK įtvirtinti nusikalstamo susivienijimo požymiai pakankamai atskleidžia šios bendrininkavimo formos esmę.¹⁶⁰ LAT nutartyje Nr. 2K-177/2008 kaip vieną iš argumentų dėl asmenų grupės pripažinimo nusikalstamu susivienijimu nurodė tokios grupės priskirtinumą organizuoto nusikalstamumo fenomenui, o šiam reiškiniui būdingus bruožus apibūdino kaip neformaliuosius nusikalstamo susivienijimo požymius.¹⁶¹

¹⁶⁰ A. Gutausko teigimu papildomų požymių įtraukimas į nusikalstamo susivienijimo sudėtį apsunkina jo įrodinėjimą, tačiau jei grupuotė dėl įrodymų stokos išvengtų kaltinimo nusikalstamu susivienijimu, jos nariai gali būti patraukti atsakomybėn už atskirus nusikaltimus. Tiek jo, tiek O. Fedosiuko nuomone, blogiau, jei ši kovai su organizuotu nusikalstamumu skirta norma bus taikoma ne pagal paskirtį. Yra teigiama, kad būtina remtis ne tik formaliais apibrėžimų požymiais, bet ir apskritai nusikalstamo susivienijimo sąvokos bei nusikaltimo sudėties įtvirtinimo baudžiamojoje teisėje tikslais – pažaboti aukščiausio organizuotumo nusikalstamų grupių veiklą, todėl tik esant formaliai nusikaltėlių grupės atitikčiai nusikalstamo susivienijimo požymiams, kai tokia grupė neturi sąsajos su organizuotu nusikalstamumu ir nekelia didesnio pavojaus visuomenės saugumui, nagrinėjama norma netaikytina. GUTAUSKAS, A. Organizuito nusikalstamumo baudžiamasis teisinis vertinimas pagal naująjį baudžiamąjį kodeksą. – *Jurisprudencija*. Naujasis Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas ir baudžiamoji politika. Mokslo darbai. LTU, 2003. Nr. 45(37), p. 33, 35, 37.; FEDOSIUKAS, O. *Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras. 2002, p. 185; Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis: (213-330 straipsniai) – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2010, P. 226.

¹⁶¹ „Nustatyti faktiniai duomenys rodo tiek formaliuosius [...], tiek ir neformaliuosius požymius, leidžiančius daryti išvadą apie aukštą šio nusikalstamo junginio organizavimo lygį ir priskirti jį

Atsižvelgiant į siūlomus papildomus požymius, kurie pateikiami kaip saugikliai, manau, kad kai kurių požymių atsisakymas ar įtraukimas į aptariamą organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo sąvokas savaime nepaneigia jų priklausymo organizuoto nusikalstamumo kategorijai, pirmiausiai todėl, kad kai kurie literatūroje siūlomi požymiai pagal BK nėra laikomi požymiais, o teismų praktikoje yra vertinami tik kaip faktinės aplinkybės galinčios pagrįsti BK įtvirtintus požymius, taigi, į juos yra vienaip ar kitaip yra atsižvelgiama, todėl ir atskirai juos įtvirtinti nėra tikslinga. Taip pat reikia atkreipti dėmesį į tai, kad pats organizuoto nusikalstamumo reiškinys yra suprantamas ir apibūdinamas įvairiai. Tai priklauso ir nuo laikmečio, konkrečios valstybės patirties šioje srityje, visuomenės specifinių savybių, tradicijų bei daugybės kitų faktorių.¹⁶² Be to, apžvelgiant net palyginus neilgą laikotarpį Lietuvoje, akivaizdu, kad organizuoto nusikalstamumo formos, išraiškos, dažniausiai pasitaikantys nusikaltimai keitėsi ir keičiasi – nuo brutalių smurtinių nusikaltimų iki rafinuotų, intelektualių nusikaltimų.¹⁶³ Visuotinai pripažįstama, kad teisė turi būti aiški, tačiau teisės tikslumo ir aiškumo principas sąveikauja ir su teisės veiksmingumo reikalavimu. Įstatymų leidėjui ne taip detaliam numatant požymius, atitinkama norma lengviau ir greičiau prisitaiko prie besikeičiančių aplinkybių, todėl kyla mažesnė grėsmė, kad baudžiamasis teisinis reguliavimas „eis iš paskos“ daromiems nusikaltimams. Tuo remiantis manau, kad pakeitus organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokas bei įtraukus į jas tokius privalomus požymius kaip smurto naudojimas, pelno siekimas, vadovavimas ir kitus anksčiau aptartus, būtų padaryta ne pažanga, o žingsnis atgal.¹⁶⁴

organizuoto nusikalstamumo fenomenai (hierarchinė struktūra, vadovavimas, veiklos planavimas, pelno siekimas, disponavimas bendromis lėšomis, drausmės ir subordinacijos palaikymas, ryšių su teisėsaugos institucijų pareigūnais palaikymas vengiant baudžiamosios atsakomybės ir kt.).“ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. liepos 1 d. nutartis Nr. 2K-177/2008.

¹⁶² Negalima paneigti, kad organizuotas nusikalstamumas kitaip suprantamas, pavyzdžiui, Italijoje, Amerikoje, Japonijoje ir Lietuvoje. Yra teigiama, kad organizuotą nusikalstamumą reikia vertinti atsižvelgiant į tam tikros valstybės geografinę padėtį, ekonominę bei politinę situaciją, istoriją, kultūrą, tradicijas, papročius ir pan. Be to ir kartu dėl to, skirtingose valstybėse, organizuotas nusikalstamumas gali būti suprantamas skirtingai. ALBANESE, J. S.; DAS, D. K.; VERMA, A. *Organized crime: world perspectives*. – New Jersey: Pearson Education, Inc., 2003, p. 2-3, 5-9.

¹⁶³ Apie skirtingų Lietuvos miestų nusikalstamų susivienijimų bei organizuotų grupių specifiką, padarytas nusikalstamas veikas plačiau: SOLDATENKA, A.; KUZMICKIENĖ, A. *Organizuoto nusikalstamumo tyrimo padaliniai. Dvidešimt veiklos metų. 1989-2009*. Vilnius: AB spaustuvė Titnagas, 2009.

¹⁶⁴ Ne tik pačios pavojingiausios nusikalstamos grupės, bet ir mažiau organizuotos dėl savo latentškumo, baimės ir nesaugumo atmosferos, nepasitikėjimo teisėsaugos institucijomis sėjimo visuomenėje turi būti persekiojamos. Manau, kad reikėtų vengti „mafijos mito“ formavimo, kadangi labai aukštai užkėlus organizuoto nusikalstamumo kartelę valstybėje gali susidaryti tokia situacija, kaip 1992 m., kai buvo teigiama, kad Lietuvoje organizuotas nusikalstamumas neegzistuoja, o ypač panaikinus policijos 6-uosius skyrius, realiai gatvėse nusikalstamos grupės išgyveno aukso amžių. Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs, kad plintant nusikalstamumui, ypač organizuotam, korupcijai, yra griaunamas pasitikėjimas valstybės valdžia, įstatymais, didėja nepagarba jiems, nustatytai tvarkai. Todėl valstybė yra priversta imtis įvairių teisėtų priemonių, leidžiančių kontroliuoti nusikalstamumą. Apie „mafijos mitą“ žr.: JUSTICKIS, V. *Organizuotas nusikalstamumas. Ekonominiai pagrindai*. – *Jurisprudencija*, 2001, Nr. 20(12), p. 23-26.; Apie organizuotą nusikalstamumą Lietuvoje žr.: SOLDATENKA, A., KUZMICKIENĖ, A. *Organizuoto*

Baudžiamieji įstatymai turi tikslą ne tik padaryti atitinkamą poveikį nuteistajam, bet ir užtikrinti nukentėjusiųjų bei visuomenės interesų gynimą, taip pat vykdyti nusikaltimų prevenciją.¹⁶⁵ Konstitucinis teismas yra pasisakęs dėl to, kad kelių asmenų padarytas nusikaltimas potencialiai yra pavojingesnis nei analogiškas, bet padarytas vieno asmens.¹⁶⁶ Pabrėžtina, kad pavojingumas ypač padidėja ne tik dėl kelių asmenų veikimo, bet ypač dėl jų susitelkimo, vaidmenų ir užduočių pasiskirstymo bei orientavimosi į kelių nusikaltimų ar bent vieno nusikaltimo, priskiriamo sunkiausių nusikaltimų kategorijoms darymą. Veiklos metodai, tokie, kaip bet kokios formos smurto naudojimas, korupcija ir pan., žinoma, neabejotinai didina pavojingumą, tačiau nesiekiant „nubrėžti“ viršutinės organizuoto nusikalstamumo ribos, manau, jie neturi būti taip akcentuojami nusikalstamo susivienijimo ir ypač organizuotos grupės atžvilgiu.

Bet kokią nusikalstamą grupę galima apibūdinti, atsižvelgiant į tai, kokius organizuoto nusikalstamumo elementus galima jai priskirti. Atsižvelgiant į konkrečius elementus, grupės gali būti žemo, vidutinio arba aukšto organizuotumo bei pavojingumo laipsnio.¹⁶⁷ Kompleksiškai ištyrus situaciją bei nustačius kriminologinį pagrindimą tam tikrus požymius reikėtų įtraukti ne į pagrindines organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo sąvokas, o atitinkamas šių bendrininkavimo formų modifikacijas įtvirtinti atskirame straipsnyje BK specialiojoje dalyje. Nusikalstamo susivienijimo atžvilgiu *inter alia* galima numatyti ir daugiau kvalifikuojančių požymių greta ginkluotumo BK 249 straipsnio 2 ar kitose dalyse. Pavyzdžiui, remiantis Italijos pavyzdžiu, galima būtų išskirti pavojingesnę nusikalstamo susivienijimo atmainą, tačiau tai įtvirtinti atskirai, nepakeičiant paties bendrojo nusikalstamo susivienijimo apibrėžimo.

Taikomos priemonės turi būti adekvačios siekiamam tikslui. Tai *inter alia* suponuoja teisingumo ir teisinės valstybės konstituciniai principai. Tačiau teismas nustatęs, kad tam tikra grupė neatitinka nusikalstamam susivienijimui keliamų organizuotumo reikalavimų, kurie yra atskleidžiami per pastovius tarpusavio ryšius bei

nusikalstamumo tyrimo padaliniai. Dvidešimt veiklos metų. 1989-2009. Vilnius: AB spaustuvė Titnagas, 2009, p. 5.; Apie valstybės prievoles žr.: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 1981 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2000-05-12, Nr. 39-1105.

¹⁶⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 148 straipsnio antrosios dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 93 straipsnio 1 ir 2 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1993-12-18, Nr. 70-1320.

¹⁶⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekse 50 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1997-11-19, Nr. 104-2644.

¹⁶⁷ RYAN, J.; RUSH, G. E, *Understanding organized crime in global perspective: a reader.* - California: SAGE Publications, Inc., 1997, p. 137.

vaidmenų ar užduočių pasiskirstymą, ir dėl to nekelia itin didelės grėsmės visuomenės saugumui, jei atitinka visi kiti požymiai, tokią grupę gali pripažinti ne nusikalstamu susivienijimu, o organizuota grupe, taip nepažeisdamas adekvatumo bei proporcingumo reikalavimų. BK yra numatytas atsakomybės bei bausmės individualizavimas. Pripažįstant tam tikrą grupę organizuota grupe, teismai gali atsižvelgti į visas baudžiamąją atsakomybę lengvinančias bylos aplinkybes, taip pat ir į tas, kurios nėra *expressis verbis* nurodytos įstatyme,¹⁶⁸ taigi gali įvertinti tokios grupės organizuotumą ir tai išreikšti nuosprendyje. Be to, teismai bet kuriuo atveju atsižvelgia ne tik į formaliuosius požymius, bet ir į protingumo bei teisingumo kriterijus. Būtent tai yra saugikliai, dėl kurių negalima teigti, kad jeigu atitinkamos bendrininkavimo formos, kurios realybėje gali pasireikšti nebūtinai itin pavojingai, bus susietos su organizuotu nusikalstamumu, nebus galima teisingai ir adekvačiai jų įvertinti.

Konstitucinis teismas yra pabrėžęs, kad Lietuvos valstybė, pripažindama tarptautinės teisės principus ir normas, šalies gyventojams negali taikyti iš esmės kitokių standartų. Save laikydama lygiateise tarptautinės bendrijos nare, ji savo valia priima ir pripažįsta šiuos principus bei normas, jos papročius, dėsningai integruojasi į pasaulio kultūrą ir tampa natūralia jos dalimi.¹⁶⁹ Pritartina G. Švedo mintims, kuris savo straipsnyje pažymi, kad pagal Europos integracijos modelį, kuris grindžiamas suvereniteto (kompetencijos) pasidalijimu, reikalaujama, kad valstybės narės bendradarbiautų kurdamos bendrą teisinę erdvę, kurios sudedamoji dalis būtų ir baudžiamoji teisė, taip pat, kad pritartina J. Vervaele minčiai, kad šiuo metu diskusijų objektas yra ne tai, ar mes norime ES baudžiamosios teisės, bet koks turėtų būti jos turinys.¹⁷⁰

Apibendrinus konvencijos bei pamatinio sprendimo nuostatas, galima teigti, kad organizuotas nusikalstamumas yra siejamas su dvejomis bendrininkavimo formomis, kurios yra skirtingo organizuotumo bei pavojingumo laipsnio. Nei konvencijoje, nei pamatiniame sprendime organizuotai grupei nėra keliami dideli organizuotumo reikalavimai. Remiantis tuo, kas išdėstyta, galima daryti išvadą, kad naujajame BK įtvirtintas organizuotos grupės apibrėžimas yra iš esmės suderintas su konvencijos bei

¹⁶⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 45 straipsnio (1998 m. liepos 2 d. redakcija) ir 312 straipsnio 3 dalies (1998 m. vasario 3 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2003-06-13, Nr. 57-2552.

¹⁶⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1998-12-11, Nr. 109-3004.

¹⁷⁰ G. Švedo teigimu, baudžiamosios teisės derinimas ES pažengęs labai nedaug, ES antrinėje teisėje daug kas apibūdinama minimalistiniais terminais, valstybėms narėms suteikiama išlygų (pareiškimų) teisė. ŠVEDAS, G., Europos Sąjungos teisės įtaka Lietuvos baudžiamajai teisei. - *Teisė*, 2010, Nr. 74, p.11-12.

pamatinio sprendimo nuostatomis, tačiau žiūrint per nusikalstamų tikslų prizmę, BK įtvirtintai sąvokai galėtų būti keliami ir dar žemesni reikalavimai.

Literatūroje teigiama, kad ES teisės aktuose ir BK vartojamos teisinės terminijos tam tikri neatitikimai bei detalesnis bendrininkavimo instituto apskritai bei bendrininkavimo formų reglamentavimas nacionaliniuose baudžiamuosiuose įstatymuose ne tik netrukdo, bet ir palengvina ES teisės aktų reikalavimų įgyvendinimą Lietuvos Respublikoje.¹⁷¹ Vis dėlto, lyginamoji ES teisės aktų ir BK straipsnių analizė leidžia teigti, kad esamas teisinis reguliavimas Lietuvoje tik iš dalies atitinka anksčiau minėtuose ES teisės aktuose keliamus reikalavimus ir tai susiję ne tik su terminijos klausimu, kuris nėra esminis. Remiantis tarptautinių sutarčių ir ES teisės aktų viršenybe nacionalinių teisės aktų atžvilgiu¹⁷², manau, kad nuostata, jog nusikalstamo susivienijimo tikslas turi būti tik sunkūs ir labai sunkūs nusikaltimai, yra keistina, papildant nagrinėjamą nusikalstamo susivienijimo požymį nusikaltimais, už kuriuos baudžiamajame įstatyme numatyta didžiausia bausmė yra bent ketveri metai. Atsižvelgiant į įprastą teisinę techniką, kai tiek BK normose – definicijose, tiek normų dispozicijose yra nurodomas ne metų skaičius, bet nusikaltimo sunkumo kategorija, manau, kad reikėtų įtvirtinti naują „minimalią ribą“ – apysunkius nusikaltimus. Be to, manau, kad formuluotė „vienam ar keliems“ yra kritikuotina ir tai galėtų būti pakeista trumpesniu „bent vienam“. Tai išdėstyta kaip nusikalstamo susivienijimo požymis - tikslas daryti kelis apysunkius arba bent vieną sunkų ar labai sunkų nusikaltimą. Atitinkamai keistinas organizuotos grupės apibrėžimas, nustatant, kad tokia grupė gali siekti padaryti ir vieną apysunkį nusikaltimą.

Nagrinėjant reglamentavimo perspektyvas aktualu tai, kad 2010 m. gruodžio 10 d. Vyriausybei buvo pateiktas svarstyti Teisingumo ministerijos parengtas įstatymo projektas, kuriuo siekiama pakoreguoti nusikalstamo susivienijimo sampratą, papildant ją apysunkių nusikaltimų kategorija. Be to, siekiama pakeisti ir organizuotos grupės sąvoką. Siūloma 25 straipsnio 3 dalyje po žodžio „vieną“ įrašyti žodį „apysunkį“, o 25 straipsnio

¹⁷¹ ABRAMAVIČIUS, A.; MICKEVIČIUS, D.; ŠVEDAS, G. *Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje*. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2005. p. 72.

¹⁷² ES teisės aktų viršenybės klausimu yra pasisakęs Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas 2006 m. kovo 14 d. nutarime. *Valstybės žinios*, 2006-03-16, Nr. 30-1050.

4 dalyje po žodžio „keliems“ įrašyti žodį „apysunkiems“.¹⁷³ Aiškinamajame rašte tokie pakeitimai taip pat siejami su nacionalinės teisės derinimu su ES baudžiamąja teise.¹⁷⁴

Literatūroje taip pat yra siūloma į organizuotos grupės apibrėžimą įtraukti apysunkius nusikaltimus.¹⁷⁵ Manau, kad apysunkių nusikaltimų kategorijos įtraukimas ne tik svarbus baudžiamosios teisės harmonizavimo klausimu, bet ir pakankamai racionalus. Aptariant siūlomą įstatymo projektą, reikėtų pastebėti, kad numaćius, kad tiek organizuotos grupės, tiek nusikalstami susivienijimai gali turėti tikslą padaryti vieną apysunkį nusikaltimą, pasunkėtą šių bendrininkavimo formų atribojimas, todėl rekomenduotina nustatyti, kad organizuotai grupei kaip tikslo užtenka vieno apysunkio nusikaltimo, o nusikalstamam susivienijimui kelių, t. y. bent dviejų. Pabrėžtina, kad pakeitus šias sąvokas, būtų reikalinga peržiūrėti ir kitus susijusius teisės aktus bei padaryti atitinkamus pakeitimus ir juose.¹⁷⁶

Manau, kad negalima nagrinėti organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo raiškos Lietuvos baudžiamojoje teisėje perspektyvų atsietai nuo jų tarpusavio santykio nustatymo bei atribojimo problematikos teisės taikymo srityje. Svarbu tai, kad bet kokių papildomų požymių akcentavimas šiuo metu ne padeda atriboti šias bendrininkavimo formas ir jas tinkamai taikyti, o tik dar labiau komplikuoja situaciją, kadangi daugiausiai problemų šioje srityje kyla dėl to, kad per daug remiamasi tuo, ko nėra baudžiamajame įstatyme¹⁷⁷. Taigi šiuo metu be jau aptarto apysunkių nusikaltimų įtraukimo esminiai pakeitimai būtini ne pačiuose organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokų apibrėžimuose, o straipsniuose, kurie tiesiogiai lemia šių apibrėžimų pritaikymą praktikoje.

¹⁷³ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 25, 26, 27, 97, 196, 197, 217, 218, 250, 250(1), 251, 252, 253, 254, 256, 257(1), 267, 267(1), 270, 270(1), 271, 277(1), 288, 295, 310 straipsnių ir kodekso priedo pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 224(1), 249(1), 250(2), 250(3), 250(4), 250(5), 252(1) ir 270(2) straipsniais įstatymo projektas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=65677&p_org=&p_fix=y&p_gov=n [žiūrėta 2010 m. gruodžio 11 d].

¹⁷⁴ Aiškinamasis raštas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 25, 26, 27, 97, 196, 197, 217, 218, 250, 250(1), 251, 252, 253, 254, 256, 257(1), 267, 267(1), 270, 270(1), 271, 277(1), 288, 295, 310 straipsnių ir kodekso priedo pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 224¹, 249¹, 250², 250³, 250(4), 250(5), 252¹ ir 270² straipsniais įstatymo projekto“ [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=65681&p_fix=y&p_gov=n [žiūrėta 2010 m. gruodžio 11 d].

¹⁷⁵ A. Gutauskas apskritai teigia, jog tai, kad dabartinis reglamentavimas užkerta kelią organizuotai grupei pripažinti asmenų grupe, iš anksto susitarusią daryti, pavyzdžiui, vieną nesunkų nusikaltimą, yra nelogiška. Taigi jis siūlo neatmesti nesunkų bei apysunkių nusikaltimų ir organizuotos grupės apibrėžime kaip tikslą nurodyti „vieną arba kelis nusikaltimus“, plačiau nedetalizuojant. Taip pat A. Gutauskas teigia, jog jeigu susitariama padaryti vieną nusikaltimą, jis turi būti gana sudėtingas arba reikalaujantis atlikti daug veiksmų. GUTAUSKAS, A. Organizuota grupė kaip organizuoto nusikalstamumo forma ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas. – *Jurisprudencija*. Mokslo darbai. LTU, 2003. Nr. 41(33), p. 64.

¹⁷⁶ Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 4 straipsnį.

¹⁷⁷ Pavyzdžiui, seniau galiojusia nuostata, kad organizuotai grupei būtinas išankstinis susitarimas.

Žiūrint į ateitį, manytina, kad juridiniai asmenys turėtų būti pripažįstami bendrininkavimo subjektais, taigi ir pilnaverčiais organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo nariais. Pripažintina, kad galimas fizinio ir juridinio asmens ir (arba) kelių juridinių asmenų bendrininkavimas.¹⁷⁸ Taip pat siūlytina į BK 13 straipsnio 2 dalį įtraukti, kad už BK 249 straipsnyje numatytą nusikaltimą nepilnamečiai atsako nuo 14 metų,¹⁷⁹ kadangi tai taip pat tiesiogiai lemia būtinojo nusikalstamo susivienijimo požymio, 3 narių, konstatavimą, o dabartinis reglamentavimas, kai organizuotos grupės narys kai kuriais atvejais gali būti ir 14 metų, o nusikalstamo susivienijimo – tik 16 metų, yra ydingas.

Taip pat peržiūrėtina teismų praktikos suformuota nuostata, kad jei veika padaryta organizuotos grupės, tai visų ją padariusių asmenų veika kvalifikuojama kaip vykdytojo nepriklausomai nuo tikrosios bendrininkavimo rūšies.¹⁸⁰ Jei organizuota grupė padaro, pavyzdžiui, vagystę, tokį kvalifikavimą būtų galima paaiškinti tuo, kad visi tokios grupės nariai „vykdė“ BK 178 straipsnio 3 dalyje numatytą vagystę organizuotos grupės sudėtyje, tačiau jei padaroma nusikalstama veika, kurios atžvilgiu nėra numatytas kvalifikuojantis požymis – organizuota grupė, pavyzdžiui, nužudymą ar kontrabandą, manau, kad turi būti daroma nuoroda į BK 24 straipsnį. Visų organizuotos grupės narių pripažinimas vykdytojais prieštarauja įstatymų leidėjo valiai, kadangi ši nuostata *expressis verbis* numatyta baudžiamajame įstatyme kaip taikytina tik nusikalstamo susivienijimo nariams.

Be to, turi būti aiškiai apsispręsta, kad veikos padarymas bendrininkaujant turi būti tam tikrus nusikaltimus kvalifikuojantis požymis arba kad užtenka sunkinančiųjų

¹⁷⁸ D. Soloveičiko nuomone, nėra teisinga ir pagrįsta pripažinti, kad juridinis asmuo gali padaryti nusikalstamą veiką ir teigti, kad jis negali bendrininkauti. Autoriaus teigimu, tokie bendrininkavimo atvejai turėtų būti vertinami vadovaujantis bendraisiais bendrininkavimą apibūdinančiais požymiais ir taisyklėmis. Anot D. Soloveičiko, atsižvelgiant į juridinio asmens esmę, nebūtų galima išskirti juridinių asmenų bendrininkavimo formų, tačiau turėtų būti taikoma ta pati bendrininkų rūšių klasifikacija kaip ir fiziniams asmenims. SOLOVEIČIKAS, D., *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai): monografija*. – Vilnius: Justitia, 2006, p. 86-88.

¹⁷⁹ Mažesnė negu standartinė amžiaus riba kai kurių nusikaltimų atžvilgiu sietina su tuo, kad tai yra tokio pavojingumo nusikaltimai, kad 14 metų asmuo jau geba suvokti jų pavojingumo pobūdį bei laipsnį. Manytina, kad 14 metų yra pakankamas amžius suvokimui, kad priklausymas nusikalstamam susivienijimui yra itin pavojingas. Monografijoje „Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prognozė iki 2015 m.“ yra atkreiptas dėmesys, kad į organizuotų grupių bei nusikalstamų susivienijimų veiklą įtraukiama vis daugiau anksčiau neteisėtų asmenų, nes tai, kad jas daro anksčiau teisės saugos institucijoms nežinomi asmenys, palengvina nusikalstamų veikų slėpimą. Prognozuojama, kad recidyvinis nusikalstamumas darys didelę įtaką „grupiniam“ nusikalstamumui, todėl tikėtina, kad ir nepilnamečių nusikalstamų veikų didėjimo tendencijos išliks tvirtos. BABACHINAITĖ, G., *et al. Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prognozė iki 2015 m.* Monografija – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008, p. 277.

¹⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“. *Teismų praktika*, 2004, Nr. 21; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2003 m. gruodžio 29 d. nutarimas Nr. 43 „Dėl teismų praktikos kontrabandos bylose“. *Teismų praktika*, 2004, Nr. 20.

aplinkybių bei nusikalstamo susivienijimo atskiros sudėties.¹⁸¹ Reikia apsvarstyti, galbūt kai kurių nusikaltimų kvalifikuojantis požymis galėtų būti ne tai, kad veika padaryta bendrininkų grupės, o kad padaryta apskritai bendrininkaujant, taip įtraukiant ir kitas bendrininkavimo formas (pavyzdžiui, išžaginimo, seksualinio prievartavimo nusikaltimų sudėtyse). Taip pat reikia atsisakyti ydingos praktikos, kai bendrininkų grupės, organizuotos grupės bei nusikalstamo susivienijimo sąvokos naudojamos vieno nusikaltimo kvalifikavime.

Apibendrinant, manau, kad jei į organizuotos grupės bei nusikalstamo susivienijimo sąvokas nebus įtraukiami papildomi specialieji požymiai, esami organizuotos grupės požymiai nebus aiškinami plečiamai, o visi kiti pakeitimai daromi subalansuotai, ateityje organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo santykio klausimas turėtų tapti mažiau problematišku, o nusistovėjus teisiniam reguliavimui atribojimas turėtų tapti lengvesniu.

Taip pat verta pažymėti, jog kad ir kokia būtų išpuoselėta ir iš pažiūros gerai pagrįsta mokslinė teorija, ji gali būti peržiūrėta – arba gali būti apskritai atmesta – naujų idėjų ar atradimų pagrindu. Kaita – neišvengiamas, nuolatinis, tiksliai nenuspėjamas ir sunkiai valdomas procesas, kurio pagrindinė jėga yra savireguliuojanti, priklausanti nuo vidaus ir aplinkos dinamiškos sąveikos.¹⁸² Taigi panašu, kad bendrininkavimo institutas baudžiamojoje teisėje, bendrininkavimo formų santykio klausimas bei jų atribojimas ir toliau nepraras aktualumo ir bus vienas iš tų, prie kurio įstatymų leidėjui, teisininkams praktikams bei teisės mokslui teks dar ne kartą grįžti, siekiant, kad baudžiamasis įstatymas neatsiliktų nuo realybės.

¹⁸¹ Šis klausimas gana plačiai išanalizuotas A. Gutausko, O. Fedosiuko ir A. Vosyliūtės mokslo darbuose, todėl plačiau nagrinėjamas nebus.

¹⁸² VALANČIENĖ, D. Naujojo – sudėtingųjų dinaminųjų sistemų – mokslo įtaka teisės mokslui. *Teisė*, 2011, Nr. 78, p. 201, 202.

Išvados ir pasiūlymai

1. Organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo santykis turi būti nustatinėjamas remiantis tos redakcijos, kuri taikytina pagal baudžiamojo įstatymo galiojimo laiko taisykles, Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtintais šių bendrininkavimo formų požymiais. Bruožų, kurie tik gali būti būdingi vienai iš šių bendrininkavimo formų, priskyrimas būtiniesiems požymiams iškreipia šį santykį bei sukuria organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo atribojimo problematiką. Lyginamoji baudžiamoji teisė *inter alia* pasitarnauja teisėkūrai, bet ne sąvokų bei požymių aiškinimui.

2. Organizuota grupė ir nusikalstamas susivienijimas priskiriami organizuoto nusikalstamumo kategorijai, tačiau nepaisant panašumų, tai nėra tapačios sąvokos. Šių bendrininkavimo formų atribojimo pagrindas yra jų požymių skirtumai, o būtent: 1) organizuota grupė gali susiformuoti bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje, jai nebūtinai išankstinis susitarimas, o nusikalstamam susivienijimui būtinas išankstinis susitarimas, susijęs su glaudžiu jo narių susivienijimu; 2) organizuota grupė susideda iš mažiausiai dviejų narių, o nusikalstamas susivienijimas – iš mažiausiai trijų; 3) organizuotos grupės tikslas – kelių nusikaltimų arba vieno sunkaus ar labai sunkaus darymas, o nusikalstamo susivienijimo – bendra nusikalstama veikla – bent vieno sunkus ar labai sunkaus nusikaltimo darymas; 4) organizuotai grupei nebūtinai tarpusavio ryšių pastovumas, o nusikalstamam susivienijimui būtinas; 5) organizuotos grupės nariai vaidmenim ar užduotim turi būti pasiskirstę tik darydami konkretų nusikaltimą, o nusikalstamo susivienijimo nariai – ne tik konkretaus nusikaltimo darymo metu.

3. Organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo santykis yra kaip dalies ir visumos, kadangi nusikalstamas susivienijimas apima organizuotos grupės požymius bei turi tik jam būtinų požymių. Jei kiekybiškai ir kokybiškai pavojingesni požymiai keliami nusikalstamam susivienijimui nėra nustatomi ar įrodomi, tačiau įrodoma jų dalis, atitinkanti organizuotos grupės požymius, tokia grupė turi būti pripažįstama organizuota grupe.

4. BK 25 straipsnyje apibrėžtos bendrininkavimo formos laikytinos pagrindinėmis, o visos kitos specialiojoje dalyje numatytosios – jų atmainomis. Jos įtvirtintinos BK specialiojoje dalyje bei konstruotinos prie bendrųjų požymių numatytų BK 25 straipsnyje organizuotai grupei ar nusikalstamam susivienijimui pridedant specialiųjų požymių, taip nustatant pagrindą baudžiamajai atsakomybei kilti. Todėl į bendrąsias – pagrindines organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokas reikia vengti įtraukti tokius

požymius, kurie numatyti konkrečius jų daromus nusikaltimus, specialiuosius tikslus, veikimo būdus, metodus ir pan. Tai užtikrintų bendrininkavimo formų sistemos stabilumą ir kartu sudarytų sąlygas reaguoti į besikeičiančią nusikalstamumo situaciją nekeičiant pagrindinių sąvokų.

5. Siūlytina pakeisti BK 25 straipsnio 3 dalį papildant organizuotos grupės apibrėžimą ir numatant, kad organizuota grupė „susitaria daryti kelis nusikaltimus arba vieną apysunkį, sunkų ar labai sunkų nusikaltimą“. Taip pat siūlytina pakeisti BK 25 straipsnio 4 dalį papildant nusikalstamo susivienijimo apibrėžimą ir numatant, kad nusikalstamas susivienijimas sukuriama „keliems apysunkiems arba bent vienam sunkiam ar labai sunkiam nusikaltimui daryti“.

6. Siūlytina apsvarstyti galimybę pakeisti BK straipsnius, kurie turi tiesioginę įtaką organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo požymių konstatavimui, t.y. BK 24 straipsnio 1 dalį papildyti nuostata, kad galimas fizinio ir juridinio asmens ir (arba) kelių juridinių asmenų bendrininkavimas, taip pat į BK 13 straipsnio 2 dalį įtraukti, kad už BK 249 straipsnyje numatytą nusikaltimą nepilnamečiai atsako nuo 14 metų.

Literatūros sąrašas

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės Žinios*, 1992, Nr. 33-1014.
2. 2004 m. liepos 13 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“, *Valstybės žinios*, 2004, Nr.: 111-4123.
3. 2000 m. gruodžio 13 d. Jungtinių Tautų Konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą, ratifikuota 2002 m. kovo 19 d. LR įstatymu Nr. IX-794, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 51.
4. 2008 m. spalio 24 d. Europos Sąjungos Tarybos pamatinis sprendimas 2008/841/TVR [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32008F0841:LT:NOT> [žiūrėta 2010 m. gruodžio 9 d].
5. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Su pakeitimais ir papildymais. Nr. VIII-1968, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741.
6. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Su pakeitimais ir papildymais. Nr. IX-785, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341.
7. 2003 m. balandžio 10 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. IX-1495 dėl baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, 4, 7, 9, 23, 25, 37, 39, 44, 46, 47, 48, 51, 61, 62, 65, 67, 74, 75, 90, 92, 95, 97, 102, 105, 118, 119, 143, 175, 178, 186, 187, 188, 189, 199, 202, 212, 213, 215, 227, 249, 250, 251, 257, 260, 263, 272, 281, 291 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 39(1) IR 306(1) straipsniais, *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 38-1733.
8. Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymas. Su pakeitimais ir papildymais. Nr. VIII-353. *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 69-1731.
9. Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas. Su pakeitimais ir papildymais. Nr. VIII-49. *Valstybės Žinios*, 1997, Nr. 2-16.
10. 1997 m. gegužės 20 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. VIII-217 „Dėl baudžiamojo kodekso 15(1), 53(1), 227(1), 227(2), 294, 325 straipsnių pakeitimo ir papildymo 297(1) straipsniu“, *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 45-1104.
11. 1995 m. gruodžio 20 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. I-1141 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, baudžiamojo proceso, civilinio proceso ir

- administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo“, *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 104-2325.
12. 1994 m. liepos 19 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. I-551 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, pataisos darbų ir baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo“, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 60-1182.
13. 1993 m. sausio 28 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. I-57 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, baudžiamojo proceso ir administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimo ir papildymo“, *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 5-90.
14. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas. Vilnius: Mintis, 1983.
15. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 25, 26, 27, 97, 196, 197, 217, 218, 250, 250(1), 251, 252, 253, 254, 256, 257(1), 267, 267(1), 270, 270(1), 271, 277(1), 288, 295, 310 straipsnių ir kodekso priedo pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 224(1), 249(1), 250(2), 250(3), 250(4), 250(5), 252(1) ir 270(2) straipsniais įstatymo projektas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc?p_id=65677&p_org=&p_fix=y&p_gov=n [žiūrėta 2010 m. gruodžio 11 d].

Užsienio šalių teisės norminiai aktai:

16. Baltarusijos Respublikos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://pravo.kulichki.com/vip/uk/00000002.htm> [žiūrėta 2011 m. vasario 24 d].
17. Estijos Respublikos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://legislationline.org/download/action/download/id/1280/file/4d16963509db70c09d23e52cb8df.htm/preview> [žiūrėta 2011 m. vasario 24 d].
18. Gruzijos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://legislationline.org/documents/action/popup/id/16049/preview> [žiūrėta 2011 m. vasario 24 d].
19. Italijos Respublikos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.altalex.com/index.php?idnot=36766> [žiūrėta 2011 m. vasario 25 d].
20. Latvijos Respublikos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [žiūrėta 2011 m. vasario 24 d].

21. Lenkijos Respublikos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.abc.com.pl/serwis/du/1997/0553.htm> [žiūrėta 2011 m. vasario 24 d].
22. Prancūzijos Respublikos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_penal_textan.htm [žiūrėta 2011 m. vasario 25 d].
23. Rusijos Federacijos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://legislationline.org/download/action/download/id/1697/file/0cc1acff8241216090943e97d5b4.htm/preview> [žiūrėta 2011 m. vasario 24 d].
24. Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/StGB.htm#127> [žiūrėta 2011 m. vasario 25 d].

Oficiali konstitucinė doktrina:

25. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymo, Lietuvos Respublikos miškų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės įstatymo, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 „Dėl statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtino statybų privačioje žemėje reglamento nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymo nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antroje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo (1996 m. birželio 20 d. redakcija) nuostatomis, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 „dėl statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtinto statybų privačioje žemėje reglamento 2 punkto atitikties Lietuvos Respublikos miškų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės įstatymo nuostatomis“. *Valstybės žinios*, 2006-03-16, Nr. 30-1050.
26. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2005-01-04, Nr. 1-7.

27. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 45 straipsnio (1998 m. liepos 2 d. redakcija) ir 312 straipsnio 3 dalies (1998 m. vasario 3 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2003-06-13, Nr. 57-2552.
28. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 11 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2001-01-17, Nr. 5-143.
29. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio 1 dalies ir 4 straipsnio 1 dalies 1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2000-07-05, Nr. 54-1588.
30. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 1981 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2000-05-12, Nr. 39-1105.
31. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 4 ir 5 dalių, 256 straipsnio 4 dalies, 260 straipsnio 4 dalies, 280 straipsnio 1, 2 ir 6 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1999-02-10, Nr. 15-402.
32. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1998-12-11, Nr. 109-3004.
33. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 50 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1997-11-19, Nr. 104-2644.
34. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 148 straipsnio antrosios dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 93 straipsnio 1 ir 2 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1993-12-18, Nr. 70-1320.

Specialioji literatūra:

35. ABRAMAVIČIUS, A., *et al.* *Baudžiamoji teisė: specialioji dalis. Pirmoji knyga.* - Vilnius: Eugrimas, 2000. ISBN 9986-752-81-7.
36. ABRAMAVIČIUS, A., *et al.* *Baudžiamoji teisė: specialioji dalis. Antroji knyga.* – 2-asis papild. leid. - Vilnius: Eugrimas, 2001. ISBN 9986-752-92-2.
37. ABRAMAVIČIUS, A.; MICKEVIČIUS, D.; ŠVEDAS, G. *Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojose teisėse.*– Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2005. ISBN 9955-557-66-4.
38. ALBANESE, J. S.; DAS, D. K; VERMA, A. *Organized crime: world perspectives.* – New Jersey: Pearson Education, Inc., 2003. ISBN 0-13-048199-8.
39. ARLACCHI, P., *Mafija ir verslas: Mafijos etika ir kapitalizmo dvasia.* – Vilnius: Tyto alba, 1998. ISBN 9986-16-115-0.
40. АВЕТИСЯИ, С. С. *Соучастие в преступлениях со специальным составом: Монография.* - Москва: ЮНИТИ - ДАНА, Закон и право, 2004. ISBN 5-238-00745-0.
41. BABACHINAITĖ, G., *et al.* *Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prognozė iki 2015 m.* Monografija – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008. ISBN 978-9955-19-100-1.
42. БОРБАТ, А. Б, *et al.* *Уголовное право России. Общая часть: Учебник.* - Москва: Дашков и К, 2008. ISBN 5-94798-878-X.
43. БОРЗЕНКОВ, Г. Н., *et al.* *Российское уголовное право: Общая часть. Учебник. Том 1.* 2-е издание, переработанное и дополненное. - Москва: ТК Велби, 2008.
44. BOVENKERK, F.; LEVI, M. *The organized crime community: essays in honor of Alan A. Block.* – New York: Springer Science + Business Media, LLC, 2007. ISBN 0-387-39019-7.
45. DRAKŠIENĖ, A., DRAKŠAS, R., *Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė.* Vadovėlis. – Vilnius: Eugrimas, 2008. ISBN 978-9955-790-35-8.
46. DOBRYNINAS, A.; GAIDYS, V., *Ar saugi Lietuvos visuomenė? = Is the Lithuanian society safe?: Lietuvos gyventojų viktimizacijos patirtis ir požiūris į baudžiamąją justiciją bei visuomenės saugumą; Lietuvos Respublikos Seimas. Jungtinių Tautų vystymo programa.* – Vilnius: UAB „Petro ofsetas“, 2004. ISBN 9955-534-70-2.
47. FEDOSIUKAS, O. *Atsakomybė už nusikalstamo susivienijimo kūrimą bei dalyvavimą jo veikloje (BK 227¹ str.). Kriminalinė justicija, 1997, Nr. 7-8.*

48. FEDOSIUKAS, O. Sukčiavimas pridėtinės vertės mokesčio srityje: samprata ir kvalifikavimo pagrindai. – *Jurisprudencija*, 2010, 4 (122).
49. FEDOSIUKAS, O. *Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas*. - Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002. ISBN 9955-442-80-8.
50. GALINIS, A. Apie prokurorinę ir teisminę praktiką bylose dėl nusikalstamų susivienijimų (gaujų) organizavimo, vadovavimo ar dalyvavimo jose (BK 227¹ str.). – *LEX*, 1994. Nr. 2.
51. ГАУХМАН, Л. Д. *Квалификация преступлений: закон, теория, практика*. 3-е издание, переработанное и дополненное. Москва: АО "Центр ЮрИнфоР", 2005. ISBN 5-89158-145-0.
52. GUTAUSKAS, A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo teisinio apibrėžimo problema. - *Jurisprudencija*. Mokslo darbai. – LTA, 1999. Nr. 13(5).
53. GUTAUSKAS, A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas. Daktaro disertacija. LTU, Vilnius, 2002.
54. GUTAUSKAS, A. Organizuota grupė kaip organizuoto nusikalstamumo forma ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas. – *Jurisprudencija*. Mokslo darbai. LTU, 2003. Nr. 41(33).
55. GUTAUSKAS, A. Organizuoto nusikalstamumo baudžiamasis teisinis vertinimas pagal naująjį baudžiamąjį kodeksą. – *Jurisprudencija*. *Naujasis Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas ir baudžiamoji politika*. Mokslo darbai. LTU, 2003. Nr. 45(37).
56. GUTAUSKAS, A. Asmenų, susijusių su organizuotomis nusikalstamomis grupuotėmis, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ypatumai. – *Jurisprudencija*. *Naujojo Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso taikymo problemos*. Mokslo darbai. MRU, 2004. Nr. 60(52).
57. JOVAIŠAS, K. Bendrininkavimo formos: reglamentavimo ir įrodinėjimo problemos. *Teisės problemos*. – 1998. Nr. 3-4 (21-22).
58. JUSTICKIS, V. Organizuotas nusikalstamumas. Ekonominiai pagrindai. – *Jurisprudencija*, 2001, Nr. 20(12).
59. KLIMAS, T. *Šiuolaikinis nusikalstamumas*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2002, ISBN 9955-530-00-6.
60. KLIUNKA, A., et al. *15 metų kovos su organizuotu nusikalstamumu ir korupcija*. - Vilnius: VšĮ „Teisės namai“, 2008, ISBN 978-9986-558-06-4.
61. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. С Постатейными материалами и практическими разъяснениями. 2-е издание, переработанное и

- дополненное. Автор комментариев и составитель - А.Б. Борисов. Москва: Книжный мир, 2008. ISBN 978-5-8041-0327-0.
62. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis: (1-98 straipsniai). – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. ISBN 9955-557-52-4.
63. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis: (99-212 straipsniai). – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2009. ISBN 978-9955-30-054-0.
64. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis: (213-330 straipsniai). – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2010. ISBN 978-9955-30-076-2.
65. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. V-XI dalys (221-461 straipsniai). – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003. ISBN 9955-557-22-2.
66. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras.– Vilnius: Mintis, 1989.
67. PAVILONIS, V., et al. *Baudžiamoji teisė: bendroji dalis. 3 – asis papild. leid.* – Vilnius: Eugrimas, 2003. ISBN 9955-501-05-7.
68. PIESLIAKAS, V. Organizuotas nusikalstamumas: samprata ir definicija. – *Teisės problemos*, 1993, Nr. 1.
69. PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė: Pirmoji knyga.*– Vilnius: Justitia, 2009. ISBN 9955-616-19-9.
70. PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė: Antroji knyga.*– Vilnius: Justitia, 2006 - 2008. ISBN 978-9955-616-39-9.
71. PRADEL, J. *Lyginamoji baudžiamoji teisė.* – Vilnius: Eugrimas, 2001. ISBN 9986-752-95-7.
72. РАХУММУЛОВИЧ, Г. Р., et al. *Уголовное право России. Часть общая: Учебник.* - Москва: Волтерс Клувер, 2005. ISBN 5-466-00080-9.
73. RYAN, J.; RUSH, G. E., *Understanding organized crime in global perspective: a reader.* - California: SAGE Publications, Inc., 1997. ISBN 0-7619-0982-6.
74. SAKALAUSKAS, G., et al. *Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai.* – Vilnius: Eugrimas, 2011. ISBN 978-609-437-072-4.
75. SOLOVEIČIKAS, D., *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai): monografija.* – Vilnius: Justitia, 2006. ISBN 9955-616-24-5.

76. SOLDATENKA, A., KUZMICKIENĖ, A. *Organizuoto nusikalstamumo tyrimo padaliniai. Dvidešimt veiklos metų. 1989-2009*. Vilnius: AB spaustuvė Titnagas, 2009. ISBN 978-9955-613-25-1.
77. STANKEVIČIUS, V. *Baudžiamoji teisė. Paskaitos*.– Kaunas: Lietuvos universiteto teisių fakultetas, 1925.
78. ŠUMSKAS, A. *Baudžiamųjų bylų nagrinėjimas teisme*.– Vilnius: Justitia, 2000. ISBN 9986-567-40-8.
79. ŠVEDAS, G., Europos Sąjungos teisės įtaka Lietuvos baudžiamajai teisei. - *Teisė*, 2010, Nr. 74.
80. VALANČIENĖ, D. Naujojo – sudėtingųjų dinaminų sistemų – mokslo įtaka teisės mokslui. - *Teisė*, 2011, Nr. 78.
81. VARESE, F., *The Russian Mafia: private protection in a new market economy*. – New York: Oxford University Press, Inc. 2005. ISBN 0-19-927949-7.
82. VOSYLIŪTĖ, A. Baudžiamoji atsakomybė už kvalifikuotą vagystę. Daktaro disertacija. VU, 2009.
83. ZWEIGERT, K; HOTZ, H. *Lyginamosios teisės įvadas*. – Vilnius: Eugrimas, 2001. ISBN 9986-752-97-3.

Teismų praktika:

84. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga, *Teismų praktika*, Nr. 26.
85. Lietuvos Aukščiausio Teismo teisėjų senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 52 „Dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose“. *Teismų praktika*, 2005, Nr. 23.
86. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 49 „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“. *Teismų praktika*, 2005, Nr. 22.
87. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“. *Teismų praktika*, 2004, Nr. 21.
88. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2003 m. gruodžio 29 d. nutarimas Nr. 43 „Dėl teismų praktikos kontrabandos bylose“. *Teismų praktika*, 2004, Nr. 20.

89. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1997 m. gruodžio 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisėjų senato 1995 m. spalio 10 d. nutarimo Nr. 16 „Dėl teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo organizavimo, vadovavimo ar dalyvavimo jame (BK 227-1 str.) apibendrinimo rezultatų baudžiamosiose bylose pakeitimo ir papildymo“, *Teismų praktika*, Nr. 8.
90. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1996 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 43 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“, *Teismų praktika*, Nr. 3-4.
91. 1995 m. gruodžio 20 d. baudžiamųjų bylų dėl nusikalstamo susivienijimo organizavimo, vadovavimo ar dalyvavimo jame (BK 2271 str.) apibendrinimo rezultatų apžvalga. Prieiga per internetą adresu: http://www.lat.lt/4_tpbuolenteniai/senos/nutartis.aspx?id=26613 [žiūrėta 2010 m. gruodžio 13 d].
92. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1995 m. spalio 10 d. nutarimas Nr. 16. „Dėl teismų praktikos nagrinėjant nusikalstamo susivienijimo (BK 227¹ str.) baudžiamąsias bylas“, *Teismų praktika*, Nr. 2.
93. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. birželio 22 d. nutartis Nr. 2K-218/2010.
94. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 30 d. nutartis Nr. 2K-123/2010.
95. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 16 d. nutartis Nr. 2K-110/2010.
96. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. rugsėjo 22 d. nutartis Nr. 2K-210/2009.
97. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 26 d. nutartis Nr. 2K-154/2009.
98. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 28 d. nutartis Nr. 2K-93/2009.
99. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2009 m. sausio 6 d. nutartis Nr. 2K-P-9/2009.
100. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis Nr. 2K-254/2008.
101. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. liepos 1 d. nutartis Nr. 2K-177/2008.

102. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. kovo 18 d. nutartis Nr. 2K-40/2008.
103. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 8 d. nutartis Nr. 2K-110/2008.
104. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 9 d. nutartis Nr. 2K-481/2007.
105. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. liepos 5 d. nutartis Nr. 2K-475/2007.
106. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 16 d. nutartis Nr. 2K-471/2007.
107. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. rugsėjo 11 d. nutartis Nr. 2K-395/2007.
108. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. balandžio 24 d. nutartis Nr. 2K-278/2007.
109. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 21 d. nutartis Nr. 2K-545/2006.
110. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 28 d. nutartis Nr. 2K- 25/2006.
111. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 14 d. nutartis Nr. 2K-24/2006.
112. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 21 d. nuosprendis Nr. 1A-178/2010
113. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 12 d. nuosprendis Nr. 1A-192/2010.
114. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 21 d. nuosprendis Nr. 1A-92/2009.
115. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 29 d. nuosprendis Nr. 1A-29/2008.

Travaux préparatoires:

116. Aiškinamasis raštas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 25, 26, 27, 97, 196, 197, 217, 218, 250, 250¹, 251, 252, 253, 254, 256, 257¹, 267, 267¹, 270, 270¹, 271, 277¹, 288, 295, 310 straipsnių ir kodekso priedo pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 224¹, 249¹, 250², 250³, 2504, 2505, 252¹ ir 270²

straipsniais įstatymo projekto“ [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=65681&p_fix=y&p_gov=n

[žiūrėta 2010 m. gruodžio 11 d.].

Kiti:

117. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

<http://www.lki.lt/dlkz/> [žiūrėta 2011 m. sausio 30 d].

118. KLIUNKA, A. Organizuoto nusikalstamumo būklės apžvalga ir jo raidos prognozės bei tendencijos. Pranešimas Prokuratūros kolegijos išplėstiniame posėdyje 2009 m. gegužės 29 d. [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

<http://www.prokuraturos.lt/nbspnbspOrganizuotasnusikalstamumas/tabid/298/Default.aspx> [žiūrėta 2011 m. vasario 3 d].

Santrauka

Šiame darbe nagrinėjamas organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokų santykis baudžiamojoje teisėje. Darbo tikslas yra išanalizuoti, kas sieja ir skiria šias bendrininkavimo formas, nustatyti jų atribojimo pagrindus bei pateikti pasiūlymus dėl jų raiškos perspektyvų. Darbe pristatomos tarptautinės bei ES baudžiamosios teisinės priemonės kovai su organizuotu nusikalstamumu. Darbo pagrindą sudaro organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo lyginamoji analizė įvairiais aspektais. Šios bendrininkavimo formos analizuojamos istoriniu aspektu, siekiant nustatyti, kurie požymiai pagal naująjį BK laikytini šių bendrininkavimo formų būtinaisiais požymiais, taip pat lyginamosios baudžiamosios teisės kontekste. Darbe analizuojamas bei lyginamas organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo baudžiamasis teisinis vertinimas, remiantis jų požymiais nustatinėjami šių bendrininkavimo formų panašumai bei skirtumai. Organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokų panašumai nagrinėjami susiformavimo laiko, nariams keliamų reikalavimų, susitarimo veikti bendrai ir tyčios priklausyti nusikalstamai grupei, tikslo bei vaidmenų ar užduočių pasiskirstymo aspektais. Skirtumai nagrinėjami susiformavimo laiko, narių kiekio, susitarimo veikti bendrai intensyvumo pobūdžio, tikslo, tarpusavio ryšių pastovumo, vaidmenų ar užduočių pasiskirstymo aspektais. Požymiai yra lyginami tarpusavyje, taip pat su tarptautiniuose bei ES teisės aktuose numatytų sąvokų požymiais. Organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokų santykis apibūdinamas kaip dalies ir visumos. Darbo pabaigoje pateikiamos šių bendrininkavimo formų raiškos perspektyvos Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Pateikiamos išvados bei pasiūlymai, orientuoti į aiškesnę šių sąvokų taikymą praktikoje, taip pat į bendrininkavimo formų sistemos stabilumo užtikrinimą dinamiškoje bei nuolat besikeičiančioje aplinkoje.

Summary

This paper analyses relation between the concepts of organized group and criminal association in the criminal law. The objective of the paper is to analyse what connects and what differs these forms of complicity, to set basic grounds of delimitation and to provide suggestions regarding their forms of expression. Paper presents international and EU criminal law measures for the confrontation of the organized criminal activity. Main principle of this paper is composed of the comparative analysis of organized group and criminal association on various aspects. These forms of complicity are analysed on the historical basis, in order to establish, what features according to the new criminal code are considered to be compulsory to these complicity forms, also in the context of comparative criminal law. Paper also analyzes and compares legal assessment of the organized group and criminal association, in accordance with the essential features – identifies similarities and differences of the complicity forms. Similarities of the organized group and criminal association concepts are analysed on the aspects of establishment time, membership requirements, agreement to act together and intentions to belong to a criminal group, roles and tasks assignation. Differences are analyzed in accordance with the establishment time, number of members, attitude regarding co-operation matters, objectives, internal communication and connection stability, roles and tasks assignation. Features are compared with each other, also with term features of the international and EU legal acts. Organized group and criminal association relation is described as a part and a whole. In the end of the paper the perspectives of the forms of complicity expression in the criminal law of Lithuania are presented. Conclusions and proposals for a more accurate concept application in practice are presented, also ensuring system of complicity forms stability in a dynamic and constantly changing environment.